

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Mariaus Kalvinsko

Finansų ir mokesčių teisės studijų šakos

V kurso studento

Magistro darbas

Aplinkosauginių mokesčių raida Lietuvoje

Development of Environmental Taxes in Lithuania

Vadovas: Partnerystės prof. dr. Gediminas Užubalis

Recenzentas: prof. dr. Bronius Sudavičius

Vilnius

2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama aplinkosauginių mokesčių raida Lietuvoje nuo 1990 m. iki 2024 m. Analizuojama Lietuvos aplinkosauginių mokesčių samprata, jiems būdingi bruožai bei reikšmingi mokesčių pakeitimai. Šiame darbe, siekiama atskleisti pagrindinius Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemos ypatumus, gilintis į ES kontekstą, taip pat analizuoti aplinkosaugos politikos pokyčius.

Pagrindiniai žodžiai: aplinkosauginių mokesčių raidos analizė, aplinkosauginių mokesčių samprata, Europos Sąjunga.

This paper analyzes the development of environmental taxes in Lithuania from 1990 to 2024. The concept of environmental taxes in Lithuania, their characteristic features and significant changes of these taxes are analyzed. This paper aims to reveal the main features of the Lithuanian environmental tax system, and to delve into the EU context, as well as to analyze changes in environmental policy.

Keywords: analysis of the development of environmental taxes, concept of environmental taxes, analysis of environmental tax laws, European Union.

TURINYS

IŽANGA	2
1. APLINKOSAUGINIŲ MOKESČIŲ TEORINIAI ASPEKTAI	4
1.1 Aplinkosauginių mokesčių samprata	4
1.2 Aplinkosauginiai mokesčių funkcijos	8
1.3 Aplinkosauginiai mokesčiai kaip priemonė, atliekanti reguliacinę funkciją	11
2. APLINKOSAUGINIŲ MOKESČIŲ POKYČIAI IR JUOS NULĖMĘ VEIKSNIAI ..	15
2.1. Aplinkosauginių mokesčių sistemos formavimasis	15
2.2. Įstojimo į Europos Sąjungą įtaka Lietuvai	21
2.3. Pokyčiai Europos Sąjungos aplinkosaugos politikoje, jų įtaka mokesčiui už aplinkos teršimą bei kitų aplinkosauginių mokesčių pasikeitimų analizė.....	32
3. LIETUVOS APLINKOSAUGINIŲ MOKESČIŲ VERTINIMAS EUROPOS SĄJUNGOS KONTEKSTE.....	43
3.1 Aplinkosauginių mokesčių bei klimato politikos dokumentų raida Europos Sąjungoje (1990-2024).....	43
3.2 Lietuvos aplinkos apsaugos politikos vystymasis, Lietuvos klimato kaitos politikos tikslai	48
3.3 Lietuvos aplinkosauginių mokesčių struktūros palyginimas su mokesčiais kitose ES valstybėse (stiprybės, silpnybės, galimas tobulinimas).....	55
IŠVADOS	60
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	63
SANTRAUKA	74
SUMMARY	75

IŽANGA

Nagrinėjamos Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 54 straipsnyje įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis gamtos apsauga, minima, jog įstatymai neleidžia teršti aplinkos, niokoti žemės ar aktyviai daryti neigiamą poveikį aplinkai. Aplinkosauga tapo aktualia tema, dar XX amžiuje, dėl spartaus technologijų bei pramonės vystymosi bei ekonominio augimo. Tokia plėtra neišvengiamai pradėjo kelti pavojų gamtos darnai, kadangi į atmosferą vis didesnėmis apimtimis bei kiekiais buvo išmetami teršalai, todėl visame pasaulyje aplinkai sukliamas neigiamas poveikis tik augo. Jei nebus imtasi priemonių, egzistuoja tikimybė, jog gamtos užterštumas gali pasiekti kritinę ribą, kurią peržengus, kiltų pavojus netgi žmonijos išlikimui. Valstybės atlikdamos savo pareigą saugoti aplinką bei norėdamos užterštumą sumažinti yra priverstos imtis reguliacinių veiksmų – aplinkosauginių mokesčių bei kitų aplinkosaugos priemonių įvedimo. Tokiu būdu siekiama keisti aplinkai žalingą veiklą vykdančių subjektų elgseną, įtakojant aplinkai kenkiančius procesus. Lietuvos ekonominis augimas bei tapimas Europos Sąjungos nare lėmė aktyvesnę Lietuvos teisės aktų integraciją į Europos Sąjungos teisės sistemą, o tai aktualu ir aplinkosauginiam apmokestinimui. Todėl šis magistro darbas pasižymi visapusiška Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemos analize.

Darbo tikslas. Darbe bus siekiama atskleisti Lietuvos Respublikos aplinkosauginių mokesčių reguliavimo keitimąsi bei raidą.

Darbo uždaviniai.

1. Nustatyti svarbiausius aplinkosauginių mokesčių sampratai būdingus požymius taip pat išnagrinėti aplinkosauginių mokesčių funkcijas.
2. Aptarti bei apžvelgti Lietuvos aplinkosauginių mokesčių vystymosi aspektus.
3. Palyginti Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemą su kitomis ES valstybėmis bei atitinkamai suformuoti bendro pobūdžio pastebėjimus, įžvalgas.

Darbo objektas. Šio darbo tyrimo objektui priskirtini Lietuvos Respublikos aplinkosauginiai mokesčiai bei reikšmingi aplinkos apsaugos politikos dokumentai.

Tyrimo metodai. Rengiant magistrinį darbą remtasi istoriniu, lyginamuoju, lingvistiniu metodais:

- 1) Istoriniu metodu naudotasi analizuojant pagrindinių Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemos pokyčių ypatumus, apžvelgiant mokesčių įstatymų redakcijų pakeitimus bei išskiriant jiems būdingus bruožus. Taip pat šis metodas naudotas,

tiriant ES aplinkosauginių mokesčių bei aplinkos apsaugos politikos dokumentų pokyčius.

- 2) Lyginamasis metodas naudotas lyginant Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistema, surenkamų pajamų kiekį bei pasiskirstymą su kitomis Europos valstybėmis.
- 3) Lingvistiniu metodu naudotasi nagrinėjant plačiai naudojamas aplinkosauginių mokesčių sampratas bei gilinantis į literatūroje, mokslinėse publikacijose vartojamų terminų reikšmę.
- 4) Analizės metodas pasitelkiamas, apžvelgiant pagrindinius Lietuvos Respublikos aplinkosauginių mokesčių įstatymų, su aplinkos apsauga susijusių dokumentų tekstą, įvairių kitų šaltinių ypatumus. Naudojantis turimais duomenimis bei statistika pateikiami objektyvūs aplinkosauginių mokesčių sistemos vertinimai.

Darbo originalumas. Aplinkosauginių mokesčių raida Lietuvoje, tai tema literatūroje nagrinėta ne kartą, ji aptariama tiek įvairiuose rašto darbuose, tiek moksliniuose straipsniuose. Šią sritį yra tyrinėję P. Mierauskas, R. Čiegis, D. Štreimikienė ir V. Jankauskas bei kiti autoriai, tačiau šios publikacijos dažniausiai pasižymi neišsamia apimtimi, o darbuose pateikiamoms analizėms dažnai būdingas apibendrinamasis pobūdis. Nepaisant to, pastebėtina, jog išsamiai Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemą nagrinėjančių bei su kitomis ES valstybėmis palyginančių tiriamųjų darbų nėra daug. Taipogi, menkai analizuojami naujausi aplinkosauginių mokesčių įstatymų pakeitimai bei pat trūksta naujesnių akademinių publikacijų, šia tematika. Šiame darbe apžvelgiama aplinkosauginių mokesčių bei aplinkos apsaugos teisės aktų raida, tačiau taip pat pateikiami pastebėjimai bei pasiūlymai, kokių veiksmų Lietuvai derėtų imtis, ką reikėtų keisti norint efektyviau tobulinti aplinkosauginių mokesčių sistemą.

Svarbiausi šaltiniai. Šis darbas remiasi B. Sudavičiaus, P. Mierausko, R. Čiegio, D. Štreimikienės ir V. Jankausko, A. Miceikienės, A. Vaišnoro, J. Lideikytės, J. Savickienės, J. Česnauskės, G. Užubalio bei kitų tyrėjų darbais. Nagrinėjant aplinkosauginių mokesčių sampratą bei funkcijas aktyviai remtasi ir užsienio autorių straipsniais, publikacijomis. Magistriniame darbe atsižvelgiama į Eurostat atliktus tyrimus bei pateikiamą statistiką. Taip pat vadovaujamosi EBPO ir kitų institucijų atliktomis apžvalgomis, rekomendacijomis bei viešai prieinama informacija, remiamasi Lietuvos ir Europos Sąjungos teisiniu reguliavimu.

1. APLINKOSAUGINIŲ MOKESČIŲ TEORINIAI ASPEKTAI

Norint tinkamai išnagrinėti aplinkosauginių mokesčių raidą Lietuvoje, pirmiausia reikia plačiai bei nuodugniai išnagrinėti pačią jų sampratą bei reikšmę. Aplinkos apsaugos klausimas pradėjo darytis aktualus tik XX a. amžiaus antrojoje pusėje, kai dėl smarkaus pramonės ir ekonomikos augimo, užterštumas ir neigiamas poveikis aplinkai darėsi vis didesnis¹. Norint plėtoti supratimą apie tai kaip keitėsi aplinkosaugos politika bei aplinkosauginių mokesčių raida būtina tinkamai išanalizuoti aplinkosauginių mokesčių sampratą, aplinkosauginių mokesčių funkcijas bei atkreipti dėmesį į tai, jog aplinkosauginiai mokesčiai gali būti vertinami ne tik kaip valstybės reguliavimo priemonė skirta surinkti pajamas biudžetui, bet ir kaip priemonė mažinanti poveikį aplinkai, bei siekianti kitų tikslų. Taigi, toliau šiame skyriuje bus detaliau nagrinėjama aplinkosauginių mokesčių samprata, reikšmė bei funkcijos.

1.1 Aplinkosauginių mokesčių samprata

Pasak P. Mierausko (2019) aplinkos apsaugą galima traktuoti, kaip plačią sritį grįstą ne tik politika bei tarptautiniais susitarimais, bet ir apimančią daugybę kitų aspektų, taip pat kaip veiklą grįstą protingu bei apgalvotu gamtinių išteklių naudojimu, siekiant sumažinti sukeltą žalą aplinkai². Tokį apibūdinimą mes galime naudoti bendrajai aplinkosaugos sampratai apibūdinti. Tačiau norint tinkamai paaiškinti bei atskleisti visuotinę aplinkosauginių mokesčių koncepciją, reikalinga gilesnė analizė. Aplinkosauginius mokesčius apibūdinančių sampratų yra labai įvairių, tačiau dažniausiai išskiriami konkretūs, bendri bruožai. Visuotinai sutariama, jog tai yra mokesčiai, kuriais įvairiomis priemonėmis siekiama reaguoti į poveikį aplinkai, aplinkos užterštumą. Taip pat terminas „aplinkosauginiai mokesčiai“ pagal Eurostato (2024) naudojamus apibrėžimus, gali būti įvardijamas kaip išsireiškimas nurodantis mokesčius, turinčius ne vien tik fiskalinę motyvaciją, o labiau koncentruotus į aplinkos apsaugą, taip pat išskiriama šių mokesčių bazė ir jos konkretus, neigiamas poveikis aplinkai³. Ekonominio bendradarbiavimo ir

¹ TUSKENYTĖ, Valentina., VOLUNGEVIČIUS, Jonas. (2015). *Aplinkos apsaugos raidos problema Lietuvoje*. Geologija. Geografija, 1(3), p. 105.

² MIERAUSKAS, Pranas (2019). Aplinkos apsaugos politikos formavimas ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešojoji politika ir administravimas*, 18(1), p. 38-39.

³ Eurostat. (2024). *Environmental taxes: A statistical guide* (2024 edition). Luxembourg: Publications Office of the European Union., p. 13-14.

plėtos organizacija (toliau – EBPO) šią sampratą plėtojo dar giliau, pasak šios organizacijos, šis mokestis tai: „bet koks privalomas, neatlygintinas mokėjimas bendrajai valdžios institucijai, apmokestinamas nuo mokesčių bazių, kurios laikytinos ypač svarbiomis aplinkosaugos požiūriu“⁴. Kadangi, daugelis mokesčių neapsiriboja tik vienu tikslu, o turi daug įvairių tikslų, aiškiai nurodyta mokesčių bazė tampa labai aktualiu ir reikšmingu požymiu, padedančiu atskleisti aplinkosauginius mokesčių išskirtinumą.

Pastebėtina, jog, moksliniuose straipsniuose yra vartojamas ir „su aplinka susijusių mokesčių terminas“. Būtent toks terminas yra pateikiamas Europos tarybos ir parlamento reglamente Nr. 691/2011. Jame pažymima, kad su aplinka susijęs mokestis, tai mokestis, kurio mokesčio bazė yra fizinis vienetas, arba jo kitas rodiklis, turintis įrodytą, specifinį negatyvų poveikį aplinkai⁵. Pastebėtina, jog tokios institucijos kaip EBPO, tiek Eurostatas, tiek Tarptautinė energetikos agentūra sutartinai naudoja būtent šį aplinkosauginių mokesčių apibrėžimą⁶. Europos tarybos ir parlamento reglamente Nr. 691/2011 taip pat buvo detalizuotos su aplinka susijusių mokesčių rūšys, kurios yra išvardintos reglamento trečiajame skirsnyje, joms priskiriami: energijos mokesčiai, taršos mokesčiai, išteklių mokesčiai bei transporto mokesčiai. Taip pat Eurostat dokumentuose, pavyzdžiui, „Eurostat statistics in focus 53/2012“ straipsnyje, įvardijamos tokios pat aplinkosauginių mokesčių rūšys⁷.

Reikia akcentuoti, jog mokesčio bazė dažnai buvo laikoma vieninteliu objektyviu pagrindu, padedančiu identifikuoti aplinkosauginius mokesčius tarptautinio palyginimo tikslais. Atkreiptinas dėmesys, jog 1997 m. Eurostatas, Europos komisija, EBPO susitarė dėl aplinkosaugos požiūriu svarbių mokesčių bazių sąrašo, dėl jų apibendrintų apibrėžimų⁸. Atidžiau išanalizavus šių institucijų pateikiamus aplinkosauginių mokesčių apibrėžimus, matyti, jog šios koncepcijos turi daug bendrų bruožų, o jas suvienodinus, buvo galutinai suformuota oficialiuose dokumentuose naudojama, tarptautinė aplinkosauginių mokesčių klasifikacija.

⁴ Bachus, K. (2011). *Environmental taxation: Effectiveness and institutional challenges* (PhD thesis). KU Leuven, p. 5.

⁵ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 691/2011 2011 m. liepos 6 d. dėl Europos aplinkos ekonominių sąskaitų. OL L 192, 2011 7 22, p. 3

⁶ Astrida Miceikienė, Jūratė Lideikytė, Jūratė Savickienė, Jevgenija Cesnausk (2019). The Role of Environmental Taxes as a Fiscal Instrument for Mitigation of Environmental Pollution: Lithuanian Case, p. 28.

⁷ Stamatova, S., Steurer, A. (2012). *Environmental taxes in the EU27 in 2010*. Eurostat Statistics in Focus, 53/2012., p. 2.

⁸ Eurostat (2001) *Environmental taxes: a statistical guide*. Luxembourg: Office for Official publications of the European Communities, 2001, p. 5.

Jau buvo minėta, kad aplinkosauginių mokesčių samprata turi daug įvairių reikšmių bei definicijų, o tai ypač aktualu moksle, kadangi skirtingų autorių akademiniuose publikacijose egzistuoja įvairialypės sampratos, apibūdinančios mokesčius, susijusius su aplinkos apsauga. Verta paminėti žymaus autoriaus Arthur Pigou nustatytą mokesčio terminą. A. Pigou mokesčiu vadinamas mokestis, kuris yra taikomas rinkos veiklai, sukuriančiai neigiamą išorinę įtaką⁹. Jis buvo pirmasis akademikas, susiejęs išorinius aplinkos veiksnius su apmokestinimu¹⁰. Buvo remiamasi gerovės maksimalizavimo prielaida, grindžiama tuo, kad ekonominiai veikėjai veikia racionaliai, atsižvelgdami į savo individualius pageidavimus taip, kad būtų pasiekiamas maksimalus naudingumas¹¹.

A. Pigou taip pat didelį dėmesį skyrė konkrečiai aplinkosauginio mokesčio koncepcijai. Autorius labai aiškiai akcentavo, kad aplinkosaugos problemos, pasireiškiančios ribinėmis žalos sąnaudomis, tampa rinkos modelio dalimi, o ekonomikos subjektai atsižvelgia į šiuos veiksnius priimdami savo vartojimo ir ekonominius sprendimus¹². Ši aplinkosauginio mokesčio samprata aiškiai įtvirtina, siekį ištaisyti neigiamų išorinių veiksnių sukeltus efektus, sukeltus padarinius. Taigi, Pigou aplinkosauginių mokesčių samprata, remiasi šių mokesčių surinkimu, siekiant koreguoti ribinį neigiamų išorinių veiksnių poveikį.

Pasak, dar vienos įtakingos autorės A. Bruvoll (2009) optimalus aplinkosaugos mokestis turėtų būti taikomas tiesiogiai išoriniam poveikiui ir būti lygus ribinėms žalos sąnaudoms, kurias sukelia išmetamųjų teršalų kiekis¹³. Autorė taip pat susieja aplinkosaugos mokesčius su aplinkosaugos komponentu, tai yra, jos teigimu, mokestis gali būti laikytinas „aplinkosaugos mokesčiu“ tik tuo atveju, jei turi su aplinkos apsauga susijusį tikslą¹⁴. Bruvoll taip pat laikėsi nuomonės, jog reikia griežtai atskirti įpratus aplinkosaugos mokesčius, nuo su aplinka susijusių mokesčių – termino, reiškiančio mokesčius su

⁹ Eurostat. (2024). *Environmental taxes: A statistical guide* (2024 edition). Luxembourg: Publications Office of the European Union, p. 15

¹⁰ Bachus, K. (2011). *Environmental taxation: Effectiveness and institutional challenges* (PhD thesis). KU Leuven, p. 23-24.

¹¹ UŽUBALIS, G. (2012). Mokesčių teisės paskirtis ir funkcijos (apmokestinimoteorijų kritinė analizė). Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. P. 122.

¹² *Ibid.* p. 24.

¹³ A. Bruvoll (2009). On the measurement of environmental taxes, Discussion Papers No. 599, December 2009 Statistics Norway, Research Department, p. 4.

¹⁴ Bachus, K. (2011). *Environmental taxation: Effectiveness and institutional challenges* (PhD thesis). KU Leuven, p. 5.

aplinkosaugos požiūriui, aktualia mokesčių baze¹⁵. Ji pritarė idėjai, kad pagrindinis aplinkosauginių mokesčių tikslas yra neigiamo išorinio poveikio ištaisymas¹⁶.

Aktualūs ir kitų mokslininkų pateikiami pastebėjimai, aptariant aplinkosauginiams mokesčiams būdingus požymius. Pavyzdžiui, A. Medelienės ir I. Žvaigždinienės darbuose (2012), yra akcentuojama ypatinga aplinkosauginių mokesčių charakteristika – teigiama, jog tai mokesčiai, kurie nėra priskiriami tradicinėms mokesčių kategorijoms, pagal klasifikavimo objektą, šie mokesčiai skatina aplinkosaugą, tikslingą gamtinių išteklių eksploatavimą. Šių autorių manymu, aplinkosauginiais mokesčiais laikytini šie mokesčiai: mokestis už valstybinius gamtos išteklius, mokestis už aplinkos teršimą, naftos ir dujų išteklių mokestis bei atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą. Taipogi, manytina, jog aplinkosauginis pobūdis būdingas ir daliai akcizų, bet tik tiems akcizams, kurie apmokestinai energetikos produktų vartojimą bei daro poveikį ūkio subjektų elgsenai¹⁷.

B. Sudavičius, tuo tarpu, aplinkosauginius mokesčiais laiko, ekologiniais mokesčiais, kadangi, pasak jo, jų tikslas yra racionalizuoti gamtonaudą bei užtikrinti aplinkos apsaugą, tai reiškia, jog lėšos surenkamos iš šių mokesčių naudojamos gamtosaugai. B. Sudavičius aplinkosauginiams mokesčiams priskyrė: mokestį už valstybinius gamtos išteklius, mokestį už aplinkos teršimą, naftos ir dujų išteklių mokestį¹⁸. Taigi svarbu, jog aplinkosauginiai mokesčiai užtikrintų pozityvų, ekologinį poveikį aplinkai bei skatintų racionalų gamtos išteklių panaudojimą. Pastebėtina, jog aplinkosauginiai yra reguliuojami atskirais teisės aktais, pastebimas aiškus teisinis atskyrimas, skirtingi įstatymai. Tačiau „aplinkosauginių mokesčių“ kategorija, yra laikytina doktrinine samprata, išskirtina mokslinėje literatūroje bei tarptautinių organizacijų metodologijoje, kuriose ji nagrinėjama, kaip vieninga grupė.

Atkreiptinas dėmesys į taršos mokesčiams aktualų „teršėjas moka“ principą. Pagal šį principą išlaidos skiriamos taršos prevencijai turėtų atspindėti prekių ir paslaugų, kurios dėl savo gamybos ir suvartojimo sukelia taršą, produkcijoje bei kainoje¹⁹. „Teršėjas moka“ principas buvo vertinamas kaip Europos Sąjungos principas, įtvirtintas Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2004/35/EB, tačiau, kadangi Europos Sąjungos teisės aktai yra privalomi Lietuvos teisinei sistemai, atsirado poreikis tai įtvirtinti Lietuvos Respublikos

¹⁵ *Ibid.* p. 61.

¹⁶ *Ibid.* p. 3.

¹⁷ MEDELIENĖ, A.; ŽVAIGŽDINIENĖ, I., 2012 Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas Lietuvoje: mokesčių aspektas. Verslo ir teisės aktualijos. nr. 7 (1), p. 144– 163.

¹⁸ A. Marcijonas, B. Sudavičius (2003) , *Mokesčių teisė*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 178.

¹⁹ OECD (2001): *Environmentally Related Taxation in OECD Countries: Issues and Strategies*. Draft version. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris. p. 9.

įstatymuose. 1996 m. rugsėjo 25 d. buvo paskelbtas nutarimas Nr. I-1550 „Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. Valstybinėje aplinkos apsaugos strategijos 5.5 punkte labai aiškiai įtvirtintas principo „teršėjas moka“ apibrėžimas. Strategijoje nurodoma, jog šis principas, aplinkosauginiu požiūriu reiškia, kad visiška atsakomybę už atsirandantį negatyvų poveikį aplinkai, kuris padaromas teršiant aplinką ar naudojantis gamtos ištekliais ir yra priskiriamas teršėjų veiklai, nuostoliai atsirandantys dėl teršimo, šiuo atveju, turi būti padengti pačių teršėjų²⁰. Taigi, taršos mokesčiai skatina ūkio subjektus, kurių veikla kuria sukelia neigiamą poveikį aplinkai, reguliuoti savo veiksmus, norint sumažinti galimų negatyvių pasekmių atsiradimo riziką.

Manytina, kad terminas „aplinkosauginiai mokesčiai“ turi daugybę įvairių bei skirtingų sampratų. Tačiau galima išskirti dažnai šiems mokesčiams priskiriamus bruožus: tam tikrą aplinkosauginių mokesčių ryšį su neigiamu poveikiu aplinkai, specifinę mokesčių bazę, reguliacinį bei fiskalinį pobūdį. Nors ir nėra aiškaus sutarimo dėl aplinkosauginių mokesčių apibrėžimo, pripažįstama, jog pagrindinis aplinkosauginių mokesčių išskirtinumas pasireiškia tuo, jog šie mokesčiai, pirmiausia yra orientuoti į konkrečios įtakos mokesčio subjektų veikimui suformavimą, gamtos saugojimą, skirtingai nei tradiciniai mokesčiai, kurių pagrindinis tikslas dažniausiai yra padidinti valdžios pajamas²¹.

1.2 Aplinkosauginiai mokesčių funkcijos

Aplinkosauginiai mokesčiai atlieka daugelį įvairialypių funkcijų. Svarbiausios bei vertos išskyrimo funkcijos, kurios bus plačiau nagrinėjamos šiame poskyryje yra: fiskalinė, paskirstomoji, prevencinė bei kompensacinė funkcijos. Ties fiskaline funkcija nevertėtų labai plėstis, nes ji tiesiog reiškia efektyvų pajamų surinkimą į biudžetą, kuo daugiau lėšų iš aplinkosaugos mokesčių surenkama, tuo didesnė jų dalis sugeneruojama į biudžetą²².

Prevencinė funkcija užtikrina gaminių, produktų, paslaugų, sukeliančių neigiamą poveikį aplinkai apmokestinimą, dar prieš tam poveikiui atsirandant, taip atgrasoma nuo aplinkai kenkiančių veiksmų atlikimo. Prevencinė funkcija užtikrina, jog bendrame kontekste mažėtų žalą aplinkai keliančių veiklų mastas. Aplinkosauginiai mokesčiai dažnai skatina asmenis priimti sprendimą ar jiems ekonomiškai naudingiau mokėti mokestį, ar

²⁰ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. I-1550 „Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 25.10.1996, Nr. 103-234.

²¹ Bachus, K. (2011). *Environmental taxation: Effectiveness and institutional challenges* (PhD thesis). KU Leuven, p. 83.

²² MEDELIENĖ, A.; ŽVAIGŽDINIENĖ, I., 2012 Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas Lietuvoje: mokesčių aspektas. *Verslo ir teisės aktualijos*. nr. 7 (1), p. 144– 163.

keisti savo elgseną. Pastebėtina, jog aplinkosauginiai mokesčiai veiksmingi būna tada, kai mokesčio subjektų atliekamus aplinkai kenkiančius veiksmus padaro pernelyg brangiais ir jiems paprasčiausiai tampa ekonomiškai nenaudinga toliau vystyti tokią veiklą²³. Autorius R. Buckley pastebėjo, jog šie mokesčiai nors ir skatina socialiai priimtina gyventojų elgesį, tačiau jie neatima gyventojų veikimo laisvės, tai reiškia, jog gyventojai priima sprendimus savo nuožiūra, laisva valia²⁴. Galima konstatuoti, kad prevencinė aplinkosauginių mokesčių funkcija yra realizuojama per sąmoningą mokesčių ar jų tarifų didinimą, smarkiai įtakojant mokesčių subjektų sprendimus ir taip užkertant kelią galimų neigiamų pasekmių aplinkai atsiradimui. LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas nustato tarifus: teršalų išmetimui į aplinkos orą, teršalų išleidimui į vandens telkinius ar žemės gelmes, gaminiams ir pakuotėms. Įstatymo nuostatos, įtakoja ūkio subjektų sprendimus, mažinti teršalų emisijas bei neviršyti teršalų išmetimo į aplinką normatyvų, kadangi didėja ekonominė našta, atsiranda interesas mažinti taršą arba visiškai susilaikyti nuo veiksmų, keliančių neigiamą poveikį aplinkai²⁵.

Verta atkreipti dėmesį, ir į Lietuvos nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje įvardijamą, taršos prevencijos principą. Šiuo principu ketinama sustabdyti aplinkos teršimo atsiradimą, dar prieš jam kylant, kadangi žalos aplinkai atlyginimo sąnaudos dažniausiai viršija išlaidas, reikalingas žalos prevencijai užtikrinti. Taipogi, kompensuoti žalą bei atkurti aplinkos būvį iki prieš tai buvusio lygmens ne visada pavyksta. Strategijoje įtvirtinama, jog Lietuvoje turėtų būti skatinama atliekų susidarymo prevencija, kurios pritaikymas padėtų efektyviai riboti išmetamų atliekų kiekį bei gerinti aplinkos kokybę²⁶.

Persikirstomoji funkcija, pasireiškia tuo, kad mokesčių mokėtojų lėšos, sukauptos fiskaliniu pagrindu, paskirstomos tarp šalies ūkio subjektų²⁷. Tinkamas pavyzdys, paskirstomajai funkcijai iliustruoti, šiuo atveju būtų, mokesčio už aplinkos teršimą 12 straipsnis, kuriame teigiama, jog surenkamas mokestis už aplinkos teršimą iš stacionariųjų ir mobiliųjų taršos šaltinių paskirstomas, 30 procentų lėšų skiriama valstybės reikmėms, o 70 procentų lėšų gauna savivaldybė, kurios teritorijoje yra stacionarusis taršos objektas.

²³ THE UNI TUTOR, 2011. Environmental taxes: are they effective? p. 3.

²⁴ Buckley R, 'Green taxes: legal and policy issues in using economic instruments for environmental management' (1991) 2(1) Revenue Law Journal 27 at pp 28, Produced by The Berkeley Electronic Press, p. 29-30.

²⁵ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1469.

²⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas Nr. XII-1626, „Dėl nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. TAR, 24.04.2015, Nr. 6178.

²⁷ Astrida Miceikienė, Jūratė Lideikytė, Jūratė Savickienė, Jevgenija Cesnausk (2019). The Role of Environmental Taxes as a Fiscal Instrument for Mitigation of Environmental Pollution: Lithuanian Case, p. 31.

Minima, jog savivaldybės, gautas lėšas panaudoja savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo programoje nurodomų priemonių finansavimui²⁸. Pažymėtina, tai, kad ankstesnėse nuo 2012 iki 2022 metų, galiojusiose įstatymo redakcijose buvo įtvirtinta, jog iš mokesčio už aplinkos teršimą į valstybės biudžetą surinktos lėšos buvo panaudojamos investicijų fondo programos lėšoms administruoti ir programoje nurodytiems aplinkos apsaugos investiciniams projektams finansuoti²⁹. Šis pavyzdys, gerai iliustruoja kaip yra skirstomos surenkamos lėšos.

Perskirstomajai funkcijai apibūdinti tikrų ir plačiai literatūroje naudojama „dvigubo dividendo“ samprata teigia, kad aplinkosaugos mokesčiai teikia dvigubą naudą: viena vertus, skatina pozityvų poveikį aplinkai, kita vertus, sumažina mokesčių nukrypimus ar iškraipymus, nepadengdama žalos aplinkai³⁰. Ši samprata praplečiama ir Lietuvos autorių darbuose, minima, jog „dvigubais dividendais“. pasireiškia šiais būdais: vienas iš dvigubų dividendų tipų yra dividendai, kurie atsiranda, kai įvedus arba pakoregavus aplinkosaugos mokesčius, jais sumažinamas šiltnamio efektą sukeliančių dujų (toliau – ŠESD) išmetimas. Antrajam tipui yra priskiriami dividendai, kurie atlieka fiskalinę ir perskirstymo funkcijas perskirstydami aplinkosauginiais mokesčiais sukauptas pajamas. Pabrėžiama, jog aplinkos mokesčių perskirstomasis efektas daro poveikį klimato kaitos švelninimo procesams, bei galimai padėtų sukurti daugiau darbo vietų, prisidėtų prie visuomenės gerovės puoselėjimo³¹. „Dvigubo dividendo“ samprata nurodo, jog aplinkosauginiai mokesčiai turi vykdyti tiek aplinkos apsaugos, tiek fiskalinę paskirtis.

Vertinant iš aplinkosauginių mokesčių subjektų perspektyvos, pastebėtina, jog nedideles pajamas generuojančių namų ūkių išlaidų didžiąją dalį sudaro energijos ir transporto išlaidos, todėl didėjant aplinkosaugos mokesčių tarifams, kainos auga, o namų ūkių pajamos mažėja. Taikomų tarifų sukeliamas poveikis nėra toks reikšmingas didesnes pajamas gaunantiems namų ūkiams, skiriantiems daugiau lėšų aplinkosaugos reikmėms, svarbus pačių mokesčio subjektų teigiamas požiūris bei supratimas, jog aplinkosauginiai mokesčiai įtakoja švaresnę aplinką³². R. Buckley taip pat tvirtina, jog egzistuoja

²⁸ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1469.

²⁹ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1469.

³⁰ Environmental Taxation and Sustainable Environmental Protection - Reality or Myth? An Integrative Review, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. Vol 13 No 6. November 2024. p. 281.

³¹ Astrida Miceikienė, Jūratė Lideikytė, Jūratė Savickienė, Jevgenija Cesnausk (2019). The Role of Environmental Taxes as a Fiscal Instrument for Mitigation of Environmental Pollution: Lithuanian Case, p. 31.

³² NAGY. Z. (2013), The role of environmental taxation in environmental policy: Proceedings of Novi Sad Faculty of Law, vol. 47, issue 3, p. 519 – 520.

aplinkosauginių mokesčių kategorija, kurios pagrindinis tikslas nėra tik fiskalinis, ji yra taikoma ganėtinai siauram subjektų ratui, todėl surenkamas santykinai nedidelis kiekis pajamų, tačiau šiais mokesčiais daromas svarus poveikis aplinkos gerovei³³.

Daugybė akademikų yra išskyrę kompensacinės aplinkosauginių mokesčių, funkcijos reikšmę, pastebėtiną šios funkcijos ryšys su A. Pigou mokesčių teorija. Pažymima, jog aplinkosauginiai mokesčiai yra priemonė internalizuojanti taršos išorės veiksmus, t. y. priverčianti ūkio subjektus ar teršėjus atlyginti už savo sprendimų poveikį aplinkai³⁴. Lietuvoje kompensacinė funkcija atsispindi 2006 m. Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius redakcijoje (Nr. X-616) nurodytas, jog šio mokesčio paskirtis yra kompensuoti valstybės išlaidas, kurios yra skiriamos gamtos išteklių tyrimams bei priemonėms, užtikrinant jų kiekio bei kokybės išsaugojimą³⁵. Gamtos išteklių naudotojai moka už valstybei priklausančių gamtos išteklių eksploatavimą, taigi naudojimasis ištekliais yra kompensuojamas mokesčio būdu, išteklių naudotojai kompensuoja visuomenei aplinkos poveikio kaštus. Tuo tarpu, mokesčio už aplinkos teršimą subjektai, moka už į aplinką, orą, dirvožemį, vandenį išmetamus teršalus, mokestis, šiuo atveju, pasitarnauja kaip teršėjo kompensacija valstybei bei visuomenei už sukeltą žalą aplinkai³⁶.

1.3 Aplinkosauginiai mokesčiai kaip priemonė, atliekanti reguliacinę funkciją

Analizuojant įvairius šaltinius bei teisės aktus aplinkosaugos srityje, matyti, jog gana dažnai akcentuojamas poveikis aplinkai³⁷. Valstybė priimdama aplinkosauginius mokesčius bando formuoti mokesčio subjektų veiksmus bei įtakoti juos rinktis mažiau aplinkai kenksmingus veiklos būdus.

Aplinkosauginių mokesčių reguliacinė funkcija, pasireiškia, per pasitelkiamus finansinius instrumentus, kurie užtikrina, jog būtų proteguojami aplinkai nekenkiantys veiklos modeliai. Tai reiškia, jog mokesčiai turi būti naudojami aplinkai nepavojingų verslo modelių skatinimui, investicijų į tvarius technologinius sprendimus skatinimui, taip siekiant pakeisti aplinkai kenkiantį elgesį. Nustatydama skirtingus mokesčio tarifus, šalis

³³ Buckley R, 'Green taxes: legal and policy issues in using economic instruments for environmental management' (1991) 2(1) Revenue Law Journal 27 at pp 28, Produced by The Berkeley Electronic Press, p. 30.

³⁴ Zhou, R., Segerson, K. *Are green taxes a good way to help solve state budget deficits?* Sustainability, 2012, 4(6)p. 1329-1353.

³⁵ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo pakeitimo įstatymas. 2006 m. gegužės 25 d. Nr. X-616. *Valstybės žinios*, 2006-06-10, Nr. 65-2382.

³⁶ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1469.

³⁷ EBPO (2023). *Poveikio klimatui neutralumas iki 2050 m. – reformų Lietuvoje galimybės.*, p. 26.

gali skatinti bei motyvuoti vykdyti spartesnį įvairių ūkio rūšių vystymą, skirtingų tarifų konkrečioms prekėms įtvirtinimas, padeda efektyviai reguliuoti tų prekių vartojimą³⁸. Tokia praktika puikiai iliustruojama EBPO ataskaitoje pavadinimu „The Political Economy of Environmentally Related Taxes“. Tinkamu reguliacinės funkcijos pavyzdžiu laikytinas Danijoje įvestas anglies dioksido mokestis, apskaičiuota, kad vien nuo 1996 iki 1997 m., kai buvo padidintas mokesčio tarifas, anglies dioksido išmetimas sumažėjo net 5%³⁹. Taip pat Airijoje nuo 2002 m. buvo taikomas plastikinio maišelio mokestį, kuris prisidėjo prie plastikinių maišelių naudojimo sumažinimo daugiau nei 90 procentų⁴⁰. Šie atvejai įrodo, jog taikant aplinkosauginius, ar su poveikiu aplinkai susijusius mokesčius, gana efektyviai pavyksta įtakoti ūkio subjektų, užsiimančių klimatui neigiamą poveikį keliančia veikla, elgesį.

Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pirmajame straipsnyje įvardijami šio įstatymo tikslai: „naudojantis ekonominiais instrumentais sumažinti gamtos taršą, skatinti naudoti tvarias, aplinkai nekenkiančias technologijas, raginti atlikti atliekų tvarkymą bei mažinti susidarančių atliekų kiekį, motyvuoti gaminius naudoti pakartotinai, užtikrinti teršalų išmetimo į aplinką normatyvų laikymąsi, taip pat iš mokesčio už aplinkos teršimą kaupiti lėšas, skirtas aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimui“⁴¹. Šiuo atveju, skatinamas gamtai neutralaus elgesys, technologinių inovacijų aplinkos apsaugos srityje diegimas, motyvuojama rinktis tvarias priemones. Mokestis už aplinkos gali tapti pajamų šaltiniu investicijoms į aplinkosaugos politikos įgyvendinimą⁴². Šiuo įstatymu siekiama reguliuoti aplinkos teršimą, o sukaupias lėšas panaudoti aplinkos apsaugos reikmėms. Šis mokestis diferencijuojamas pagal teršalų rūšis bei kiekius, o už nustatytų normų viršijimą, atitinkamai taikomi didesni mokesčio tarifai⁴³. Tokiu būdu realizuojama, mokesčio reguliacinė funkcija.

Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas (toliau – LVAT) nors ir netiesiogiai, tačiau yra išskyręs valstybės reguliavimo funkciją nutartyje dėl administracinės bylos Nr. eA-2019-602/2021, kuri kilo tarp bendrovės „Kauno vandenys“ ir Aplinkos apsaugos departamento. Šiuo atveju, mokestinis ginčas, buvo reikšmingai susijęs su departamento

³⁸ A. Marcijonas, B. Sudavičius (2003) , *Mokesčių teisė*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 18.

³⁹ OECD (2006). *The Political Economy of Environmentally Related Taxes*. Paris: France. p. 59.

⁴⁰ *Ibid* p. 62.

⁴¹ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1469

⁴² Astrida Miceikienė, Jūratė Lideikytė, Jūratė Savickienė, Jevgenija Cesnausk (2019). *The Role of Environmental Taxes as a Fiscal Instrument for Mitigation of Environmental Pollution: Lithuanian Case*, p. 30.

⁴³ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1469.

sprendimu, kuriuo, atlikus bendrovės veiklos patikrinimą, nustatyti pažeidimai, kadangi nebuvo tinkamai vykdoma mokesčio už aplinkos teršimą apskaita, mokestis buvo nedeklaruotas arba nebuvo mokamas laiku. To pasekmė, departamento skirta sankcija – departamentas mokestį apskaičiavo daugybę kartų didesniu tarifu. Departamento sprendimą „Kauno vandenys“ apskundė teismui. LVAT pirmosios instancijos teismo sprendime nustatytą mokėtiną sumą laikė atitinkama padarytam pažeidimui ir pripažino, kad bendrovė veiklos vykdymo metu, nebuvo dėmesinga ir net suprasdama, kad aplinką teršia minėtais teršalais – nevykdė jai teisės aktuose nustatyta, jog yra būtina turėti leidimas tokiems teršalams išmesti, deklaruoti jų kiekius, vesti apskaitą bei mokėti mokestį už aplinkos teršimą. LVAT teigė, jog bendrovei skirdamas sankcijas įstatymo leidėjas siekė tam tikrų tikslų, nustatytų Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje, tai yra, ekonominėmis priemonėmis raginti teršėjus mažinti aplinkos teršimą bei neviršyti nustatytų normatyvų, kurie skirti teršalų išmetimo į aplinką reguliavimui⁴⁴. Taigi, darytina išvada, jog LVAT 2021 m. lapkričio 17 d. nutartyje praktiškai pripažįsta įstatymo leidėjo teisę taikyti ekonomines sankcijas, naudojant padidintą tarifą, bei raginti ūkio subjektus mažinti aplinkos taršą, laikytis nustatytų normatyvų, taip reguliuojant ūkio subjektų elgesį.

Beje, Lietuvos nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos 94 punkte nurodoma, jog ekonominės priemonės yra instrumentas, naudojamas paveikti bei įtakoti su aplinkos taršos mažinimu ir apsauga bei racionaliu išteklių realizavimu, susijusį ūkio subjektų elgesį ir sprendimus, taigi tiesiogiai įtvirtinama aplinkosauginių mokesčių reguliacinė funkcija. 94.1 strategijos punkte pažymima, jog skatinama, kad aplinkosaugos mokesčių lėšos būtų naudojamos kaip finansinė priemonė, raginant ūkio subjektus produktyviai įgyvendinti nustatytus aplinkos apsaugos reikalavimus, ieškoti tinkamiausių aplinkosaugos priemonių ir diegti aplinką tausojančias, technologijas, matome, jog aiškiai siekiama tam tikros elgsenos vykdymo⁴⁵.

Autorius R. Buckley taip pat manė, kad aplinkosauginiai mokesčiai, kaip aplinkos reguliacinės politikos įrankiai gali būti efektyvios ir teisingos priemonės. Pasak jo, jais siekiama įgyvendinti aplinkosauginius tikslus per sankcijas mokesčių subjektams. Autorius pritaria idėjai, kad gali būti daroma norima įtaka jų elgesiui dėl aplinkai neigiamą poveikį keliančios veiklos, tačiau taip pat pažymėjo, kad toks veikimas gali būti efektyvus tik

⁴⁴ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. nutartis Nr. AB-24174-3-61-3-01400-2020-2, TAR, 2021-11-25, Nr. 24170.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas Nr. XII-1626 „Dėl nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. TAR, 24.04.2015, Nr. 6178.

mokesčius atsakingai bei selektyviai suderinus⁴⁶. Reikia pažymėti, kad aplinkosauginiai mokesčių reguliacinė funkcija, dažniausiai pasireiškia tuo, kad mokesčių sistema yra naudojama tam tikrai pageidautinai ekonominei veiklai proteguoti arba siekiant daryti įtaką makroekonominiams procesams: ekonominiam augimui, infliacijai, žmonių užimtumui⁴⁷.

Profesorius Z. Nagy 2013 m. leidinyje pavadinimu „Aplinkos apsaugos mokesčių vaidmuo aplinkos politikoje“, išdėstė labai panašų požiūrį, jo teigimu, aplinkosaugos mokesčiai yra pagrindinė ekonominė priemonė platesnėje aplinkosaugos politikoje, skirta spręsti didėjančios taršos problemą bei skatinti tvarų vystymąsi. Pasak jo, aplinkosauginiai mokesčiai laikomi veiksmingomis priemonėmis, leidžiančiomis pasiekti aplinkosaugos tikslus mažesnėmis sąnaudomis, palyginus su tradiciniu tiesioginiu reguliavimu, jis pastebi, kad mokesčių subjektų elgesiui Europos Sąjungoje (toliau – ES) gana efektyviai yra daroma įtaka, pasitelkiant energijos mokesčius⁴⁸. Nepaisant to, leidinyje yra pripažįstami aplinkos mokesčių sistemų trūkumai, pažymima, jog šie mokesčiai turi skatinamąjį poveikį, tačiau negarantuoja pageidaujamo užterštumo lygio užtikrinimo, taip pat aplinkosaugos mokesčiai ne visada yra politiškai priimtina priemonė. Be to, taikant bei įgyvendinant aplinkosauginius mokesčius, gali trūkti reikalingų žinių bei patirties, vykdant mokesčių nuostatas galimos ženklios administracinės išlaidos, reglamentavimas, galintis sukelti nepageidaujamų pasekmių⁴⁹. Vis dėlto autorius neabejojo šių mokesčių teikiama nauda bei svarba.

Taigi, nors yra visuotinai pripažįstami, išskylantys iššūkiai bei aplinkosauginių mokesčių trūkumai, kylančio grėsmės valstybių ekonominio konkurencingumo praradimui, vis dėlto šie mokesčiai laikytini esmine priemone, skirta ūkio subjektų elgesiui įtakoti bei įstatymų leidėjo iškeltiems aplinkos apsaugos tikslams pasiekti, kadangi nėra efektyviau aplinkos apsaugą sureguliuojančios priemonės bei kitų lygiaverčių alternatyvų.

⁴⁶ Buckley R, 'Green taxes: legal and policy issues in using economic instruments for environmental management' (1991) 2(1) Revenue Law Journal 27 at pp 28, Produced by The Berkeley Electronic Press, 1991, p. 64- 65.

⁴⁷ Astrida Miceikienė, Jūratė Lideikytė, Jūratė Savickienė, Jevgenija Česnauskė (2019). The Role of Environmental Taxes as a Fiscal Instrument for Mitigation of Environmental Pollution: Lithuanian Case, p. 30.

⁴⁸ NAGY. Z. (2013), The role of environmental taxation in environmental policy: Proceedings of Novi Sad Faculty of Law, vol. 47, issue 3, p. 517 – 521.

⁴⁹ *ibid* p. 517 - 520.

2. APLINKOSAUGINIŲ MOKESČIŲ POKYČIAI IR JUOS NULĖMĘ VEIKSNIAI

Lietuvos aplinkosauginių mokesčių pasikeitimai buvo, glaudžiai susijusi su šalies politiniais, ekonominiais pokyčiais bei įvykusia institucine transformacija po nepriklausomybės atkūrimo. Kadangi Lietuvoje aplinkosaugos politika pradėjo formuotis tik nuo 1990 m., ankstyvuoju laikotarpiu jai buvo būdingas institucinės brandos ir aiškos strateginės krypties trūkumas⁵⁰. Aplinkosauginis apmokestinimas vystėsi palaipsniui, tai lėmė esminiai struktūriniai pokyčiai valstybės valdyme, ekonomikos modelyje bei tarptautiniuose aplinkosaugos politikos prioritetuose⁵¹. Matyti, jog skirtingais laikotarpiais buvo formuojami ir keičiami aplinkosauginiai mokesčiai. Tai leidžia atskleisti, kaip taikant teisinius instrumentus, palaipsniui kito valstybės požiūris į aplinkos apsaugos tikslų įgyvendinimą. Lietuvos aplinkosauginių mokesčių raidą, suskirstyti aiškiai išreikštais etapais yra sudėtinga ir tai nėra šio darbo pagrindinis tikslas, darbe labiau yra siekiama apžvelgti aplinkosauginių mokesčių kitimą. Tačiau galima identifikuoti veiksnius, turėjusius tam tikros įtakos mokesčių pakeitimams.

2.1. Aplinkosauginių mokesčių sistemos formavimasis

Aplinkosauginių mokesčių teisinis reguliavimas ankstyvuoju laikotarpiu pasižymėjo tuo, kad įstatymai nustatė bendruosius apmokestinimo principus, o specifiniai mokesčių taikymo aspektai buvo detalizuojami poįstatyminiu lygmeniu, pirmiausia - Vyriausybės nutarimais. Dėl tokios reguliavimo struktūros aplinkosauginių mokesčių sistema buvo fragmentuota ir dažnai keičiama. Todėl, šiame poskyryje analizuojami ne tik įstatymai, bet ir pagrindiniai Vyriausybės nutarimai, leidžiantys įvertinti faktinę aplinkosauginių mokesčių taikymo praktiką⁵². XX amžiuje kilo visuotinis poreikis rūpintis aplinka, didelę įtaką šio proceso formavimuisi turėjo tarptautinė aplinkosaugos teisė, kurios ištakos siekia 1972 m., kai pasaulinėje „Žmogaus aplinkos“ konferencijoje buvo priimta Stokholmo deklaracija įvairūs sprendimai tarptautiniu lygmeniu, kurie įtakėjo ekonominio aplinkos apsaugos mechanizmo formavimosi poreikį⁵³.

⁵⁰ MIERAUSKAS, Pranas (2019). Aplinkos apsaugos politikos formavimas ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 18(1), p. 36-37.

⁵¹ TUSKENYTĖ, Valentina., VOLUNGEVIČIUS, Jonas. (2015). *Aplinkos apsaugos raidos problema Lietuvoje*. Geologija. Geografija, 1(3), p. 106-107.

⁵² MIERAUSKAS, Pranas (2019). Aplinkos apsaugos politikos formavimas ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 18(1), p. 40-41.

⁵³ *Ibid.* p. 38.

Pasak P. Mierausko (2019), Lietuvos aplinkosaugininkai dėl politinių priežasčių neturėjo galimybės dalyvauti tuose ar panašiuose pasauliniuose susitikimuose, dėl to aplinkos apsaugos politikos formavimasis vyko kitais būdais. Kai kurių specialistų nuomone, aplinkos apsaugos politikos užuomazgos Lietuvoje prasidėjo nuo pirmųjų aplinkosaugos įstatymų priėmimo sovietiniu laikotarpiu, kiti mano, kad pirmąsias aplinkos apsaugos politikos gaires tarpukaryje iškėlė prof. Tadas Ivanauskas. Šiai nuomonei paremti naudojami argumentai, kad nors sovietų valdžios valdomoje Lietuvos TSR buvo draudžiamas aplinkos politikos terminas, vis dėlto tam tikros politikos nuostatuose pasireiškėdavo, pavyzdžiui, 1959 m. įvykusių gamtos apsaugos įstatymo priėmimu taip pat veikė gamtos apsaugos komitetas⁵⁴.

Vaišnoras taip pat tvirtina, jog iki 1990 m. Lietuva beveik neturėjo realių galimybių bendrauti su kitomis valstybėmis ar sekti tarptautinėmis tendencijomis, nes informacija, susijusi su aplinkos padėtimi Sovietų Sąjungoje buvo laikoma valstybine paslaptimi, todėl tai neleido formuoti nuoseklios aplinkos politikos. Tačiau po nepriklausomybės atkūrimo, Lietuvoje prasidėjus politiniams bei ekonominiams pasikeitimams, aplinkos apsauga tapo svarbiu sektoriumi⁵⁵. Daugelis aplinkosaugos specialistų ir mokslininkų aplinkos apsaugos politikos pradžią sieja su 1990 metais, kadangi tuomet Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba įsteigė Aplinkos apsaugos departamentą, o 1992 m. buvo priimtas Aplinkos apsaugos įstatymas, kadangi buvo galima veikti savarankiškai, poreikis reguliuoti, reglamentuoti aplinkosauginius veiksnius bei įvesti tam tikrą apmokestinimą kilo natūraliai, pereinant prie ekonominio reguliavimo modelio⁵⁶.

Taigi, pirmaisiais nepriklausomybės metais aplinkos apsaugos reguliavimas buvo grindžiamas teisės aktų kūrimu ir institucinių struktūrų formavimu, o ekonominiai instrumentai, įskaitant aplinkosauginius mokesčius, buvo diegiami palaipsniui, dar nesuformavus nuoseklios aplinkos apsaugos politikos sistemos⁵⁷. Kaip minėta, aplinkosauginiai mokesčiai buvo kuriami pereinamosios ekonomikos sąlygomis, todėl pasižymėjo ribotu reguliaciniu poveikiu⁵⁸. Mokesčių atsiradimą, paskatino poreikis

⁵⁴ MIERAUSKAS, Pranas (2019). Aplinkos apsaugos politikos formavimas ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 18(1), p. 39-40.

⁵⁵ VAISNORAS, Alfonsas (2011). Europos Sąjungos aplinkos politika. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidykla, p. 22.

⁵⁶ MIERAUSKAS, Pranas (2019). Aplinkos apsaugos politikos formavimas ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 18(1)p. 39-40.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 44-45.

⁵⁸ ČIEGIS, Remigijus; JANKAUSKAS, Vidmantas; ŠTREIMIKIENĖ, Dalia (2002). Achieving Environmental and Fiscal Goals in Lithuania Using Environmental Taxes. *Ekonomika*, 58, p. 39-40.

efektyviau surinkti pajamas į biudžetą bei buvusio administracinio reguliavimo nepakankamumas, neefektyvus išteklių naudojimas, atliekų tvarkymo problemos.

Remiantis R. Čiegio, D. Štreimikienės ir V. Jankausko (2002) analize, 1991 m. įtvirtinta aplinkosauginių mokesčių sistema pasižymėjo metodologiniais ir instituciniais trūkumais, dėl kurių mokesčių tarifai buvo menkai susieti su realia aplinkos tarša ir jos daroma žala. Autoriai pažymi, kad aplinkosauginiai mokesčiai dažniau atliko fiskalinę, o jų dydis sudarė nereikšmingą dalį įmonių gamybos kaštų, bei nereikšmingą valstybės biudžeto dalį, todėl realus poveikis taršos mažinimui ar Lietuvos pramonei buvo ribotas⁵⁹.

Vienas iš kertinių ankstyvojo aplinkosauginių mokesčių reguliavimo dokumentų buvo Lietuvos Respublikos (toliau – LR) mokesčių už aplinkos teršimą įstatymas (1991 m.). Šiuo įstatymu nurodyta, kad teršėjai, turi mokėti mokesčius pagal nustatytus tarifus ir normas, taip įtvirtinant „teršėjas moka“ principą teisės aktais. Šį mokestį moka fiziniai bei juridiniai asmenys, savo veikla neigiamai veikiantys aplinką bei kuriems nurodomi normatyvai. Mokesčio objektas yra aplinkos teršimas, kuris apima vandens telkinių, žemės paviršiaus bei oro teršimą. Reglamentuota, jog viršijus nustatytus normatyvus už vandens teršimą teršėjas bus apmokestinamas didesniu tarifu, taip pat nurodyta, kad padidintu tarifu apmokestinami teršalus iš stacionarių šaltinių į atmosferą išmetantys teršėjai. Įstatyme taip pat buvo įtvirtinta padidinto bei lengvatinio tarifų apskaičiavimo tvarka⁶⁰. Nors vėliau įstatymas buvo keičiamas, jo analizė leidžia suprasti pirmuosius teisinius bandymus sisteminti aplinkosauginių mokesčių taikymą ir parodo to meto reguliavimo ribotumą, ypač susijusį su nepakankamai aiškiai apibrėžtais aplinkosauginių mokesčių tikslais.

1994–1996 m. laikotarpiu LR mokesčių už aplinkos teršimą teisinis reguliavimas pasižymėjo dažnais ir fragmentiškais pakeitimais, orientuotais daugiausia į mokesčio administravimo ir kontrolės tobulinimą. Štai, įstatymo pakeitimu, (Nr. I-427), buvo pradėtas taikyti du kartus didesnis tarifas iš Panevėžio įmonių į Nevėžio upę išmetamiems teršalams⁶¹. 1996 m. buvo atlikti įstatymo 11, 12, 13 straipsnių nežymūs, techniniai pakeitimai, nurodantys, jog už nuslėptą teršalų kiekį, būtų skiriama sankcija, apskaičiuota pagal dešimterioją tarifo dydį, taipogi, įtvirtinta, kad mokestis išieškomas, grąžinamas bei

⁵⁹ ČIEGIS, Remigijus; JANKAUSKAS, Vidmantas; ŠTREIMIKIENĖ, Dalia (2002). Achieving Environmental and Fiscal Goals in Lithuania Using Environmental Taxes. *Ekonomika*, 58, p. 41-42.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos mokesčių už aplinkos teršimą įstatymas. 1991 balandžio 2 d. I-1188. *Lietuvos aidas*, 1991, 75-0.

⁶¹ Lietuvos Respublikos prezidento 1994 m. balandžio 12 d. įstatymas Nr. I-427 „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių už aplinkos teršimą įstatymo papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 30-528.

tikslinamas, remiantis LR mokesčių administravimo įstatymu⁶². Taigi, šiuo laikotarpiu, buvo koreguojamos institucijų kompetencijos, stiprinami mokesčių išieškojimo mechanizmai bei mokestis už valstybinius gamtos išteklius, aiškiau integruojamas į bendrą mokesčių teisės sistemą. Tačiau tai nekeitė mokesčio, pagrindinių nuostatų ir nebuvo siejama su aiškiai apibrėžtais aplinkos apsaugos tikslais. Dėl šių priežasčių aplinkosauginių mokesčių pakeitimai laikytini techninio bei pritaikomojo pobūdžio sprendimais, kurie atspindi ankstyvojo laikotarpio teisinio reguliavimo nenuoseklumą.

2000–2002 m. laikotarpiu esminių naujų aplinkosauginių mokesčių modelių nebuvo sukurta – galiojantis 1999 m. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas (1999 m. gegužės 13 d. Nr. VIII-1183), kurio mokėtojais nurodomi labai konkretūs asmenys, kurie teršia bei kenkia aplinkai, šiems asmenims Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliotų institucijų nustatyta tvarka privaloma turėti gamtos išteklių naudojimo leidimą. Tuo metu, mokesčio objektu laikytini išmetami teršalai iš stacionariųjų bei mobiliųjų taršos šaltinių, jiems taikomi tarifai bei skiriamos ekonominės sankcijos už nustatytų normatyvų nepaisymą. Pastebėtina, jog įstatymo 9 straipsnyje įtvirtinti atvejai, kuomet būna taikomi didesni tarifai. Padidinti tarifai taikomi tuomet, kai: išmetama daugiau teršalų nei yra leidžiama normatyvuose, kai slepiamas iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, kai slepiamas degalų kiekis, sunaudojamas mobiliuose taršos šaltiniuose, mokestis už aplinkos teršimą apskaičiuojamas taikant kelis kartus didesnius tarifus, atsižvelgiant į padarytą pažeidimą. Svarbu pastebėti, kad mokesčio už stacionarius taršos šaltinius reglamentuojanti norma nesikeitė nuo 1999 m. gegužės 13 d. priimto teisės akto. Šioje normoje nurodoma, kad stacionarių taršos šaltinių išmetamiems į aplinką teršalams, taikomi tarifai, kurie yra pateikti šio įstatymo 1 priedėlyje, didinami taikant koeficientą 1,2. Taipogi, nurodoma, jog už mokesčio apskaitos, skaičiavimų bei deklaracijų kontrolę vykdo LR aplinkos ministerija⁶³.

Mokestis už valstybinius gamtos išteklius buvo skirtas apibrėžti, gamtos išteklių naudotojų atsakomybei, kylančiai už disponuojamų valstybės išteklių naudojimą⁶⁴. 1991 m. kovo 21 d. priimtoje mokesčių už valstybinius gamtos išteklius įstatymo redakcijoje (Nr. I-1163) nustatyta, jog mokesčių mokėtojai yra fiziniai arba juridiniai asmenys, išgaunantys valstybinius gamtos išteklius (2 straipsnis). Nurodoma, jog mokestis mokamas,

⁶² Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 11, 12, 13 straipsnių 1996 m. balandžio 30 d. Nr. I-1315 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-05-17, Nr. 46-1110.

⁶³ A. Marcijonas, B. Sudavičius (2003), *Mokesčių teisė*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 184-185.

⁶⁴ ČIEGIS, Remigijus; JANKAUSKAS, Vidmantas; ŠTREIMIKIENĖ, Dalia (2002). Achieving Environmental and Fiscal Goals in Lithuania Using Environmental Taxes. *Ekonomika*, 58, p 39.

kas ketvirtį, iki kitų metų ketvirčio pirmo mėnesio 15 dienos. Taipogi, įtvirtinta, kad Mokesčio nesumokėjus laiku, imami delspinigiai (10 straipsnis). Vis dėlto jau buvo nurodyta, jog aplinkosauginė Mokestis už valstybinius gamtos išteklius funkcija pasireiškia tiesiogiai – lėšos už ekonomines sankcijas išieškomos iš mokėtojo pelno, atitenka Valstybinam gamtos apsaugos fondui (11 straipsnis), taigi taip buvo įtvirtinta tiesioginė aplinkosauginė mokesčio funkcija. Vis dėlto, pastebėtina, kad šioje įstatymo redakcijoje dar nebuvo pakankamai išplėtos mokesčio nuostatos o reglamentavimas buvo gana siauras, daugiau dėmesio skirta fiskaliniam mokesčio pobūdžiui, kitokio pobūdžio mokesčio tikslai tapo aktualesni tik vėlesnėse įstatymo redakcijose⁶⁵. Svarbu paminėti, jog mokestį už valstybinius gamtos išteklius moka tik juridiniai bei fiziniai asmenys, kurie turi leidimus tuos gamtos išteklius išgauti⁶⁶.

Taip pat 1995-1997 m. buvo priimti keli įstatymo nuostatas tikslinę, poįstatyminiai teisės aktai. 1995 m. spalio 10 d. išleistas Vyriausybės nutarimas „Dėl mokesčių už valstybinius gamtos išteklius“, reglamentavo įvairiems natūraliems ištekliams moliui, vandeniui, klintims smėliui, ir kitiems natūraliesiems ištekliams taikomus tarifus bei patvirtino mokesčio skaičiavimo metodikas⁶⁷. 1997 m. priimtu vyriausybės nutarimu „Dėl mokesčių už valstybinius gamtos išteklius 1995 m. nutarimo Nr. 1320 dalinio pakeitimo“, detalizuoti tam tikri pakeitimai, susiję su tarifų taikymu, nurodyta mokesčių apskaičiavimo metodika⁶⁸. 1996 m. spalio 24 d. finansų ir aplinkos ministrų įsakymu Nr. 155/96 buvo patvirtinta, išsami mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo taikymo instrukcija⁶⁹. 1996 m. įsigaliojusiame, mokesčio už valstybinius gamtos išteklius, pakeitimo įstatyme (Nr. 1313) nurodoma, jog mokesčio mokėtojų apmokestinimas, mokesčio išieškojimas, grąžinimas bei patikslinimas, delspinigių grąžinimas, vykdomi Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka, matyti, jog šiuo pakeitimu tiesiogiai koncentruojamasi į administracinių funkcijų reglamentavimą⁷⁰. Taigi,

⁶⁵ Lietuvos Respublikos 1991 kovo 21 d. I-1163 mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas. Lietuvos aidas, 1991-04-05, Nr. 67-0.

⁶⁶ A. Marcijonas, B. Sudavičius (2003), *Mokesčių teisė*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 179.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 1320 „Dėl mokesčių už valstybinius gamtos išteklius“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 85-1921.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. 482 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 1320 "Dėl mokesčių už valstybinius gamtos išteklius" dalinio pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 1997-05-23, Nr. 44-1087.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas „Dėl mokesčio už valstybinius gamtos išteklius taikymo instrukcijos“. *Valstybės žinios*, 1996-11-08, Nr. 107-2468.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos mokesčių už aplinkos teršimą įstatymo 7, 9, 10 straipsnių pakeitimo įstatymas. 1996 m. balandžio 30 d. Nr. I-1313. *Valstybės žinios*, 1996, 46-1108.

pastabėtina, šiame mokesčiui už valstybinius gamtos išteklius raidos laikotarpis, pasižymėjo fiskalinės mokesčio pusės bei mokesčio reglamentavimo aspektų, tikslinimais.

1992 m. spalio 7 d. buvo priimtas, pradinis Naftos ir dujų išteklių mokestis, kurį turi prievolę mokėti asmenys, LR teritorijoje, Baltijos jūroje išgaunantys dujas bei naftą. Nustatytas bazinis tarifas, 20 procentų išgautos naftos bei dujų pardavimo kainos, ne mažesnės nei Vyriausybės nustatyta kaina. Jeigu mokestis, išgaunamas valstybės lėšomis surastuose ir išžvalgytuose telkiniuose, bazinis mokesčio tarifas didinamas 9 punktais. Nurodoma, jog už išgautos naftos ar dujų kiekio slėpimą, būtų taikoma dešimteriopa mokesčio dydžio ekonominė sankcija, o vėluojant mokėti mokestį, už praleistą dieną taikomi 0,5 procento dydžio delspinigiai. Labai svarbu, kad jau buvo nurodyta, jog numatytos ekonominės sankcijos lėšos išieškomos į Valstybinį gamtos apsaugos fondą⁷¹. Taip pat įstatymu (Nr. I-1314), buvo atliktas 5,8,9,12 straipsnių pakeitimas, tačiau šis įstatymas reglamentavo labai administracinių funkcijų bei mokesčio apskaičiavimo tikslinimą. Nurodyta, kad mokestis turėjo būti mokamas avansu lygiomis metinės sumos dalimis kas ketvirtį iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio 15 dienos, o pasibaigus metams perskaičiuojamas pagal faktiškai išgautos naftos ir dujų kiekį. taip pat nustatyta, jog mokestis apskaičiuojamas, išieškomas ir grąžinamas bei delspinigiai imami, laikantis LR mokesčių administravimo įstatymo nustatytos tvarkos. Taigi, koncentruotasi į techninius mokesčio aspektus⁷². Pastebėtina, jog tuometinės įstatymo nuostatos buvo ganėtinai menkai išplėtotos bei reglamentavo siaurą, fiskalinę mokesčio sritį.

1990–2000 m. laikotarpiu Lietuvoje taikyti akcizai energetiniams produktams, pirmiausia, atliko fiskalinę funkciją. 1990 – 1994 m. vieningo Akcizų įstatymo dar nebuvo, taigi, akcizai buvo nustatomi Vyriausybės nutarimais. Vienas tokių, 1992 m. priimtas Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos vyriausybės nutarimų akcizų klausimais papildymo ir pakeitimo“, nutarime nurodyti akcizai taikomi benzinui, dyzelinui, naftos produktams⁷³. Tiesa, pirmą kartą elektros energija kaip akcizo objektas, buvo nurodyta 1994 m. įstatyme, o jai taikytas tarifas siekė vieną procentą nuo apmokestinamosios vertės⁷⁴. Vėliau priimta ir daugiau pavienių, dažnai koreguotų dokumentų, kuriais tikslinta akcizų apskaičiavimo tvarka. Vis dėlto, nors akcizais buvo apmokestinami išteklių, kurių vartojimas buvo

⁷¹ Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio 1992 m. spalio 7 d. įstatymas. Lietuvos aidas, 1992-10-21, Nr. 206-0.

⁷² Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio 1996 m. balandžio 30 d. Nr. I-1314 įstatymas. Valstybės žinios, 1996-05-17, Nr. 46-1109.

⁷³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. birželio 26 Nr. 497. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimų akcizų klausimais papildymo ir pakeitimo“. Valstybės žinios, 10. 09. 1992, Nr. 25-751.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos 1994 m. balandžio 12 d. Nr. I-429 akcizų įstatymas. TAR, 1994, Nr. 30-530.

susietas su aplinkos tarša, šių mokesčių svarbiausiu tikslu išliko valstybės biudžeto pajamų formavimas, o daliai energetinių produktų bei elektros energijai taikomi akcizai dar nebuvo galutinai išplėtoti.

Iki Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo, Lietuvos politika buvo susijusi su aplinkos saugojimu, Lietuvoje buvo įgyvendinama daugiausia remiantis atskirais teisės aktais, nesant aiškiai apibrėžtų ilgalaikių tikslų ir prioritetų. Nepaisant vykdytų norminių bei strateginių pokyčių, mokslinėje literatūroje pažymima, kad praktinis aplinkosauginių mokesčių skatinamasis poveikis Lietuvoje ilgai išliko ribotas⁷⁵. Darytina išvada, jog Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistema maždaug iki 2000 m., daugiausia atliko fiskalinę funkciją, buvo būdingi dažni norminių aktų pakeitimai, priimta daug poįstatyminių teisės aktų⁷⁶. Tokia teisinio reguliavimo struktūra sudarė prielaidas tolimesnei šios srities teisinio reguliavimo raidai.

2.2. Įstojimo į Europos Sąjungą įtaka Lietuvai

Nors Lietuva oficialiai į Europos sąjungą įstojo 2004 m., aplinkosauginių mokesčių teisinis reguliavimas pradėtas koreguoti dar prieš oficialų įstojimą, kadangi narystė ES lėmė poreikį suderinti nacionalines teisės normas su ES principais ir reikalavimais. Aplinkosauginiai mokesčiai tapo viena iš ekonominių priemonių, įgyvendinančių šiuos principus nacionaliniu lygmeniu. Aplinkosauginių mokesčių sistema nebebuvo vystoma izoliuotai, tapo labiau išplėsta ir efektyviau struktūrizuota, bei vyko aktyvesnė integracija į ES politiką⁷⁷. Derybose su Europos Sąjunga dėl pakuočių ir pakavimo atliekų panaudojimo atliekų nuo 2004 m. Lietuvai buvo suteiktas trejų metų pereinamasis laikotarpis, tačiau priėmus naujas direktyvas 2004/12/EB ir 2005/20/EB, iš dalies keičiančias Pakuočių ir pakuočių atliekų direktyvą 94/62/EB, įgyvendinimo terminai buvo pratęsti iki 2012 m. gruodžio 31 d. Šiuo laikotarpiu, dauguma ES teisės aktų reikalavimų, susijusių su atliekų tvarkymu, buvo aktyviai perkeltami į Lietuvos teisę⁷⁸.

A. Vaišnoras (2011) pabrėžia, kad ES teisė tiesiogiai nereglamentuoja nacionalinių aplinkosauginių mokesčių tarifų ar jų struktūros, tačiau nustato privalomą norminį pagrindą, kuriame turi būti įgyvendinami aplinkos apsaugos tikslai ir „teršėjas moka“

⁷⁵ ČIEGIS, Remigijus; JANKAUSKAS, Vidmantas; ŠTREIMIKIENĖ, Dalia (2002). Achieving Environmental and Fiscal Goals in Lithuania Using Environmental Taxes. *Ekonomika*, 58. p. 48-50.

⁷⁶ *Ibid*, p. 39.

⁷⁷ VAIŠNORAS, Alfonsas (2011). Europos Sąjungos aplinkos politika. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidykla, p. 118-130.

⁷⁸ *Ibid*., p. 109.

principas, paliekant valstybėms narėms teisę pasirinkti taikomus ekonominius instrumentus. Tokia teisinio reguliavimo sistema reiškė, kad aplinkosauginiai mokesčiai nacionaliniu lygmeniu gali būti formuojami atsižvelgiant į valstybės ekonomines ir administracines galimybes, tačiau jų taikymas privalo atitikti ES aplinkosaugos teisės principus ir bendruosius teisinio reguliavimo reikalavimus⁷⁹.

Pereinant prie aplinkosauginių mokesčių nagrinėjimo, pasakytina, jog reikšminga buvo 1999 m. priimta Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą redakcija. Kitaip nei ankstyvuoju laikotarpiu, mokesčio pakeitimai pasižymėjo didesniu reguliavimo stabilumu. Įstatymo koregavimai daugiausia buvo orientuoti į mokesčių administravimo aiškinimą, taikymo procedūrų tikslinimą bei suderinimą su kitais aplinkos apsaugos ir mokesčių teisės aktais⁸⁰. Tačiau pastebėtina, kad mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas jau buvo koreguojamas, siekiant tobulinti jo taikymą ir suderinti su kitais aplinkosaugos teisės aktais, taip ruošiantis narystei Europos Sąjungoje bei pritaikant nacionalinį reguliavimą, ES teisės reikalavimams⁸¹. 2000 m. buvo pakeista įstatymo 6 straipsnio 11 dalis, nurodant, kad baudos mokamos iš pažeidėjo sąskaitos, po to atitenka valstybės išdo sąskaitai, kurioje yra kaupiamos aplinkos apsaugos programai naudojamos lėšos⁸². Taigi, jau matyti, aiškaus bei tiesioginio aplinkosauginio elemento įtvirtinimas, nurodant konkrečias, aplinkai naudingas reikmes, kurioms remti, mokesčiu surenkamos lėšos, būtų tiesiogiai panaudojamos.

Lietuva įgyvendinti ES direktyvą dėl pakuočių ir pakuočių atliekų mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo nuostatomis. Tiesa, reikia paminėti, jog 2001 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas. Šis įstatymas taip pat nustatė pardavėjų, atliekų tvarkytojų, gamintojų teises ir pareigas. Buvo nustatyti Lietuvoje gaminamų ir įvežamų pakuočių ir pakuočių atliekų apskaitos, ženklinimo, naudojimo reikalavimai. Svarbu pažymėti, jog trečiajame įstatymo straipsnyje nurodomi svarbiausi pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo prioritetai: pakuočių atliekų susidarymo prevencija, mažinti atliekų susidarymą, pakartotinai naudoti pakuotes, perdirbti atliekas ir gauti antrines žaliavas, naudoti atliekas energijos gavimui bei saugiai šalinti atliekas. Įstatymas nustatė, jog gamintojų atsakomybė yra rūpintis, kad pakuotės ir jų atliekos būtų

⁷⁹ *Ibid.*, p. 125-130.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, 47-1469.

⁸¹ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą 1999 gegužės 13 d. VIII-1183 įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, 47-1469.

⁸² Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 6 straipsnio 2000 m. spalio 12 d. Nr. VIII-2027 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-10-27, Nr. 90-2774.

tinkamai tvarkomos. Nurodoma, jog už šių nuostatų nepaisymą, gamintojai turi sumokėti mokestį už aplinkos teršimą pakuočių atliekomis⁸³.

2003 m. įsigaliojusi įstatymo redakcija (Nr. IX-720) buvo svarbi tuo, jog pirmą kartą įtvirtintas mokestis už aplinkos teršimą gaminių ir pakuočių atliekoms, priskirtoms mokesčio objektui, o tai indikuoja, jog pradėta įgyvendinti 1994 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų. Pačios Direktyvos 94/62/EB pagrindinis tikslas – užtikrinti pakuočių atliekų prevenciją, o bei papildomi tikslai – užtikrinti pakartotinį naudojimą, perdirbimą ir kitokį panaudojimą⁸⁴.

Įstatymo pakeitimas (Nr. IX-720) konkretizavo nuostatą, kad mokestį moka fiziniai bei juridiniai asmenys. Labai svarbu paminėti, kad įstatyme nurodyta, jog mokestis už aplinkos teršimą, išskyrus mokestį už aplinkos teršimą gaminių ar pakuotės atliekomis, valstybė gauna 30 procentų lėšų, kurias panaudoja, Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo programoje nurodytų aplinkos apsaugos investicinių projektų rėmimui, o 70 atitenka savivaldybei, kurios yra taršos objektas, tačiau lėšos keliauja į gamtos apsaugos fondą⁸⁵. Taigi, matyti, jog dalis mokesčio lėšų buvo tiesiogiai pradėta naudoti aplinkosauginių tikslų siekiam, gamtos saugojimo fondų veiklai remti,

Taip pat, svarbu pažymėti, jog nurodoma, kad mokestis už aplinkos teršimą gaminių ar pakuotės atliekomis visiškai atitinka valstybės biudžetui, tačiau mokesčio lėšos panaudojamos Atliekų tvarkymo įstatyme numatytiems Gaminių ar pakuotės atliekų tvarkymo programos tikslams realizuoti⁸⁶. Tai indikuoja, jog pirmą kartą aplinkos apsaugos finansavimas buvo susietas su konkrečia programa, atliekų tvarkymo įstatymu. Be to, įtvirtinta, jog peržengus normatyvus viršijantį teršalų kiekį ar nuslėpus apmokestinamųjų gaminių bei apmokestinamosios pakuotės kiekį, šioms pakuotėms ir gaminiams bus taikomas padidintas tarifas, o tai leidžia teigti, jog griežtėjo taršos kontrolė. Reikšminga, jog šioje redakcijoje atsiranda 3 įstatymo priedėlis pavadinimu „Apmokestinamųjų gaminių sąrašas ir mokesčio tarifai“. Gaminiams šiuo atveju, nustatyti tokie tarifai: už padangas, sveriančias daugiau nei tris kilogramus, buvo taikomi: naujoms – 0,30 Lt/kg, restauruotoms – 0,30 Lt/kg, naudotoms – 0,36 Lt/kg., Taipogi, buvo nustatyti tarifai

⁸³ Lietuvos Respublikos pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo 2001 m. rugsėjo 25 d. Nr. IX-517 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 85-2968.

⁸⁴ 1994 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų. *OL L* 365.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą 2002 m. sausio 22 d. Nr. IX-720 įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002-02-06, Nr. 13-474.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą 2002 m. sausio 22 d. Nr. IX-720 įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002-02-06, Nr. 13-474.

akumuliatoriams ir galvaniniams elementams. Įstatymas, reguliavo teršėjų elgesį, skatino juos mažinti aplinkos taršą, laikytis nustatytų išmetamųjų teršalų normų⁸⁷.

Mokestį už aplinkos teršimą gaminių ar pakuotės atliekoms moka apmokestinamųjų gaminių gamintojai (tai yra asmenys, gaminantys ir pakuojantys gaminius į apmokestinamąsias pakuotes) bei gaminių importuotojai, asmenys įveža į Lietuvą gaminius, supakuotus į apmokestinamąją pakuotę⁸⁸. Šiuo atveju, matyti, jog įstatymo pakeitimu (IX-720) įtvirtinta gamintojo atsakomybė visiškai atitiko „teršėjas moka“ principą ir tiesiogiai įgyvendino 2008/98/EB direktyvos 14 straipsnio nuostatą. Direktyvos 14 straipsnis skelbia, jog pagal principą „teršėjas moka“ atliekų tvarkymo išlaidas, padengia pirminis atliekų gamintojas ankstesni atliekų turėtojai. Taip pat, reikia paminėti, kad mokesčio tarifai pakuotėms buvo suskirstyti į dvi kategorijas: tarifai daugkartinėms pakuotėms ir perdirbamoms vienkartinėms pakuotėms bei tarifai neperdirbamoms vienkartinėms pakuotėms⁸⁹. Taigi, matyti, ryškus pakuočių mokesčio tarifų diferencijavimas pagal pakuočių pobūdį, nustatant didesnius tarifus aplinkai kenksmingesnėms ir sunkiau perdirbamoms pakuotėms, o tvaresnėms pakuotėms taikant žemesnius tarifus, taip yra netiesiogiai skatinamas perdirbamų pakuočių naudojimas. Šiomis nuostatomis atliepiamas direktyvos 94/62/EB 7 straipsnis, kuriame teigiama, kad pakuotės arba surinktos pakuočių atliekos turi būti naudojamos pakartotinai ir perdirbamos. Taigi, skiriamas dėmesys gaminių ir pakuočių atliekoms rodo tendenciją, jog ūkio subjektai yra skatinami rinktis tvaresnius sprendimus, orientuoti į atliekų perdirbimą, tvarkymą, o tai indukuoja žiedinės ekonomikos elementų atsiradimą, tai reiškia, jog buvo orientuotasi į direktyvos 94/62/EB nuostatas.

2005 m. mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pakeitimu (Nr. X-152) buvo tikslinamos, kai kurios sąvokos, bei apibrėžtos apmokestinamųjų pakuočių rūšys, mokesčio tarifai, koreguoti įstatymo priedai. Atsiranda detalesnis apmokestinamųjų pakuočių klasifikavimas nurodomi: stiklinės 0,09 Lt/kg pakuotės svorio, plastmasinės 1,8 Lt/kg pakuotės svorio, kombinuotos 2 Lt/kg pakuotės svorio, metalinės 2,60 Lt/kg pakuotės svorio, popierinės ir kartoninės pakuotės 0,1 Lt/kg pakuotės svorio tarifai. Taip pat buvo detalizuota gaminių importuotojo sąvoka bei buvo toliau tikslinami tarifai apmokestinamiems gaminiams. Įstatymas skatino gamintojus atsižvelgti į jų teikiamų

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ A. Marcijonas, B. Sudavičius (2003) , *Mokesčių teisė*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 183.

⁸⁹ *Ibid.*

gaminių rūši, atsirado aiškus apmokestinamosios pakuotės apibrėžimas, diferenciacija ir tarifinis susiejimas su pakuotės rūšimi⁹⁰.

Remiantis Vaišnoro įžvalgomis, galima pastebėti, jog mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas ekonominėmis priemonėmis skatino mažinti susidarančių atliekų kiekius, didino atsakomybę už gaminių ir pakuočių tvarkymą, daugkartinį panaudojimą. Nustatė atvejus, kai gamintojai ar importuotojai nuo mokesčio atleidžiami⁹¹.

2008 m. sausio 29 d. priimtu LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pakeitimo įstatymas (Nr. X-1438), parodė aktyvesnį įstatymų leidėjo įsitraukimą formuojant aplinkosauginių mokesčių teisinį reguliavimą. Reglamentuojama, jog mokesčio už aplinkos teršimą iš mobilių taršos šaltinių mokestinis laikotarpis yra kalendorinis pusmetis, jei mokėtina suma, buvo mažesnė nei 10 tūkstančių litų ir kalendorinis ketvirtis, jei mokėtina suma buvo ligi ar didesnė už šią ribą. Taipogi patikslinta, jog mokesčio iš mobiliųjų taršos šaltinių, mokestinis laikotarpis yra kalendorinis pusmetis, o mokesčio gaminių ar pakuotės atliekomis mokestinis laikotarpis – kalendoriniai metai. Įstatyme nustatyti tarifai, į atmosferą išmetamiems teršalams: sieros dioksidui (SO₂) taikomas 360 Lt/t tarifas, azoto oksidams (NO_x) 680 Lt/t, o kietosioms dalelėms 213 Eur/t tarifas. O teršalams, išmetamiems į žemės paviršių, vandens telkinius taikyti: BDS₇ – 887Lt/t, azotui – 695 Lt/t, fosforui – 3477 Lt/t, suspenduotoms medžiagoms – 358 Lt/t, sulfatams – 2 Lt/t, chloridams – 10 Lt/t tarifai⁹². Taigi, buvo atlikti įvairūs tarifų tikslinimai, techniniai bei administraciniai įstatymo pakeitimai.

2003 m. gegužės 20 d., priimta nauja naftos ir dujų išteklių įstatymo redakcija (Nr. IX-1564), taigi priimtas visiškai naujas įstatymas. Ši redakcija aiškiai apibrėžė mokesčio objektą, subjektus, bazę, tarifus, detalai nustatyta mokesčio mokėjimo, deklaravimo ir apskaičiavimo tvarką. Mokesčio bazė buvo aiškiai susieta su kaina. Nurodoma, jog naftos ir dujų išteklių mokestis apskaičiuojamas nuo praėjusio mokestinio laikotarpio vidutinės išgautos šių angliavandenilių kainos už toną gavybos vietoje. Taip pat nustatyti bei diferencijuoti konkretūs tarifai. Nurodomas bazinis 20 procentų tarifas, taikomas nuo iš telkinių išgautai naftai ir dujoms. Be to, naftos ir dujų iš išteklių, surastiems ir išžvalgytiems valstybės lėšomis, nustatomas 9 procentų kompensacinis naftos ir dujų

⁹⁰ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą 2005 m. kovo 31 d. Nr. X-152 priedelių papildymo ir pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 47-1560.

⁹¹ VAIŠNORAS, Alfonsas (2011). Europos Sąjungos aplinkos politika. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidykla, p. 114-115.

⁹² Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 1, 4, 7, 9, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir 1 priedėlio pakeitimo įstatymas. 2008 m. sausio 29 d. X-1438. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 18-631.

išteklių mokesčio tarifas. Taipogi, devintajame įstatyme straipsnyje labai aiškiai buvo nurodyta, jog mokestis už atitinka valstybės biudžetui, tačiau pažymima, jog bauda, surinktų lėšų dalis, naudojama Aplinkos apsaugos programos rėmimui bei finansavimui⁹³. Taigi, vėlgi, pastebėtina, jog dalis šiuo mokesčiu sukauptų lėšų, yra tiesiogiai skiriama aplinkos apsaugai, rūpinimuisi aplinka. Svarbu pažymėti, jog šis įstatymas priimtas 2003 m. prieš įstojant į Europos Sąjungą.

2011 m. įstatymo pakeitimu (Nr. XI-1831) įtvirtinami mokesčio tarifų pakeitimai. Įstatymo 4 straipsnyje buvo aiškiai nurodoma, kad mokesčio tarifą sudaro bazinis bei kompensacinis tarifai. Įtvirtinta, kad bazinis tarifas taikomas visų telkinių gavybai, o kompensacinis – tais atvejais, kai telkiniams surasti ar išžvalgyti buvo panaudotos valstybės lėšos. Tuo tarpu, nurodoma, jog bazinis tarifas yra nustatomas priedėlyje, atsižvelgiant į telkinio vietą ir metinės gavybos apimtį, o telkiniui, surastam ir išžvalgytam vien valstybės lėšomis, taikomas 9 proc. kompensacinis tarifas, kuris gali būti mažinamas proporcingai ne valstybės lėšų daliai, bet ne daugiau kaip iki 4,5 procento⁹⁴. Taigi, šiame įstatyme, tarsi išskiriamos dvi mokesčio kryptys: įprastinis išteklių apmokestinimas bei papildomų investicijų, skiriamų žvalgybai kompensavimas, norima kompensuoti valstybei lėšas bei įtakoti atsakingą išteklių gavėjų elgesį.

LR miškų įstatymas buvo priimtas 1994 m. lapkričio 22 d, tačiau toje įstatymo redakcijoje jokios aiškos atskaitymų sistemos įtvirtinta dar nebuvo. Būtina paminėti, jog atskaitymai nuo pajamų pagal miškų įstatymą yra šiek tiek kitokie savo pobūdžiu ir yra labiau laikytini bei traktuotini, kaip atsiskaitymai už naudojamą turtą. Reikalinga tai pabrėžti, kadangi tai požymis, skiriantis juos nuo kitų, aplinkosauginių mokesčių, nagrinėjamų šiame darbe. Reikia pažymėti, jog pirmą kartą atskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą buvo realiai įtvirtinti Vyriausybės nutarimu Nr. 1229, kuriuo buvo patvirtinta privalomųjų atskaitymų apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka⁹⁵. Vis dėlto, verta apžvelgti LR miškų įstatymo 2001 m. pakeitimo nuostatas (Nr. IX-240). Įstatyme nurodoma, jog Vyriausybės nustatyta tvarka miškų urėdijoms nustatomi privalomieji 5 procentų atskaitymai į valstybės biudžetą iš pajamų už parduotą neperdirbtą medieną ir mišką, kuris nenukirstas. Taigi, galima teigti, jog šių atskaitymų objektu yra laikomos

⁹³ Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių įstatymo pakeitimo 2003 m. gegužės 20 d. Nr. IX-1564 įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 51-2253.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymo straipsnių 4,5 pakeitimo ir įstatymo priedėlio pakeitimo 2011 m. gruodžio 21 d. Nr. XI-1831 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 163-7745.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 10 d. nutarimas Nr. 1229 „Dėl privalomųjų atskaitymų nuo pajamų už parduotą žaliavinę medieną ir nenukirstą mišką nustatymo miškų valdytojams ir surinktų lėšų paskirstymo į savivaldybių biudžetus tvarkos aprašo. *Valstybės žinios*, 2002-08-14, Nr. 80-3415.

pajamos už parduotą neperdirbtą medieną ir pajamos už nenukirstą mišką. Tačiau, pirmą kartą buvo įtvirtinta, jog atskaitymai įtraukiami į valstybės biudžeto pajamas ir naudojami Vyriausybės patvirtintai bendrųjų miškų ūkio poreikių finansavimo programos reikmėms (tokiu būdu finansuojamas miškų inventorizavimas, apskaita, rengiami valstybinių miškų miškotvarkos projektai, valstybinei miškų priešgaisrinės sistemos rengimas bei išlaikymas, stichinių nelaimių padarinių likvidavimas bei kitos reikmės taip pat yra finansuojamos)⁹⁶. Taigi, matyti labai konkrečios, mokesčio funkcijos atsiradimas, nurodant konkrečią lėšų panaudojimo paskirtį.

2009 m. balandžio 28 d, pakeitimu LR miškų įstatymo 7 straipsnis buvo pakoreguota, taip praplečiant atskaitymų nuo pajamų reglamentavimą. Nustatyta, jog bendrosioms valstybės biudžeto reikmėms tenkinti Vyriausybės nustatyta tvarka miškų urėdijoms nustatomi privalomieji 5 procentų atskaitymai valstybės biudžetui, iš pajamų už parduotą neperdirbtą medieną ir mišką, kuris yra nenukirstas. Taigi, atskaitymai buvo siejami su bendrosiomis valstybės biudžeto reikmėmis⁹⁷. Vėlesniu įstatymo pakeitimu, nustatytas dar ženklėsnis atskaitymų nuo pajamų didėjimas. Nurodoma, jog Vyriausybės nustatyta tvarka, tvirtinanti, jog miškų urėdijoms yra nustatomi privalomieji 10 procentų atskaitymai valstybės biudžetui⁹⁸.

Energetiniams produktams ir elektros energijai taikomų akcizų srityje ES įtaka buvo pati ryškiausia bei tiesioginė. 2002 m. liepos 1 d. įsigaliojo naujas Akcizų įstatymas Nr. IX-569, sukūręs vientisą akcizų sistemą, apimančią energinius produktus. Juo energetiniams produktai buvo aiškiai įtvirtinti kaip savarankiškas mokesčio bei tarifų objektas. Energetiniais laikytini šie produktai, o jiems buvo nustatyti tokie tarifai: variklių benziniui – 1250 Lt/t, žibalui – 720 Lt/t, gazoliams – 860 Lt/t, mazutams – 45 Lt/t⁹⁹. Ši redakcija perkėlė pagrindines ES akcizų taisykles, tačiau ne visas nuostatas, kurias buvo galima taikyti tik tapus ES nare.

Pagrindinis šaltinis lėmęs energetikos produktų ir elektros energijos apmokestinimą buvo 2003 m. priimta Europos Sąjungos (ES) Energijos mokesčių direktyva (2003/96/EB), kuria nustatomi minimalūs energijos produktų apmokestinimo tarifai ES valstybėse narėse.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 2001 m. balandžio 10 d. Nr. IX-240 pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 35-1161.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos 2009 m. balandžio 28 d. miškų įstatymo 7 straipsnio papildymo Nr. XI-239 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009-05-12, Nr. 54-2137.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos 2010 m. lapkričio 25 d. miškų įstatymo 7 straipsnio papildymo Nr. XI-1176 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010-12-11, Nr. 145-7431.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos 2001 m. spalio 30 d. Nr. IX-569 akcizų įstatymas. Valstybės žinios, 2001-11-23, Nr. 98-3482.

Direktyvos 1 straipsnis reikalauja apmokestinti energetikos produktus bei elektros energiją¹⁰⁰. Svarbiausias buvo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs akcizų įstatymo pakeitimas (Nr. IX-1987), įtvirtino šio ES direktyvos reikalavimo perkėlimą į savo nacionalinę teisę. Akcizų įstatymo pakeitimo įstatymo (IX-1987) 2 straipsnyje nurodoma, jog į akcizų objektą įtraukiami energetiniai produktai bei elektros energija. Buvo praplėstas energetinių produktų apibrėžimas, pabrėžiant, jog kiti nei įstatymo 2 priede nurodyti produktai, tampa akcizų objektu, jeigu yra platinami arba vartojami kaip variklių degalai arba šildymui skirtas kuras. Pažymėtina, kad energetiniams produktams buvo priskiriami: gazoliai, variklių benzinai, žibalai, mazutas, naftos dujos ir angliavandeniliai. Nustatyti konkretūs, minimalūs akcizo tarifai, apmokestinimo lygiai šiems produktams: gazoliams – 1002 Lt/t, mazutui – 52 Lt/t, variklių benzinui – 1318 Lt/t, žibalui – 1002 Lt/t, naftos dujoms ir angliavandeniliams – 432 Lt/t¹⁰¹. Matyti, visų tarifų padidėjimas lyginant su senesnėmis įstatymo redakcijomis. Pažymėtina, jog šis įstatymas pradėjo galioti, kai Lietuva, tapo Europos Sąjungos nare. Būtent dėl stojimo į ES, Lietuvoje buvo galutinai suformuota energetinių produktų ir elektros energijos akcizų sistema kaip vieninga, suderinta su ES reikalavimais, nustatyti minimalūs akcizų tarifai. Vis tik, paminėtina, jog tiesiogiai aplinkos apsaugos funkcijos šie akcizai nereglementavo, akcizai energetiniams produktams ūkio subjektų elgesį veikė netiesiogiai.

Elektros energija akcizų objektu tapo, kai 2010 m. sausio 1 d. įsigaliojo akcizų įstatymo pakeitimo įstatymas (Nr. XI-722), jame įtvirtinta, jog prievolė mokėti akcizus už elektros energiją atsiranda, kai ji parduodama asmeniui ar yra importuojama asmens, neturinčio reikalingų licencijų. Taipogi, elektros energijai, taikomas 3,5 LT/MWh akcizų tarifas, o elektros energijai, naudojamai verslo tikslams, buvo taikomas sumažintas 1,8 LT/MWh tarifas. Taip pat įstatymo 48 straipsnyje buvo įtvirtinti atleidimo nuo akcizų už elektros energiją atvejai¹⁰². Šiais pakeitimais Lietuvos akcizai elektros energijai buvo vis glaudžiau suderinami su ES teisės aktais, kadangi buvo įgyvendinami direktyvoje 2003/96/EB nustatyti apmokestinimo tikslai.

2012 m. akcizų įstatymo redakcijoje, tikslintas 45 teisės akto straipsnis, nurodęs atvejus, kuriais reglamentuojama atsirandanti pareiga, mokėti akcizus už elektros energiją. Nurodoma, kad pareiga mokėti akcizą už elektros energiją atsiranda tuomet, kai ji

¹⁰⁰ 2003 m. spalio 27 d. Europos Tarybos Direktyva 2003/96/EB pakeičianti Bendrijos energetikos produktų ir elektros energijos mokesčių struktūrą. OL L 283, 2003.

¹⁰¹ Lietuvos respublikos Akcizų įstatymo 2004 m. sausio 29 d. Nr. IX-1987 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 19.02.2004, Nr. 26-802.

¹⁰² Lietuvos respublikos Akcizų įstatymo 2010 m. balandžio 1 d. Nr. XI-722 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010-04-20, Nr. 45-217.

parduodama asmeniui, neturinčiam reikiamų licencijų, nustatytų elektros energijos įstatyme. Taip pat energiją importuojančiam asmeniui arba, kai nelicencijuotas asmuo elektros energiją įsigyja iš kitos ES šalies, importuoja elektros energiją¹⁰³. Vis tik svarbu, paminėti, jog šių akcizų aplinkosauginė funkcija buvo netiesioginė ir vykdyta tarifų būdu, veikiant mokesčio subjektų elgesį.

Prieš stojimą į ES ir po jo matyt ir tam tikri mokesčio už valstybinių gamtos išteklius pokyčiai. 2000 m. atliktas 11 straipsnio pakeitimas praplėtė, tiesioginę aplinkosauginio mokesčio funkciją, nurodant, kad lėšos gaunamos iš ekonominių sankcijų, bus išieškomos iš mokėtojų liekančio pelno į Valstybės išdo sąskaitą, kurioje kaupiamos Aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšos, o Išieškotos lėšos bus naudojamos Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos rėmimo programos siekiam¹⁰⁴. Tuo tarpu, 2004 m. įsigaliojo 11 įstatymo straipsnio pakeitimas, nustatantis, jog šis mokestis mokamas valstybei, tačiau nurodama išimtis – 70 procentų apskaičiuotos mokesčio už medžiojamųjų gyvūnų išteklių naudojimą, mokėtinos sumos, gauna savivaldybė, kurioje naudojami medžiojamųjų gyvūnų ištekliai, tačiau 30 procentų lėšų, skiriamos valstybės išdo sąskaitai, ir panaudojamos Aplinkos apsaugos rėmimo programos rėmimui¹⁰⁵.

2007 m. įsigaliojusioje įstatymo redakcijoje (Nr. X-616) įtvirtinti įvairūs mokesčio tarifai, kurie buvo diferencijuoti priklausomai nuo gamtos išteklių, nustatytas tarifų indeksavimas, bei daugelis nuostatų reglamentuota išsamiau. Nr. X-616 redakcijos tikslas buvo ekonominėmis priemonėmis skatinti gamtos išteklių naudotojus taupiai ir efektyviai naudoti valstybinius gamtos išteklius, taip pat kompensuoti valstybės išlaidas jų tyrimui ir apsaugai. Įstatymo 6 straipsnio antrojoje dalyje, nurodoma, jog už nedeklaruotą ar deklaruotą gamtos išteklių kiekį ar be leidimo išgautą išteklių kiekį, bus taikomas didesnis mokesčio tarifas. Aiškiai reglamentuojama mokesčio apskaičiavimo, deklaravimo ir mokėjimo tvarka, įtvirtintos griežtesnės sankcijos už neteisėtą išteklių naudojimą. Taip pat pirmą kartą įtvirtinti šie mokesčio objektai: naudingosios iškasenos (išskyrus angliavandenilius bei durpes, vartojimas gydimo įstaigose), vanduo, statybinis gruntas bei medžiojamieji gyvūnai, apmokestinami atsižvelgiant į medžioklės plotus.

Pagal X-616 redakciją nurodytame, 1 įstatymo priede buvo įtvirtinti mokesčio už naudingąsias iškasenas tarifai. Galima įžvelgti ganėtinai ryškia tarifų diferenciaciją:

¹⁰³ Lietuvos Respublikos 2012 m. gegužės 22 d. Nr. XI-2024 Akcizų įstatymo 27 ir 45 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-06-05, Nr. 63-3165.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 11 straipsnio. 2000 m. spalio 12 d. Nr. VIII-2028 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-10-27, Nr. 90-2775.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 11 straipsnio. 2003 m. birželio 10 d. Nr. IX-1609 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003-06-27, Nr. 61-2762.

aukščiausiai apmokestintas gintaras ir smėlis stiklui gaminti, o paprastesni statybiniai ištekliai apmokestinti santykinai mažiau. Pagal X-616 redakciją taip pat įtvirtintas, įstatymo 2 priedas, jame nurodomi tokie tarifai už vandenį ir statybinį gruntą¹⁰⁶. Šių tarifų taikymas rodo bandymą diferencijuoti išteklių apmokestinimą pagal ištekliaus pobūdį.

2010 m. įsigaliojusiame įstatymo pakeitime (Nr. XI-400), kuriuo pakeisti 4, 6, 7 įstatymo straipsniai, vėlgi įtvirtinta ganėtinai griežta mokesčio mokėtojo atsakomybė, nurodoma, jog už nedeklaruotus ar be leidimo išgaunamus išteklius, taikomas didesnis mokesčio tarifas dauginamas iš koeficiento 10. Tai reiškia, jog buvo sustiprintas ekonominės sankcijos mechanizmas, „teršėjas moka“ principo realizavimas. Taip pat nurodytas tarifų indeksavimas, indeksuojama remiantis vartotojų kainų indeksu, pastebėtinai sistemiškas tarifų reguliavimas, tarifus nustatant įstatymo prieduose, tikslingai skirtingiems ištekliais, taikant skirtingus tarifus. Po XI-400 įsigaliojimo, 1 įstatymo priede buvo nustatyti tokie tarifai naudingosioms iškaskenoms, tarifai buvo padidinti du kartus, palyginus su senesniu reguliavimu. Įstatymo 2 priede buvo nustatyti tarifai mokesčiui už vandenį ir gruntą¹⁰⁷. Taigi, įstatymu (Nr. XI-400), buvo pakeisti 1 ir 2 priedai, o tai reiškė tarifų už naudingąsias iškaskenas bei vandenį ir gruntą koregavimą. Šie pakeitimai įnešė daugiau teisinio aiškumo, stiprino reguliacinę mokesčio funkciją, skatino racionalų išteklių panaudojimą.

Tiesa, svarbu paminėti, kad 2009 m. įsigaliojusiu įstatymo pakeitimu, buvo koreguotas mokesčio už valstybinius gamtos išteklius surinkimo pasiskirstymas, numatant, jog: šis mokestis, išskyrus medžiojamiems gyvūnams taikomą mokestį, bus 90 procentų įskaitoma į valstybės biudžetą, o 10 procentų skiriama savivaldybei, kurios teritorijoje išgaunami gamtos ištekliai, biudžetą ir būtų realizuojami Savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos reikmėms. Tuo tarpu, mokestis už medžiojamųjų gyvūnų išteklius pasiskirsto taip: 70 procentų atitenka savivaldybei, kurios teritorijoje buvo išgauti ištekliai, biudžetą, o 30 procentų skiriama valstybei¹⁰⁸.

Apibendrinant, pastebėtina, jog aplinkosauginiai mokesčiai, taip pat ir akcizai energetiniams produktams, dar iki 2004 m. ir po jų buvo aktyviai keičiami ir derinami su ES teisės aktais, kadangi atsirado poreikis įstatymus keisti, ruošiantis stojimui į ES.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 2006 m. gegužės 25 d. Nr. X-616 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006-06-10, Nr. 65-2382.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 4,6,7 straipsnių ir 1,2 priedų pakeitimo bei 4 priedo pripažinimo netekusius galios įstatymas. 2009 m. liepos 23 d. Nr. XI-400. *Valstybės žinios*, 2009-08-04, Nr. 93-3989.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius 2008 m. liepos 1 d. Nr. X-1658 11 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008-07-17, Nr. 81-3170.

Pastebėtina, jog pradėta aktyviau vykdyti, aktualių direktyvų nuostatas, priimti įstatymų pakeitimai, įtvirtintas mokestis už aplinkos teršimą gaminių ir pakuočių atliekoms. Šiuo atveju, reikšmingos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų bei 2008/98/EB direktyvos nuostatos, žinoma, mokesčio už aplinkos teršimą gaminių ar pakuotės atliekoms atsiradimas bei pakuočių diferencijavimas, perdirbimo skatinimas, geriausiai iliustruoja šių direktyvų nuostatų įgyvendinimą. Vis tik ES teisė nenustatė pareigos įvesti konkrečius mokesčius, ji nustatė siektinus aplinkosauginius tikslus ir principus, o Lietuva nustatė mokestį už aplinkos teršimą pakuočių atliekomis kaip direktyvos įgyvendinimo, ekonominę priemonę. Taip pat, svarbu paminėti, jog remiantis Energijos mokesčių direktyva (2003/96/EB), buvo nustatyti akcizai energetiniams produktams ir elektros energijai, tiesa, jie subjektų elgesį veikė netiesiogiai, tačiau direktyvos nuostatos buvo reikšmingos įtvirtinant šiuos akcizus. Todėl, akcizų energetiniams produktams ir elektros energijai pakeitimai buvo tiesiogiai įtakoti ES teisės. Tiesa, reikia paminėti, kad Europos Sąjungos teisės aktai neturėjo įtakos tiesioginės atskaitymų nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą bei naftos ir dujų išteklių mokesčio pakeitimams. Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius pakeitimams ES teisė turėjo daugiausia netiesioginę įtaką: ji nesuponavo konkrečių pakeitimų, tačiau bendras aplinkosaugos politikos kontekstas skatino stiprinti reguliacinę mokesčio funkciją.

Taip pat pastebėtina, jog vis labiau pradėjo ryškėti tendencija, jog vienas svarbiausių, aplinkosauginius mokesčius išskiriančių požymių tai – tiesioginis aplinkosauginių mokesčių paskirties nurodymas, pačiose mokesčių nuostatose. Aplinkosauginių mokesčių nuostatose, išskyrus akcizus energiniams produktams, buvo pradėta aiškiai ir nedviprasmiškai įvardinti aplinkosauginį mokesčių pobūdį, nurodant jog tam tikra, šiais mokesčiais, surinktų lėšų dalis, bus skiriama įvairių aplinkosaugos programų reikmėms bei finansavimui. Štai mokesčio už valstybinius gamtos išteklius 30 procentų lėšų atiteko valstybei, šios lėšos buvo panaudojamos Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo programų investiciniams projektams finansuoti, tuo tarpu 70 procentų pajamų priskiriama vietinės savivaldybės gamtos apsaugos fondui. Mokestis už aplinkos teršimą gaminių ar pakuotės atliekomis mokamas tik į valstybės biudžetą, tačiau mokesčio lėšos panaudojamos Atliekų tvarkymo įstatyme numatytiems Gaminų ar pakuotės atliekų tvarkymo programos tikslams realizuoti. Naftos ir dujų išteklių mokesčio nesumokėjimo, nuslėpimo atveju skiriama bauda, o ja surenkamų lėšų dalis, buvo skiriama Aplinkos apsaugos programai finansuoti. Taip pat atskaitymais nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą gautos lėšos, buvo naudojamos bendrųjų miškų ūkio poreikių finansavimo tikslams realizuoti. Taigi matome,

jog visuose šiuose mokesčiuose buvo įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios bent dalinį surenkamų lėšų skyrimą aplinkosaugos reikmėms.

2.3. Pokyčiai Europos Sąjungos aplinkosaugos politikoje, jų įtaka mokesčiui už aplinkos teršimą bei kitų aplinkosauginių mokesčių pasikeitimų analizė

Nuo 2014 m. aplinkosauginių mokesčių teisinis vis labiau siejamas ne tik su aplinkos taršos kompensavimu ar fiskalinėmis valstybės pajamomis, bet ir aplinkos saugojimo tikslais. Nors „žaliasis kursas“, parengtas ir patvirtintas buvo 2019 m., tačiau 2014 m. spalio mėnesį, Europos vadovų Tarybos priimta 2030 m. ES klimato ir energetikos politikos strategija, jau reglamentavo siekį įgyvendinti klimato apsaugos tikslus, joje buvo nurodyti tikslai ŠESD išmetimo mažinimui, perėjimas prie atsinaujinančios energijos sistemos. Ši strategija tapo pagrindu vėlesnei ES politikos plėtrai bei „žaliojo kurso“ formavimuisi. ES dokumentuose pradama pabrėžti Šio laikotarpio lūžio tašką laikytini Seimo lygmens Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pakeitimai, kuriais buvo pradėta kryptingai adaptuoti jau egzistuojanti mokesčių sistema, dar labiau pabrėžiant aplinkosauginę funkciją. Tačiau tai labiausiai lėmė mokesčio už aplinkos teršimą pakeitimus.

Reikšmingas to pavyzdys yra 2014 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pakeitimo įstatymas (Nr. XII-1328), reglamentavęs atliekų, pakuočių ir gaminių bei pirmą kartą įtvirtinęs mokestį sąvartyne šalinamoms atliekoms. Įstatymo 2 straipsnyje įvesta sąvartyne šalinamų atliekų sąvoka, buvo aiškiai priskiriama savarankiškam mokesčio objektui bei įstatymo antrojo straipsnio 20 dalyje nurodoma, jog mokestį už sąvartyne šalinamas atliekas turi mokėti pats sąvartyno operatorius, taigi buvo šiuo įstatymu įgyvendintas „teršėjas moka“ principas, įtvirtintas 2008/98/EB atliekų direktyvoje¹⁰⁹. Tiesa, šie pakeitimai nenurodė naujo aplinkosauginių mokesčių modelio, tačiau aiškiai parodė kryptį – mokesčio taikymas pradėtas sieti su gamintojų atsakomybe, atliekų prevencija, įtvirtintas atliekų bei sąvartynų apmokestinimu. Taip pat nurodoma, kad mokestis už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamomis atliekomis mokamas pagal faktiškai per mokestinį laikotarpį sąvartyne pašalintų atliekų kiekį, taipogi įstatymas buvo papildytas atskiru 7 priedu „Mokesčio už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamomis atliekomis tarifai“. Sprendimas apmokestinti sąvartyne šalinamas atliekas atitinka 1999/31/EB direktyvos dėl

¹⁰⁹ 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinti kai kurias direktyvas. *OL L 312*.

atliekų sąvartynų nuostatas, kadangi sąvartynas tampa nepatraukliu atliekų tvarkymo būdu, todėl jo naudojimas tampa ekonomiškai nenaudingas¹¹⁰.

Dar svarbu paminėti, šioje mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo redakcijoje, nurodoma, kad mokestis už aplinkos teršimą gaminių ar pakuotės atliekomis ir mokestis už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamomis atliekomis mokamas į valstybės biudžetą ir šios lėšos naudojamos numatytiems Atliekų tvarkymo programos tikslams įgyvendinti¹¹¹. Teisiniu požiūriu, visa tai laikytina struktūriniu reguliavimo koregavimu, kuriuo mokesčio už aplinkos teršimą funkcijos buvo išplėstos už fiskalinio reguliavimo ribų. Ankstesnėje įstatymo redakcijoje nebuvo nurodyta kokie mokesčiai išimtinę tvarka yra mokami į konkretų biudžetą. Mokesčio sąvartyno atliekoms įvedimas yra reikšmingas tuo, kad toks apmokestinimas darė atliekų šalinimą sąvartyne brangesnį ir taip ragino aktyviau atlikti atliekų perdirbimą, aiškiau įtvirtino gamintojų atsakomybę už netinkamą atliekų tvarkymą, taigi tiesiogiai siejasi su žiedinės ekonomikos skatinimu.

Ši kryptis buvo nuosekliai tęsiama 2015 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pakeitimo įstatymas (Nr. XII-2244), kuriuo buvo toliau tikslinamos apmokestinimo apimtys ir sąlygos, tarifai sąvartyne šalinamoms atliekoms, šiais pakeitimais sustiprinta, mokesčio mokėjimo kontrolė, neleidžianti piktnaudžiauti lengvatomis. Buvo pakeistas 9 įstatymo straipsnis, jį papildant 7 priedėliu, kuriame nurodomos sąvartyne šalinamų atliekų rūšys. Pagal pačio teisės akto paieškos fragmentus ir vėlesnes oficialias suvestines, XII-2244 suformavo bei patikslino sąvartyne šalinamų atliekų tarifus 2016–2020 m. laikotarpyje. Nepavojingų atliekų sąvartyne šalinamoms atliekoms nustatytas tarifas 2016 m. 3 Eur/t, o nuo 2021 m. pradėtas taikyti 27,51 Eur/t, inertinių atliekų sąvartyne šalinamos atliekos ir nepavojingųjų atliekų sąvartyno atskirose sekcijose šalinamos asbesto atliekoms 2016 m. taikytas 7,24 Eur/t, nurodomas tarifo didėjimas 2021 m. iki 30,41 Eur/t, o Pavojingųjų atliekų sąvartyne šalinamos atliekoms 2016 m. įtvirtintas tarifas – 47.79 Eur/t, tačiau numatomas tarifo augimas 2021 m. – 70,96 Eur/t¹¹².

Šie pakeitimai sietini su ES atliekų teisės kryptimis ir sąvartynų politikos griežtinimu. Direktyvoje 2008/98/EB nurodoma, kad šalinimo sąvartyne apribojimais, skatinantys atliekų prevenciją ir perdirbimą, užtikrina, kad šalinimas sąvartyne būtų mažiausiai

¹¹⁰ 1999 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų. *OL L 182*.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2014 m. lapkričio 13 d. Nr. XII-1328 pakeitimo įstatymas, TAR, 2014-12-01, Nr. 18284.

¹¹² Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2015 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-2244 pakeitimo įstatymas, TAR, 2015-12-31, Nr. 21031.

pageidaujama atliekų tvarkymo galimybė. Taip pat direktyva mažina ŠESD sukeliančių dujų, susidarančių dėl atliekų šalinimo sąvartynuose, išmetimą¹¹³. Taigi, matyti, jog šio mokesčio įvedimas padėjo įgyvendinti direktyvos tikslus bei sustiprino siekį pereiti prie žiedinės ekonomikos.

Atkreiptinas dėmesys, ir į LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo pakeitimo įstatymą (Nr. XIII-3158), kuriame visas įstatymas buvo išdėstytas visiškai nauja redakcija. Šiame 2021 m. įsigaliojusiame pakeitime, buvo detalai bei konkrečiai reglamentuoti mokesčio objektai, tokie kaip stacionarieji bei mobilieji taršos šaltiniai ir kiti. Visų pirma, svarbu paminėti, jog įstatymo 1 straipsnyje nurodoma įstatymo paskirtis – ekonominėmis priemonėmis mažinti aplinkos taršą, skatinti naudoti aplinką tausojančias technologijas, remti tvarią ekonomikos plėtrą, vykdyti atliekų prevenciją ir tvarkymą, skatinti gaminių daugkartinį naudojimą, kaupti lėšas aplinkos apsaugos priemonėms įgyvendinti. 6 įstatymo straipsnyje, nurodomos įvairios mokesčio lengvatos. Reikia išskirtinos šios, ganėtinai reikšmingos lengvatos: mokesčio mokėtojai, turintys dokumentus, įrodančius, kad buvo deginamas biokuras, atleidžiami nuo mokesčio už aplinkos teršimą, mokesčio mokėtojai atleidžiami nuo mokesčio už aplinkos teršimą gaminių ir pakuočių atliekomis, jei įvykdomos gaminių ir pakuočių atliekų naudojimo ar perdirbimo užduotys, mokesčio subjektai atleidžiami nuo mokesčio už aplinkos teršimą daugkartinio naudojimo pakuočių atliekomis, kai įvykdo daugkartinio naudojimo užduotis. Taigi daugkartinio gaminių naudojimo bei perdirbimo skatinimas indikuoja, jog vienas šio įstatymo pagrindinių tikslų, yra žiedinės ekonomikos siekis. Taip pat įtvirtinti reikšmingi tarifų didinimai nustatyti ir įvairių rūšių pakuotėms: stiklinėms, plastikinėms, kombinuotoms, metalinėms, popierinėms, medinėms, o tai indikuoja aiškų diferencijavimą pagal poveikį aplinkai, kuo prekė labiau teršia aplinką, tuo labiau tarifai padidėja¹¹⁴. Darytina išvada, kad įstatymo nuostatos nustato konkretesnę, sisteminių įstatymo pobūdį, bei indikuoja tvirtesnę įstatymų leidėjo valią mažinti aplinkos taršą bei skatinti aplinkos apsaugą. Taip pat šie pakeitimai dera su direktyva 94/62/EB, bei pakuočių pakartotinio naudojimo, perdirbimo siekais.

2022 m. pasikeitė mokestis už aplinkos teršimą iš stacionariųjų ir mobiliųjų taršos šaltinių paskirstymo proporcija: 30 procentų atiteko valstybės biudžetui, 70 procentų buvo suteikiama savivaldybei, kurios teritorijoje įrengtas stacionarusis taršos įrenginys. Tuo tarpu, teršiant iš mobiliojo taršos šaltinio, surinktos lėšos keliavo į savivaldybės, kurios

¹¹³ 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinti kai kurias direktyvas. *OL L 312*.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2020 m. birželio 25 d. Nr. XIII-3158 pakeitimo įstatymas, TAR, 2020-07-07, Nr. 15136.

teritorijoje registruotas mokesčio mokėtojas, naudojantis mobiliąjį taršos šaltinį, biudžetą¹¹⁵.

Didelis postūmis bei reikšmingi tarifų pakitimai įteisinti, 2021 m. priimtas mokesčio pakeitimas (XIV-876), kaip matyti iš prieinamos suvestinės redakcijos, pakeitė straipsnių dalių numeraciją ir lėmė, kad sąvartyno mokestis jau nurodomas 8 priede, o ne 7 priede. Reikia pažymėti, jog šis įstatyme, nurodomi tarifai įvairioms atliekoms: nepavojingų atliekų sąvartynuose, išskyrus atskirose sekcijose šalinamas asbesto atliekas nustatytas 50 Eur/t tarifas, asbesto atliekų tarifas – 10 Eur/t, o inertinių atliekų – 30,41 Eur/t, pavojingųjų atliekų – 50 Eur/t¹¹⁶. Pastebėtina, kad nepavojingųjų atliekų tarifas nuo 2023 m. buvo padidintas kelis kartus, lyginant su 2021 m. ir dešimt kartų lyginant su 2016–2017 m. buvusi lygiu. Lietuvoje sąvartyno mokestis buvo 10 Eur/t – 2021 m., 15 Eur/t – 2022 m., o nuo 2023 m. bazinis tarifas išaugo net iki 50 Eur/t¹¹⁷. Tai rodo, kad Lietuva perėjo prie kur kas svaresnio ekonominio atgrasymo nuo nepavojingųjų atliekų šalinimo sąvartynuose. Tokia nacionalinė politika įgyvendina 2018 m. pakeistos Sąvartynų direktyvos 2018/850 siekius, direktyvoje nustatytus tikslus: iki 2035 m. sumažinti į sąvartynus šalinamų komunalinių atliekų kiekį iki 10 procentų, o nuo 2030 m. nebepriimti į sąvartynus perdirbimui, taikyti atliekų šalinimui sąvartynuose apribojimus¹¹⁸.

Reikia paminėti, kad 2025 m. priimtame įstatyme (Nr. XV-446) buvo pakeistas pajamų paskirstymo modelis: nustatant, kad mokesčiu už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamoms atliekomis, netgi 70 procentų lėšų buvo surenkama valstybei, o tik 30 procentų lėšų atiteko savivaldybei, kurioje buvo sąvartynas, tačiau šios lėšos buvo skiriamos savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo programoms¹¹⁹. Vėlgi, šis pasikeitimas didino savivaldybėms atitenkančių lėšų kiekį, o tai laikytina pozityviu pasikeitimu, kadangi ankstesnėse įstatymo redakcijose buvo nurodoma, kad lėšos keliaudavo tik valstybės biudžeto reikmėms, taip pat padidėjo parama savivaldybių aplinkosaugos programoms, o tai reiškė tiesioginės aplinkosauginės funkcijos reglamentavimo įtvirtinimą.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2022 m. gruodžio 20 d. Nr. XIV-1708 pakeitimo įstatymas, TAR, 2022, Nr. 27556.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183 2021 m. gruodžio 23 d. Nr. XIV-876 pakeitimo įstatymas. TAR, 2022-01-06, Nr. 168.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (2026). Mokestis už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamoms atliekoms.

¹¹⁸ 2018 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/850, kuria iš dalies keičiama Direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų (Tekstas svarbus EEE). OL L 150.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2025 m. rugsėjo 25 d. Nr. XV-446 pakeitimo įstatymas. TAR, 2025-10-06, Nr. 16799.

Svarbu pažymėti, kad reikšmingą aplinkosauginių mokesčių dalį Lietuvoje šiuo laikotarpiu sudarė energijos mokesčiai, ypač akcizai energetiniams ištekliams bei elektros energijai. Tarifai elektros energijai praktiškai nebuvo keičiami, tik vertė buvo pradėta įvardinti eurai, nurodyta, jog elektros energijai, ne verslo reikmėms, taikomas 1,01 EUR/MWh akcizų tarifas, o Elektros energijai, naudojamai verslo reikmėms, taikomas 0,52 EUR/MWh akcizų tarifas. Energijos produktams tarifai taip pat nurodomi eurai: variklių be švino benzinui – 434,43 euro už 1000 litrų produkto, o turinčiam švino benzinui – 579,24 euro už 1 000 litrų produkto, 330,17 euro už 1 000 litrų produkto akcizų tarifas, šildymui skirtiems gazoliams, taikomas 21,14 euro už 1 000 litrų produkto akcizų tarifas, mazutams – 21,14 euro už 1 000 litrų produkto tarifas gamtinėms dujoms, kurios naudojamos kaip variklių degalai, taikomas 219,53 euro už 1 000 kubinių metrų produkto tarifas, akmens anglims 7,53 euro už toną tarifas, koksui ir lignitui – 8,98 Eur/t, o koksui ir lignitui, kurie naudojami verslo reikmėms – 4,63 Eur/t tarifas¹²⁰. Taigi, akcizai energetiniams produktams ir elektros energijai poveikis buvo netiesioginis, per energijos kainų didinimą ir vartojimo pokyčius.

Labiausiai ES aplinkosaugos politikos įtaka pasireiškė, 2025 m. įsigaliojusių akcizų įstatymo pakeitimu (Nr. XIV-1933), juo į akcizo tarifus įtraukta CO₂ dedamoji, o tai be abejo, prisidėjo prie svaresnio bei tiesioginio aplinkos apsaugos skatinimo. Nustatyta, kad akcizo tarifas susideda iš pastoviosios dalies ir kintamosios dalies į kurią ir pradėtas integruoti CO₂ elementas, taikomas akcizais apmokestintiems energetiniams produktams, taip pat nurodytos išimtys kai anglies dioksido dedamoji nėra taikoma. Benzinui be švino tarifo pastovioji dalis nustatyta – 466 Eur eurų už 1 000 litrų produkto, kintamoji dalis apskaičiuojama pagal CO₂ dedamąją, įtvirtintą įstatymo 3 priede, žibalui pastovioji dalis – 330,17 euro už 1 000 litrų produkto, kintamoji dalis apskaičiuojama pagal CO₂ dedamąją, įtvirtintą įstatymo 3 priede, mazutams pastovioji dalis – 15,06 euro už toną produkto, o kintamoji dalis apskaičiuojama pagal CO₂ dedamąją, įtvirtintą įstatymo 3 priede, akmens anglims pastovioji dalis – 15 Eur/t, o kintamoji dalis apskaičiuojama pagal CO₂ dedamąją, įtvirtintą įstatymo 3 priede, koksui ir lignitui pastovioji dalis – 15 Eur/t, o kintamoji dalis apskaičiuojama pagal CO₂ dedamąją, įtvirtintą įstatymo 3 priede, šildymui skirtoms durpėms pastovioji dalis – 20 Eur/t, o kintamoji dalis apskaičiuojama pagal CO₂ dedamąją, įtvirtintą įstatymo 3 priede. Taipogi, 51 bei 52 straipsniuose buvo tikslintos prievolės bei

¹²⁰ Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo Nr. IX-569, 2014 m. rugsėjo 23 d. Nr. XII-1120 pakeitimo įstatymas. TAR, 2014-10-03, Nr. 13632.

subjektai, turintys mokėti akcizus koksą, akmens anglį, lignitą ir šildymui skirtas durpes. Be to, buvo keičiamas įstatymo 53 straipsnis, 2023-2025 laikotarpiu buvo koreguojamos įstatymo nuostatos, minėtiems iškastinio kuro produktams, manytina, jog apmokestinant iškastinį kurą siekiama sušvelninti poveikį aplinkai bei mažinti ŠESD išmetimą¹²¹. Šie pakeitimai, aiškiai labai indikuoja, jog buvo pradėti įgyvendinti Europos klimato dokumentuose nurodyti aplinkosaugos tikslai. CO₂ dedamąją dedamosios įvedimas reiškė, jog atsirado tiesioginis ryšys su emisijų išmetimu.

Nors akcizai buvo derinami su ES klimato ir energetikos politikos kryptimis, jų teisinė paskirtis išliko fiskalinė. Remiantis EBPO vertinimu, galima teigti, jog energijos akcizai Lietuvoje tik iš dalies atliepė elgseną keičiančią funkciją, o jų poveikis ŠESD emisijų mažinimui išliko ribotas, palyginti su kitomis ES valstybėmis¹²².

Taip pat reikšmingas, mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo patikslinimas (Nr. XII-835) priimtas 2014 m. bei įsigaliojęs nuo 2015 metų. Šiuo pakeitimu nustatoma, jog mokestis už valstybinius gamtos išteklius (išskyrus mokestį už medžiojamųjų gyvūnų išteklius), nurodoma, jog netgi 80 procentų lėšų, skiriamai valstybės reikmėms, tuo tarpu 20 procentų lėšų jau buvo priskiriama savivaldybei, kurios teritorijoje buvo išgauti gamtos ištekliai, ir lėšos panaudojamos Savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiajai programai remti¹²³. Tai reikšmingas pokytis, nes iki 2014 m. įstatymo redakcijose, nurodoma, jog vos 10 lėšų atiteko savivaldybėms, kadangi galiojo 2009 m. priimtas įsigaliojęs 11 straipsnio pakeitimas (X-1658)¹²⁴. 11 straipsnio pakeitimo įstatymu (XII-835) didindamas įskaitomų lėšų kiekis savivaldybėms, šis įstatymas tikslingiau atliepė aplinkos apsaugos tikslus, kadangi savivaldybės veikla padeda įgyvendinti pagrindinį nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos tikslą – plėsti atsinaujinančių energijos išteklių dalį Lietuvos energijos gamyboje bei energijos naudojime, kuo daugiau lėšų skiriama savivaldybių rėmimo specialiosioms programoms tuo labiau skatinama atliekų priežiūra, aplinkos atkūrimas. Taip pat savivaldybių programomis galima finansuoti

¹²¹ Lietuvos respublikos akcizų įstatymo Nr. IX-569, 2023 m. gegužės 9 d. Nr. XIV-1933 pakeitimo įstatymas. TAR, 2023-05-19, Nr. 9520.

¹²² OECD (2019). Taxing Energy Use 2019: Using Taxes for Climate Action, OECD Publishing, Paris., p. 55-58.

¹²³ Lietuvos Respublikos 2014 m. balandžio 17 d. Nr. XII-835 mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 11 straipsnio 1 dalies pakeitimo įstatymas. TAR, 2014-04-29, Nr. 4869.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 2008 m. liepos 1 d. Nr. X-1658 11 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008-07-17, Nr. 81-3170.

atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą, taip mažinant priklausomybę nuo iškastinio kuro¹²⁵. Vėlgi, matyti, jog įstatymo reglamentavimas nuosekliai kito.

Taipogi, sekė techniniai pakeitimai susijusių su mokesčio deklaravimo bei sumokėjimo tvarkos koregavimu bei tarifų indeksavimu, įtvirtinta kad deklaracijos pateikiamos teritorinei VMI ir mokestis sumokamas iki antro kalendorinio mėnesio po mokestinio laikotarpio 15 dienos (Nr. XII-2155, Nr. XII-2148). 2020 m. įsigaliojusiu įstatymo pakeitimu, koreguotas mokesčio už medžiojamųjų gyvūnų išteklius pajamų paskirstymas: 11 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad 50 proc. šio mokesčio gauna savivaldybė, o lėšos naudojamos savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiajai programai finansuoti, likę 50 procentų, atitenka valstybės biudžetui ir naudojami Aplinkos apsaugos rėmimo programai finansuoti. Galima tvirtinti, jog taip mokesčio pasiskirstymas buvo aiškiau susietas su tikslu aplinkosaugine paskirtimi tiek vietos, tiek valstybiniu lygmenimis¹²⁶. Šis pakeitimas indikuoja, kad įstatymų leidėjas medžiojamųjų gyvūnų išteklių mokestį traktavo, kaip finansinį šaltinį, skirtą aplinkos apsaugos reikmėms remti.

Be to, reikia paminėti, jog mokesčio už valstybinius gamtos išteklius tarifų indeksavimas bei ekonominių sankcijų skyrimas buvo keičiami daugybę kartų. Įstatymo 6 straipsnis labai aiškiai numato ekologinio tvarumo siekį. Vietoj anksčiau buvusio tarifų modelio, nurodoma, kad mokesčio tarifai apskaičiuojami taikant koeficientą, kuris gali svyruoti nuo 2 iki 10, atsižvelgiant į padarytus pažeidimus. Taip pat įtvirtinta, kad padidinti mokesčio tarifai taikomi tais atvejais, kai išgauti valstybiniai gamtos ištekliai nėra deklaruojami, deklaruojamas per mažas kiekis arba ištekliai negavus reikalingo leidimo (Nr. XI-1818, Nr. XIV-1751)¹²⁷. Taip pat įtvirtinta, jog mokesčio už valstybinius gamtos išteklius, mokestinis laikotarpis yra kalendoriniai metai, paminėtina, jog anksčiau mokestinis laikotarpis buvo kalendorinis ketvirtis, žinoma, tai laikytina administraciniu įstatymo pakeitimu (Nr. XIV-1751). Svarbu paminėti, jog netgi 90 procentų ekonomine sankcija už valstybinius gamtos išteklius, sukauptų lėšų skiriama ir tik 10 procentų. savivaldybei, tačiau ši dalis skiriama aplinkos apsaugos rėmimo specialiajai programai, taigi aiškiai matyti, kad dalis mokesčio sankcijos pajamų nukreipiama į aplinkosaugos finansavimą vietos lygmeniu¹²⁸.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 11 straipsnio 1 dalies pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 11 straipsnio 2018 m. gruodžio 11 d. Nr. XIII-1711 pakeitimo įstatymas. TAR, 2018-12-20, Nr. 20969.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas, (1991). Lietuvos aidas, 67-0.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 2022 m. gruodžio 22 d. Nr. XIV-1751 11 pakeitimo įstatymas. TAR 2022-12-30, Nr. 27571.

Taip pat redakcijoje buvo papildytas, 3 įstatymo priedas, jame buvo nustatyti metiniai mokesčio tarifai pagal medžioklės plotus: I kategorijai – 1,04 Eur/ha, II – 0,7 Eur/ha, III – 0,52 Eur/ha, IV – 0,26 Eur/ha, V – 0,16 Eur/ha, VI – 0,14 Eur/ha, VII – 0,06 Eur/ha nustatomi mokesčio tarifai, verta pažymėti, jog tarifai buvo padidinti dvigubai lyginant su ankstesniu lygiu. Šios kategorijos buvo diferencijuojamos pagal medžioklės plotų tinkamumą medžiojamiesiems gyvūnams gyventi ir veistis: nuo derlingesnių lapuočių ir mišrių medynų iki laukų ir vandens telkinių¹²⁹. Vėlgi, šis pakeitimas indikuoja, jog buvo skiriamas dėmesys Medžioklės plotų kategorijoms pagal tinkamumą medžiojamiesiems gyvūnams gyventi ir veistis.

Svarbu paminėti, jog nuo 2015 m. įsigaliojo visiškai naujas, angliavandenių išteklių mokesčio įstatymas, kuriuo buvo įgyvendinti dideliu pokyčiai. Nurodoma, jog šiuo įstatymu pakeičiamas Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymą (Nr. I-2944). Matyti, jog buvo įvestos „tradicinių“ bei „išskaidytųjų angliavandenių sąvokos. Nurodoma, jog šio teisės akto, objektu šaliai tradicinių (naftos ir dujų) išteklių, kartu laikomi ir išskaidytųjų angliavandenių ištekliai. Galima teigti, jog įstatymas buvo pakeistas, siekiant konkretizuoti bei išplėsti mokesčio teisinį reguliavimą. Įstatymo tikslas – ekonominėmis priemonėmis skatinti taupų bei produktyvų angliavandenių išteklių išgavimą¹³⁰. Taigi, ši įstatymo redakcija reikšminga ne tik dėl įstatymo pervadinimo, bet ir dėl mokesčio, reguliavimo objekto praplėtimo, bei nurodymo, jog siekiama produktyvios išteklių gavybos.

Taip pat buvo nustatytas bazinis, 12 procentų tarifas tradiciniams angliavandenių ištekliais, bei 15 procentų tarifas išskaidytųjų angliavandenių ištekliais. Pažymėtina ir tai, jog mokesčio bazė siejama išgautų tradicinių ir išskaidytųjų angliavandenių išteklių pardavimo kainas už kubinį, tai pasikeitimas, bes ankstesnėse įstatymo redakcijose bazė sieta su išteklių kiekiais. Pastebėtina, jog įtvirtintas labai platus Angliavandenių išteklių mokesčio įskaitymo reglamentavimas, su aiškiai išreikštu aplinkosaugos elementu. Nustatytas, toks mokesčio įskaitymas: 90 procentų gauna valstybė, 10 procentų, keliauja savivaldybei, esančiai teritorijoje, kurioje išgaunami angliavandenių ištekliai, o iš jų 50 procentų skiriama savivaldybės teritorijų planavimo dokumentų rengimui, jų sprendinių įgyvendinimui, paslaugų infrastruktūros savivaldybės teritorijoje įgyvendinimui, remonto reikmėms, tačiau visgi 50 procentų atitenka Savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo

¹²⁹ Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 pakeitimo 2018 m. gruodžio 11 d. Nr. XIII-1711 įstatymas. TAR, 2018-12-20, Nr. 20969.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymo Nr. I-2944 2014 m. gruodžio 4 d. Nr. XII-1381 pakeitimo įstatymas. TAR, 2014-12-15, Nr. 19666.

specialiosios programos finansavimui. Tuo tarpu baudomis surenkamų lėšų dalies, netgi 90 procentų atiduodami valstybei, šios lėšos panaudojamos Aplinkos apsaugos rėmimo programai finansuoti, o 10 procentų gauna savivaldybė, kurios teritorijoje yra išgaunami angliavandenilių ištekliai, lėšos atitenka Savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiajai programai¹³¹. Vėlgi pastebėtina, jog ganėtinai reikšmingas lėšų kiekis tiesiogiai skiriamas aplinkosaugos tikslams finansuoti, tiek valstybiniu, tiek savivaldybės lygmenimis.

Kalbant apie atskaitymus nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą reikšmingas buvo (Nr.XII-386), jame išskirtos dvi skirtingos atskaitymų linijos: viena vertus, paieškos rezultatas rodo nuostatą apie 5 proc. atskaitymus valstybinių miškų valdytojams, kurie naudojami bendriesiems miškų ūkio poreikiams, kita vertus, taip pat aiškiai nurodyta, kad bendrosioms valstybės biudžeto reikmėms tenkinti valstybinių miškų valdytojams nustatyti 10 procentų atskaitymai iš pajamų už parduotą neperdirbtą medieną ir mišką, kuris yra nenukirstas¹³². Tai leidžia teigti, jog buvo sukurtas diferencijuotas modelis, pagal kurį valstybinio sektoriaus miškų naudotojams buvo nustatyta papildomai didesnė fiskalinė našta, nustatytas valstybinių miškų pajamų nuo atskaitymų fiskalinis perskirstymas. Taip pat 2014 m. sausio 23 d. įstatymas (Nr. XII-761), tiksliai įvardino valstybės biudžeto pajamų dalies panaudojimo tikslinę paskirtį – bendrųjų miškų ūkio poreikių finansavimą ir nustatoma, kad tiek valstybinių miškų valdytojams, tiek kitiems miško valdytojams būtų taikomi 5 procentų atskaitymai iš pajamų už parduotą perdirbtą medieną ir mišką, kuris nenukirstas¹³³. Tai reikšminga, nes atskaitymai buvo tiesiogiai susieti su bendraisiais miškų ūkio poreikiais o ne valstybės biudžeto reikmėmis.

Kitas svarbus pakeitimas buvo (Nr. XIII-628), kuriuo Miškų įstatymo 7 straipsnyje buvo įtvirtinta formuluotė, pagal kurią atskaitymai skiriami ne tik bendraisiais miškų ūkio poreikiais, bet skiriami ir gamtotvarkos priemonėms miškuose įgyvendinti. Tai yra itin svarbi naujovė, nes pirmą kartą pačiame įstatyme aiškiai pasirodo nuoroda į gamtotvarką, rodo koncentravimąsi į tiesiogines aplinkosaugines priemones. Toks pakeitimas reiškia,

¹³¹ Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymo Nr. I-2944 2014 m. gruodžio 4 d. Nr. XII-1381 pakeitimo įstatymas. TAR, 2014-12-15, Nr. 19666.

¹³² Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 2,7,11 straipsnių pakeitimo ir papildymo 2013 m. birželio 18 d. Nr. XII-386 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 73-3651.

¹³³ Lietuvos Respublikos miškų įstatymo Nr. I-671 2014 m. sausio 23 d. Nr. XII-761 pakeitimo įstatymas. TAR, 2014-01-30, Nr. 719.

kad atskaitymai įgavo aiškiai išreikštą ekologinį turinį ir jų aplinkosauginė funkcija tapo nebe išvestinė, o tiesiogiai identifikuojama įstatymo tekste¹³⁴.

Aktualių laikytinas 2023 m. gruodžio 14 d. miškų įstatymo pakeitimas (Nr. XIV-2379). Pagal jį valstybinių miškų valdytojams nustatomi 15 proc. privalomieji atskaitymai, o privačių miškų valdytojams paliekami nepakeisti 5 proc. atskaitymai nuo pajamų už parduotą neperdirbtą medieną bei mišką, kuris yra nenukirstas. Be to, šiame įstatyme buvo nustatyta svarbi naujovė, nurodoma gautos lėšos skirstomos taip: 85 proc. paskiriama valstybei ir 15 proc. – atitenka savivaldybėms, kurių miškingumas didesnis kaip 50 procentų, savivaldybėms atitenkančios lėšos siejamos su vietinių kelių remontu¹³⁵. Vis dėlto, atskaitymai nuo pajamų akivaizdžiai atliko kompensacinę funkciją, nes dalis ekonominės naudos, gaunamos iš miško išteklių naudojimo, nukreipiama į miškų sektoriaus viešųjų poreikių finansavimą.

Taipogi, šiuo pakeitimu labai plačiai reglamentuotas Įstatymo 7 straipsnis, nurodoma, jog atskaitymais nuo pajamų gautos lėšos yra naudojami bendriesiems miško poreikiams. Įtvirtintas kompleksinis miškų finansavimo modelis, apimantis tiek aplinkosauginius, tiek socialinius tikslus. Nustatyta, jog lėšos atitenkančios bendriesiems miško poreikiams, skiriamos visapusiškai miškų priežiūrai, saugojimui gamatotvarkai, mokslinių tyrimų ir inovacijų skatinimą, biologinės įvairovės išsaugojimui bei tarptautiniam bendradarbiavimui. Ypatingą reikšmę turi nuostata dėl gamtotvarkos priemonių finansavimo miškuose, kuri aiškiai parodo, kad šių lėšų paskirtis tiesiogiai orientuojasi į ekologinių funkcijų palaikymą bei stiprinimą¹³⁶. Vis dėlto, reikia pastebėti, jog tiesioginės Europos Sąjungos politikos dokumentai bei teisės aktai tiesiogiai neįtakojo atskaitymų nuo pajamų pagal LR mokesčių įstatymo pakeitimų ar angliavandenilių išteklių įstatymo priėmimo, tačiau, matyti, jog mokesčiuose buvo nustatytas platus ir konkretus, tiesioginės aplinkosauginės funkcijos reglamentavimas.

Taigi, pokyčiai Europos Sąjungos aplinkosaugos politikoje mokesčio už aplinkos teršimą įstatymą, 2014 m. priimtas įstatymas (Nr. XII-1328), nustatęs mokestį sąvartyne šalinamoms atliekoms, pirmiausia įgyvendino Sąvartynų direktyvos 1999/31/EB tikslą palaipsniui mažinti atliekų šalinimą sąvartynuose ir Atliekų pagrindų direktyvos 2008/98/EB įtvirtintą „teršėjas moka“ principą. 2018 m. (Nr. XIV-876), įstatymo pakeitimą

¹³⁴ Lietuvos Respublikos miškų įstatymo Nr. I-671 2017 m. liepos 11 d. Nr. XIII-628 pakeitimo įstatymas. TAR, 2017-07-14, Nr. 12233.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 2023 m. gruodžio 14 d. Nr. XIV-2379 pakeitimo įstatymas. TAR, 2023-12-23, Nr. 25330.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 2023 m. gruodžio 14 d. Nr. XIV-2379 pakeitimo įstatymas. TAR, 2023-12-23, Nr. 25330.

jau reikia sieti su Direktyva (ES) 2018/850, nes būtent po jos ES atliekų politika tapo daug griežtesnė sąvartynų atžvilgiu. Mokestis už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamoms atliekoms įvedimas taip pat indikuoja, jog buvo siekiama įgyvendinti žiedinės ekonomikos siekius, apmokestinant sąvartynus netiesiogiai siekiama skatinti atliekų perdirbimą tvariais būdais. Taip pat tvaresnį pakuočių atliekų naudojimą lėmė, per mokestį už aplinkos teršimą gaminių ir pakuočių atliekoms vykdytas pakuočių rūšių diferencijavimas.

Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius raidai svarbus buvo, 2014 m. įstatymo pakeitimas (Nr. XII-835), kuriuo savivaldybėms tenkanti šio mokesčio dalis padidinta nuo 10 proc. iki 20 proc., o šios lėšos skiriamos Savivaldybių aplinkos apsaugos paramos programai. Tai indikuoja, jog buvo sustiprintos mokesčio už valstybinius gamtos reguliacinė bei paskirstomoji funkcijos.

Tuo tarpu, atskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą, skiriami bendriesiems miško poreikiams, išlaikė fiskalinio pobūdžio bruožų, tačiau pradėta lėšų skirti gamtotvarkos priemonėms miškuose įgyvendinti. Tuo tarpu, energetiniams produktams taikomi akcizai tai pat esmingai pasikeitė įvedant CO₂ dedamąją, kuri buvo susieta su išmetamo anglies dioksido kiekiu, apskaičiuojama atsižvelgiant į emisijų koeficientus. Taigi energetiniams produktams taikomi akcizai nuo netiesioginės per tarifus bei kainas pasireiškiančios priemonės, palaipsniui tapo klimato politikos priemone, ypač įtvirtinus CO₂ dedamąją.

3. LIETUVOS APLINKOSAUGINIŲ MOKESČIŲ VERTINIMAS EUROPOS SĄJUNGOS KONTEKSTE

Šiame darbe, jau buvo minėtas, nepaprastai reikšmingas Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą faktas, kuris padarė didžiulę įtaką Lietuvos aplinkosauginių mokesčių raidai. Nuo pat Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, Lietuva bandė palaipsniui integruoti savo Europos Sąjungos teisės aplinkosaugos politikos tikslus į nacionalinę teisę ir vis labiau perėjo nuo fragmentuoto, dažnai kintančio bei fiskalinio pobūdžio priemonių, prie sąmoningesnio klimato neutralumo siekio, bei aplinkosaugos politikos, tikslų suderinamumo su Europos Sąjungos tikslais aplinkos apsaugos srityje¹³⁷. Todėl norint geriau suprasti aplinkosauginių mokesčių raidą Lietuvoje bei jos įtaką Lietuvos vystymuisi tiek aplinkos apsaugoje, tiek padarytą ekonominę poveikį, taip pat Lietuvos integracijos ES struktūroje mastą, Lietuvos įstatymų suderinamumą su ES reikalavimais, labai reikšminga yra suprasti, kaip ir kokia aplinkosauginių mokesčių raida įvyko Europos Sąjungoje. Taigi, būtų naudinga, plačiau tą raidą panagrinėti chronologiškai bei palyginti Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemą Europos kontekste.

3.1 Aplinkosauginių mokesčių bei klimato politikos dokumentų raida Europos Sąjungoje (1990-2024)

ES politinės diskusijos dėl gamtai palankios mokesčių sistemos prasidėjo XX a. dešimtajame dešimtmetyje. Vėliau ES valstybėse narėse buvo pradėtos diegti ir pirmosios aplinkosaugos mokesčių reformos¹³⁸. Šių ir vėlesnių reformų atsiradimui didelę įtaką padarė tarptautiniai dokumentai bei įvairūs tarptautiniai susitarimai, kuriais buvo siekiama mažinti klimato kaitą. Neblogas tokio dokumento pavyzdys galėtų būti, 2015 m. priimtas Paryžiaus tarptautinis susitarimas, skirta kovoti su klimato kaita bei oro temperatūros kilimu,¹³⁹. Paryžiaus susitarimo šalys sutarė užtikrinti, kad vidutinės pasaulio temperatūros padidėjimas būtų gerokai mažesnis nei 2 °C, lyginant su lygiu, kuris buvo iki pramoninio laikotarpio metu, šalys taip pat įsipareigojo imtis priemonių, kad temperatūra nepakiltų virš 1,5 °C¹⁴⁰. Šis dokumentas tapo svarbiu valstybių aplinkos apsaugos politikos pagrindu.

¹³⁷ EBPO (2023). *Poveikio klimatui neutralumas iki 2050 m. – reformų Lietuvoje galimybės.*, p. 10-11.

¹³⁸ ŠTREIMIKIENĖ, Dalia; ŠIKŠNELYTĖ, Indrė; ZAVADSKAS, Edmundas Kazimieras; CAVALLARO, Fausto (2018). The Impact of Greening Tax Systems on Sustainable Energy Development in the Baltic States. *Energies*, 11(5).

¹³⁹ *Ibid.*, p. 10.

¹⁴⁰ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/956 2023 m. gegužės 10 d. kuriuo nustatomas pasienio anglies dioksido korekcinis mechanizmas. *OL L*, 2023., p. 1.

Taigi, norint geriau suprasti aplinkosauginių mokesčių paskirtį reikia detaliau, apžvelgti su aplinkos apsauga susijusių dokumentų, teisės aktų priėmimo bei vystymosi laikotarpį Europos Sąjungoje.

1990-ųjų pradžia paženklino aplinkosauginių mokesčių užuomazgas skirtingose Europos šalyse. Šiuo laikmečiu, daugelis ES valstybių narių į savo mokesčių sistemas pradėjo įtraukti tam tikrus elementus, susijusius su aplinkosauga, pavyzdžiui, pradėti taikyti energijos mokesčiai, ar mokesčiai, susijusius su CO₂ išmetimui¹⁴¹. Pastebėtina, jog tokius mokesčių pakeitimus ar mokesčių reformas, aplinkosauginių mokesčių srityje vis aktyviau vykdė pavienės šiaurės Europos šalys: Suomija, Švedija, Norvegija ir kt., tačiau tai buvo inicijuojama kiekvienos šalies lygmeniu atskirai, o ne bendrai ES reglamentuojamais teisės aktais¹⁴². 1990 m. aplinkosauginių mokesčių pakeitimus įgyvendino Švedija, 1994 m. – Danija, 1996 m. – Nyderlandai, 1997 m. – Suomija, 1999 m. – Norvegija¹⁴³.

Taigi, galima tvirtinti, kad XX amžiaus dešimto dešimtmečio pradžioje pavienių, bendrų aplinkosauginių mokesčiams būdingų bruožų buvo galima nustatyti, tačiau šiuose atvejuose nepastebėtina aiškiai visoms valstybėms iškeltų, reglamentuotų ar bendro tikslo įgyvendinimą atitinkančių požymių. Šiam laikotarpiui nėra būdingas organizuotas valstybių veikimas, kadangi šalys įstatymams priimti taikė išimtinai nacionalinę kompetenciją, o patys įstatymai pasižymėjo fragmentuotu, fiskaliniu pobūdžiu.

Tačiau pirmieji glaudesnio bendradarbiavimo požymiai fiksuotini jau 1997 m., kai kaip jau minėta, Eurostatas, Europos Komisija ir EBPO suderino panašius aplinkosauginių mokesčių apibrėžimus¹⁴⁴. Šis suvienodinimas parodo bendrą, koordinuotą veikimą, kurio pasekmė – aplinkosauginiai mokesčiai buvo aiškiai klasifikuoti tarptautiniu lygmeniu, tai leido palyginti jų taikymą skirtingose valstybėse. Taigi, ši klasifikacija lėmė vieningesnį aplinkosauginių mokesčių susisteminimą.

Pirminiai realūs ES sprendimai aplinkosauginių mokesčių srityje, pasižymėję bendru veikimu ir suderinamumu, pradėti vykdyti 2001 – 2010 m. laikotarpiu. 2003 m. įvyko reikšmingas pasikeitimas ES politikoje, tai energetikos mokesčių direktyvos priėmimas (2003/96/EB). ES Taryba priėmė direktyvą, kuri nustatė bendras taisykles dėl energijos

¹⁴¹ EOCED (2001). *Environmentally related taxes in OECD countries: Issues and strategies*. Paris: OECD Publishing., p. 51.

¹⁴² Withana, S., ten Brink, P., Illes, A., Nanni, S., & Watkins, E. (2014). *Environmental tax reform in Europe: Opportunities for the future*. Institute for European Environmental Policy (IEEP)., p. 8.

¹⁴³ A. Miceikienė, A. Butvilaitė (2015). Evaluation of the experience in environmental tax reforms in the EU countries., *European Scientific Journal* July 2015 edition vol.11, No.19 ISSN: 1857 – 7881 (Print) e - ISSN 1857- 7431, p. 292.

¹⁴⁴ Eurostat. (2024). *Environmental taxes: A statistical guide* (2024 edition). Luxembourg: Publications Office of the European Union, p. 6.

produktų ir elektros apmokestinimo – tai svarbus postūmis, kai ES lygiu susitarta dėl minimalių mokesčių ir skatinti mažesnę energijos vartojimą. Šioje direktyvoje konkrečiai buvo išvardinti energijos produktai, kuriems taikomas apmokestinimas, išsamiai detalizuoti reikalavimai elektros energijai. Taip pat nustatyta aiški tvarka, kuria remdamosis valstybės narės privalo komisijai atsiskaityti, pranešti kokius mokesčių lygius taiko direktyvoje išvardintiems produktas. Įtvirtinta kokie veiksmai leistini bei kas neleistina¹⁴⁵. Apskritai, reikia paminėti, jog 2003 – 2004 m. buvo sparčiai vykdoma ES plėtra, o tuo laikotarpiu buvo vertinamas kiekvienos šalies narės pasirengimas reguliuoti energetikos bei aplinkosaugos mokesčius, valstybės turėjo atitikti tam tikrus įsipareigojimus. Taigi, 2001-2010 m. laikotarpiu, tobulėjo teisinis reguliavimas, pradėtos formuoti aplinkosaugos politikos gairės.

Bendrame kontekste, priimtų aktualių dokumentų kiekiu, ganėtinai aiškiai išsiskyrė 2010 – 2020 m., periodas, kurio metu, prasidėjo labai sąmoningas bei aktyvus ir efektyvus aplinkosauginių mokesčių integravimas į ES klimato teisę. 2011 m. Europos Komisija pasiūlė keisti direktyvą 2003/96/EB ir susieti mokesčius su energijos kiekiu bei CO₂ emisijomis, todėl, kad mokesčiai buvo nustatyti pagal energijos kiekį, o apmokestinimas nebuvo susietas su anglies dioksido dedamąja. Europos Komisija nusprendė, kad direktyva 2003/96/EB nesukūrė Europos CO₂ apmokestinimo strategijos, nekėlė paskatų kurtis alternatyviems energijos šaltiniams. Buvo siūloma, įvesti komponentus: pagal anglies dioksido išmetimą 20 Eur/t., bei komponentus už energijos kiekį: 9,6 Eur/GJ transporto kurui, energetinę vertę šildymui 0,15 Eur/GJ¹⁴⁶. Pakeitimai nebuvo priimti, kadangi tam nepritarė kai kurios valstybės bei buvo baiminamasi konkurencingumo praradimo, neigiamo poveikio ekonomikai. Tačiau šis procesas parodė, kad ES vis daugiau dėmesio pradėjo skirti mokesčių vaidmeniui klimato politikoje ir ieškojo naujų priemonių efektyviau pasiekti apčiuopiamų rezultatų klimato apsaugos srityje.

Dar ambicingesni siekiai, padarę didelę įtaką Europos Sąjungos valstybių narių veiklai aplinkosaugos srityje, buvo įtvirtinti „Europa 2020“ bei „2030 m. klimato ir energetikos politikos“ strategijose. Pirmoji paminėta strategija, 2010 m. buvo įtvirtinta Europos komisijos komunikate pavadinimu „2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“. Pagrindiniai, aplinkosaugai aktualūs, tikslai nurodyti šiame dokumente: nustatytas tikslas iki 2020 m., palyginus su XX a. dešimto dešimtmečio lygiu 20 %

¹⁴⁵ 2003 m. spalio 27 d. Europos Tarybos direktyva 2003/96/EB, pakeičianti Bendrijos energetikos produktų ir elektros energijos apmokestinimo struktūrą. OL L 283, 2003.

¹⁴⁶ European Commission, *Smarter energy taxation for the EU: Proposal for a revision of the Energy Tax Directive*, COM(2011) 168 final, Brussels, 15.09.2011.

sumažinti ŠESD išmetimas emisijas, siekti, kad bent 20 % būtų padidinta galutinio energijos suvartojimo atžvilgiu energijos iš atsinaujinančiųjų išteklių dalis ir 20 % pakelti energijos naudojimo produktyvumą. Pagrindinis „Europa 2020“, strategijos tikslas buvo užtikrinti tvarią ekonominę plėtrą, įgyvendinant su klimatu sietinus siekius¹⁴⁷.

2014 m. Europos Vadovų Tarybos priimtos 2030 m. ES klimato ir energetikos politikos strategijos tikslai buvo dar išpūdingesni - iki 2030 m. visoje Europos Sąjungoje sumažinti išmetamą ŠESD kiekį 40 proc., lyginant su 1990 m išmestu kiekiu¹⁴⁸. Vadovaujantis šia strategija, visos Europos Sąjungos valstybės narės buvo įpareigosios pateikti Europos Komisijai nacionalinius energetikos ir klimato srities veiksmų planus (toliau – NESKVP), kuriuose būtų apibrėžiama, kaip jos per artimiausią dešimtmetį ketina prisidėti prie Europos Sąjungos 2030 m. klimato politikos tikslų realizavimo¹⁴⁹. Dar vienas nustatomas ES tikslas – 2030 m. Europos Sąjungoje suvartojamos atsinaujinančiosios energijos dalis turi nebūti mažesnė negu 27 %, vėlgi leidžiant valstybės narėms išsikelti nacionalinius tikslus¹⁵⁰. Taigi, matyti, kad ES savo valstybėms narėms suformavo aiškia strategiją, kurios siekis - užtikrinti valstybių, savo nacionaliniuose planuose užsibrėžtų aplinkosauginių tikslų įvykdymą. Galima teigti, jog ši strategija siekė sustiprinti aplinkosauginių mokesčių vaidmenį ir tiesiogiai susieti jį su klimato apsaugos tikslais. Nors mokesčių nustatymas liko valstybių narių kompetencijoje, ES teisė padėjo formuoti aiškia, bendrą kryptį jų taikymui.

Svarbiausias bei aktualiausias dokumentas visai Europos Sąjungos aplinkosaugos strategijai neabejotinai yra, 2019 m. gruodžio 12 d. Europos Vadovų Tarybos kartu su Europos Komisija parengtas, o 2020 m. patvirtintas – „Europos žaliasis kursas“ (European Green Deal). Tai – nepaprastai reikšmingas ir išsamus dokumentų rinkinys, formuojantis ES klimato politiką bei nustatantis ambicingą bei naują ES kovos su klimato kaita strategiją, leidžiančią sukurti konkurencingą ekonomiką, kurioje išteklių vartojimas nedarytų įtakos ekonomikos augimui¹⁵¹. Europos žaliasis kursas buvo priimtas reaguojant į klimato pokyčius bei visuomenės spaudimą imtis veiksmingesnės klimato politikos,

¹⁴⁷ Europos Komisija. (2010). *Europa 2020: Pažangus, tvaraus ir integracinio augimo strategija*, COM(2010) 2020 final.

¹⁴⁸ European Council (2014). *European Council Conclusions (23–24 October 2014)*, EUCO 169/14. Brussels: European Council.. p.1-2.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p. 26.

¹⁵⁰ European Council (2014). *European Council Conclusions (23–24 October 2014)*, EUCO 169/14. Brussels: European Council.. p. 5-6.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. XIV-490 „Dėl nacionalinės klimato kaitos darbotvarkės patvirtinimo“. TAR, 2021-07-02, Nr. 15226.

vardan tvarumo siekio įgyvendinimo¹⁵². Pirmiausia, Europos Komisija komunikate 2019 m. patvirtino strategiją, kuria siekiama, kad mokesčiai taptų viena iš priemonių skatinti mažesnę taršos lygį ir tvaresnę vartojimą¹⁵³. Taip pat dokumente nurodomi „žaliojo kurso“ esminiai uždaviniai bei siekiamybės, tai: biologinės įvairovės atgaivinimas, ŠESD išmetimo mažinimas, perėjimas darnios, žiedinės ekonomikos¹⁵⁴. Europos parlamento ir tarybos reglamento 2021/1119, dar vadinamo Europos klimato teisės aktu, antrajame straipsnyje nustatytas teisiškai privalomas poveikio klimatui neutralumo tikslas – iki 2050 m. pasiekti nulinį ŠESD išmetimo lygį¹⁵⁵. Taip pat žaliojo kurso dalimi laikytinas, Europos Komisijos 2021 m. liepos 14 d. priimtas „Fit for 55“ teisėkūros paketas, kuriame buvo nustatytas tikslas iki 2030 m. sumažinti ŠESD išmetimą bent 55 procentais¹⁵⁶. Žaliojo kursas skatino valstybių perėjimą prie švarios energijos, žiedinės ekonomikos (Europos Komisija yra sudariusi išsamų žiedinės ekonomikos veiksmų planą) bei investicijas į tvirtą infrastruktūrą¹⁵⁷. Taigi, žaliuoju kursu buvo siekiama socialiai teisingos pertvarkos, kuria būtų įtvirtintas Europos tikslas, tapti pirmuoju klimatui neutraliu žemynu.

Reikšmingu dokumentu laikytinas ir 2023 m. priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 2023/956, kuriame įtvirtintas Pasienio anglies dioksido korekcinis mechanizmas (PADKM), kuris nuo 2026 m. pradės veikti kaip mokestis už CO₂ elementą turinčias, importuojamas prekes. Šis mechanizmas taip pat yra ir viena iš „Fit for 55“ teisės aktų rinkinio dalių. Tai naujos kartos mokesčių-politikos įrankis, kuriuo siekiama skatinti tarptautinę aplinkos apsaugos politiką. Per PADKM į Europos Sąjungą importuojamiems produktams, yra taikomi mokesčiai. PADKM taikomas tokiems produktams kaip: cementas, geležis ir plienas, aliuminis, trąšos, elektra ir vandenilis¹⁵⁸. Šis mechanizmas reguliuoja, į Europos rinkas patenkančių gaminių atitiktį aplinkosauginiams standartams, pasirūpina, jog jų gamyboje būtų išskiriamas toks pats, ganėtinai nedidelis, anglies dioksido kiekis¹⁵⁹. Taigi, PADKM yra labai svarbi kovos su klimato kaita priemonė, padedanti įgyvendinti tikslą iki 2030 m. bent 55 % sumažinti, lyginant su 1990 m., išmetamą ŠESD

¹⁵² Europos Komisija. *Europos žaliasis kursas*. Europos Sąjungos klimato ir aplinkos politikos strategija.

¹⁵³ „Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų tarybai, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos žaliasis kursas“ COM (2019) 640 final. p. 4.

¹⁵⁴ Ibid., p. 5-25.

¹⁵⁵ 2021 m. birželio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/1119, kuriuo nustatoma poveikio klimatui neutralumo pasiekimo sistema ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 401/2009 ir (ES) 2018/1999 (Europos klimato teisės aktas).

¹⁵⁶ KPMG (2021). *The European Green Deal and Fit for 55: Insights on the revision of Renewable Energy Directive and Energy Efficiency Directive*.

¹⁵⁷ „Europos žaliojo kurso įgyvendinimas“, Europos Komisija, žiūrėta 2021 m. gruodžio 30 d.

¹⁵⁸ European Commission. Carbon border adjustment mechanism. The EU's environmental policy tool for fair carbon emissions pricing.

¹⁵⁹ LR Aplinkos apsaugos agentūra, *Pasienio anglies dioksido korekcinis mechanizmas (CBAM)*.

kiekį¹⁶⁰. Taigi 2010 – 2020 m. laikotarpis pasižymėjo išsamiau, aiškius tikslus turinčių klimato teisės aktų bei kovos su klimato kaita planų gausa. Tai lėmė apmokestinimo aiškesnį orientavimą į ŠESD emisijų išmetimo mažinimą bei aktyvesnį žiedinės ekonomikos skatinimą.

Kaip pavyzdį, visapusiškai iliustruojantį, kokį kiekį pajamų ES pavyksta surinkti iš aplinkosauginių mokesčių, galima pateikti šiek tiek statistikos. Pagal Eurostato duomenis 2023 m., aplinkosauginių mokesčių pajamos ES sudarė apie €341,5 mlrd., o ši vertė sudarė maždaug 2,0 % ES bendrojo vidaus produkto (BVP) ir 5,1 % visų ES pajamų iš mokesčių ir socialinių įmokų.¹⁶¹ Ši statistika rodo, kad iš aplinkosauginių mokesčių surenkamų pajamų dalis Europos Sąjungoje yra ganėtinai nedidelė.

Pastebėtina, jog nuo pavienių šalių fragmentiškų sprendimų, palaipsniui buvo vis labiau pereinama prie bendresnės vizijos. Kadangi ES teisės aktai buvo aktyviai tobulinami, aplinkosaugos tikslai įgavo aiškesnį pobūdį ir atitinkamai buvo priimamos konkretnės strategijos. Atsižvelgiant į Europos teisėje įtvirtintus aplinkosaugos tikslus, darytina išvada, kad Europos Sąjungos aplinkosauginių mokesčių sistema ateityje bus ir toliau plečiama bei stiprinama. Naujų teisinių instrumentų, tokių kaip pasienio anglies dioksido korekcinis mechanizmas priėmimas, rodo tendenciją bei ketinimus integruoti fiskalines priemones į ES klimato ir prekybos teisę.

3.2 Lietuvos aplinkos apsaugos politikos vystymasis, Lietuvos klimato kaitos politikos tikslai

Šiame darbe jau buvo pakankamai išsamiai išnagrinėta Lietuvos aplinkosauginių mokesčių raida visu nepriklausomybės laikotarpiu, tačiau privalu atskirai apžvelgti, kaip Lietuvai sekėsi suderinti savo aplinkosauginius įsipareigojimus su Europos Sąjungos teisės aktais, kokių postūmių šioje srityje Lietuvai pavyko pasiekti, kas sudarė Lietuvos klimato apsaugos politiką bei kaip ji kito.

Iki 2015 m. Lietuvoje buvo laikomasi bei remiamasi jau minėta, 1996 metais patvirtinta Valstybinė aplinkos apsaugos strategija, kuri atliepė tam tikrus aplinkosauginių mokesčių tikslus bei įtakojė teršėjų elgesį. Strategijoje nustatyti aplinkos apsaugos politikos principai bei taip pat, antrajame skyriuje pateikimas aplinkos padėties vertinimas, aptariami

¹⁶⁰ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/956 2023 m. gegužės 10 d. kuriuo nustatomas pasienio anglies dioksido korekcinis mechanizmas. *OL L*, 2023.,

¹⁶¹ Eurostat. (2024). *Environmental tax statistics*. Statistics Explained.

gamtiniai ištekliai, atliekų susidarymo tendencijos. Trečiajame strategijos skyriuje iškelti aplinkos apsaugos tikslai aplinkos kokybės saugojimo, gamtinių išteklių, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės apsaugos srityse. Ketvirtajame įvardijami svarbiausi strategijos prioritetai, tokie kaip: oro taršos mažinimas, atliekų tvarkymas, ekologiškai jautrių teritorijų apsauga, gamtos išteklių naudojimo sureguliuavimas ir kita veikla. Šeštajame strategijos skirsnyje nurodyta, jog aplinkos apsaugos politikai įgyvendinti reikalingos teisinės, administracinės, ekonominės, finansinės, mokslinės bei visuomenės informavimo priemonės¹⁶².

Vis dėlto atliepiant ES teisės pasikeitimus, 2015 m. balandžio 16 d. Seimas priėmė naują nutarimą, kuris įsigaliojo 2016 metais, tai nutarimas Nr. XII-1626 „Dėl nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. Šis dokumentas taip pat yra reikšmingas „žaliojo kurso“ įgyvendinimui. Nuspręsta, jog jau yra įvykdyti 1996 m. strategijos tikslai ir Lietuvai reikia prisitaikyti platesnę, labiau integruotą bei kompleksiškesnę aplinkos apsaugos strategiją, kadangi pavienių aplinkosaugos problemų sprendimas, jau buvo nepakankamai veiksmingas, nebebuvo tinkamai atliepiamas aplinkos saugojimo pobūdis, pasaulyje sparčiai augant aplinką teršiantiems veiksniams. Ši strategija patvirtino aplinkos apsaugos viziją. IV strategijos skyriuje išdėstyta vizija skelbė, jog iki 2050 metų Lietuvoje turi būti išplėta inovacijomis, darnaus vystymusi principais bei žaliosios ekonomikos pagrindu pagrįsta gamtos apsaugos sistema. Strategijoje nurodyta, jog reikia užtikrinti ekonominės plėtros derinimą su aplinkos apsauga ir kraštovaizdžio išsaugojimu bei stengtis išsaugoti biologinę įvairovę, mažinti oro, vandens ir atliekų taršą bei neigiamą poveikį žmonių sveikatai, aplinkos puoselėjimas. Vizija nurodo tikslą mažinti išmetamo ŠESD kiekį, klimato kaitos švelninimą, realizuoti tarptautinius ES įsipareigojimus, reikalavimus¹⁶³.

Strategijos 94 dalies, 1 punktas, kuris nustatė, jog Lietuvoje turėtų būti kuriama veiksminga mokesčių sistema, kuri būtų orientuota į aplinkosaugą ir ekonomikos augimą, aktyviai skatintų technologijų diegimą, ragintų ūkio subjektus laikytis aplinkos apsaugos reikalavimų. Strategijoje nustatytos prioritetingos kryptys: darnus gamtos išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas, aplinkos apsaugos kokybės gerinimas, ekosistemų darna, prisitaikymas prie klimato kaitos, keliamų iššūkių¹⁶⁴. Matyti, jog tiek valstybinė, tiek

¹⁶² Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. I-1550 „Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“, Valstybės žinios, 1996, Nr. 103- 2347.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas Nr. XII-1626, „Dėl nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. TAR, 24.04.2015, Nr. 6178.

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas Nr. XII-1626 „Dėl nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. TAR, 24.04.2015, Nr. 6178.

nacionalinė aplinkos apsaugos strategijos padėjo suformuoti pagrindines Lietuvos aplinkos apsaugos politikos gaires, kryptis.

Kaip pažymi P. Mierauskas (2019), nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimas 2015 m. reikšmingai prisidėjo prie aplinkos apsaugos politikos kryptingumo stiprinimo ir ekonominių instrumentų integravimo į bendrą aplinkosaugos teisinio reguliavimo sistemą¹⁶⁵. Šiame strateginiame dokumente aplinkosauginiai mokesčiai aiškiai įvardijami kaip priemonė, galinti prisidėti prie taršos prevencijos, efektyvesnio gamtos išteklių panaudojimo bei klimato kaitos švelninimo. Lietuvos nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje, aplinkosauginiai mokesčiai išskiriami, priemonė, daranti įtaką rinkos dalyvių elgsenai, aplinkai, skatinant besikeičiančią ekonomiką. Strategijoje įtvirtinta, jog aplinkosauginių mokesčių lėšos, turėtų būti naudojamos kaip pajamas surenkanti priemonė, motyvuojanti ūkio subjektus laikytis aplinkosaugos reikalavimų bei diegti tvarias technologijas¹⁶⁶.

2009 m. liepos 7 dieną, Aplinkos ministerijos iniciatyva, siekiant suvienodinti ES teisę su nacionaline teise, buvo priimtas Lietuvos Respublikos klimato kaitos valdymo įstatymas. Pirmajame įstatymo straipsnyje teigiama, jog tai yra įstatymas, reglamentuojantis Lietuvos klimato kaitos valdymo politikos formavimą bei įgyvendinimą, asmenų, užsiimančių ekonomine veikla, kurios metu į atmosferą išskiriamos ŠESD dujos teises, pareigas bei atsakomybę, taip pat valstybės institucijų kompetenciją, įgyvendinant nacionalinę klimato kaitos valdymo politiką, Seimo, Vyriausybės bei ministerijų vaidmenį klimato kaitos valdymo politikoje, klimato kaitos politikos valdymą ir įgyvendinimą, ŠESD registrą bei kitas su klimato kaita, susijusias sritis¹⁶⁷.

Šiuo atveju, reikėtų pastebėti, kad Lietuvoje Aplinkos ministerija koordinuoja klimato kaitos integravimo politiką, o Energetikos ministerija yra atsakinga už energetikos politiką, taigi tarp abiejų ministerijų vyksta bendradarbiavimas kuriant ir įgyvendinant klimato bei energetikos strategijas, todėl stabiliam politikos veikimui, aktuali abiejų institucijų veikla¹⁶⁸. Lietuvos Respublikos Aplinkos Ministerija yra institucija, atsakinga už klimato kaitos politikos įgyvendinimą Lietuvoje. Ji yra vykdo už su ŠESD išmetimu susijusios

¹⁶⁵ MIERAUSKAS, Pranas (2019). Aplinkos apsaugos politikos formavimas ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešojoji politika ir administravimas*, 18(1), p. 41-43.

¹⁶⁶ Astrida Miceikienė, Jūratė Lideikytė, Jūratė Savickienė, Jevgenija Cesnausk (2019). The Role of Environmental Taxes as a Fiscal Instrument for Mitigation of Environmental Pollution: Lithuanian Case, p. 28-29.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos 2009 m. liepos 7 d. klimato kaitos valdymo įstatymas Nr. XI-329, Valstybės žinios, 2009-07-23, Nr. 87-3662.

¹⁶⁸ European parliament briefing. Roadmap to EU climate nea neutrality – Scrutiny of member states. Lithuania's climate action strategy., p. 2.

politikos įgyvendinimą, su aplinkosauga susijusių dokumentų rengimą, tarpinstitucinį procesų koordinavimą ŠESD klausimais¹⁶⁹.

Taip pat, svarbu pažymėti, jog 2024 m. Seimas pritarė klimato kaitos įstatymo pakeitimui. Šis pakeitimo įstatymas (XIV-2783) buvo reikšmingas dėl to, kad į Lietuvos nacionalinę teisę buvo perkelti ES klimato teisės aktai, šiuo atveju naujos „Fit for 55“ teisėkūros paketo nuostatos¹⁷⁰. Buvo atnaujinti, taip pat sugriežtinti ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemos reikalavimai, praplėstas sistemos taikymas tam tikroms sritims, taipogi įstatyme detalizuojamas ŠESD reglamentavimas, ŠESD registro naudojimas, fluorintų ŠESD leidimų, pažymėjimų išdavimas¹⁷¹.

Reikšmingu dokumentu laikytina, nacionalinė energetikos nepriklausomybės strategija, kuri buvo patvirtinta 2002 m. LR Seimo nutarimu Nr. IX-1130. Pagrindiniai šios strategijos aplinkosaugos tikslai buvo: platesnis ekonominių priemonių, skatinančių taršos mažinimą, taikymas, tvarių technologijų diegimas, aplinkosaugos mokesčių sistemos plėtra bei tobulinimas, teršalų emisijų stebėsenos užtikrinimas bei aplinkosaugos mokesčių sistemos vystymasis, taikant prekybos taršos leidimų sistemas ir kitas priemones¹⁷². 2018 m. įsigaliojo Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija, kuria siekiama, jog iki 2030 m. būtų sumažintas elektros energijos importas ir 70 % savo elektros energijos poreikių patenkinti iš vietinių atsinaujinančių šaltinių, o iki 2025 m. norima užbaigti Lietuvos elektros energetikos sistemos sinchronizaciją su Europos elektros energijos sistema¹⁷³.

Lietuva 2003 m. patvirtino Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Ji buvo atnaujinta 2009 m., atsižvelgiant į ES darnaus vystymosi strategiją. Daug dėmesio strategijoje skiriama aplinkos kokybei, ekologijai, ekonominiam bei socialiniam vystymuisi aplinkosaugos, klimato kaitos švelninimui. Pagrindiniai strategijos tikslai užtikrinti švarią aplinką, efektyvų gamtos išteklių naudojimą, ekonominę gerovę Lietuvoje. Šios strategijos vizija, įtvirtinę siekį Lietuvai tapti išivysčiusia, modernia valstybe, siekiant sudaryti sąlygas sveikai aplinkai bei efektyviam ir tvariam gamtos ir intelektualinių išteklių,

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. *Policies & Measures and Projections of Greenhouse Gas Emissions in Lithuania. Report pursuant to Articles 18 and 39 of Regulation (EU) 2018/199*. Vilnius, 2025.

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos Aplinkos Ministerija (2024). Įsigalioja klimato kaitos valdymo įstatymo pataisos.

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos klimato kaitos valdymo įstatymo Nr. XI-329, 2024 m. birželio 20 d. Nr. XIV-2783 pakeitimo įstatymas. TAR 2024-06-30. Nr. 12129.

¹⁷² Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2002 m. spalio 10 d. „Dėl nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“. 10.10.2002, Nr. 99-4397.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2018 m. birželio 21 d. Nr. XIII-1288 „Dėl Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“ įstatymo pakeitimo. TAR, 2018-06-30, Nr. 10958.

stabilų ekonominį progresą, darnaus vystymosi principų realizavimą bei visuotinę gerovę¹⁷⁴.

Per pastaruosius kelerius metus Lietuva parengė daugybę aplinkos politikos planų, dokumentų. Jau buvo minėta, jog Europos Sąjungoje klimato kaitos politikos priemonių įgyvendinimas buvo pliktas pačių valstybių narių kompetencijai. Kaip jau buvo minėta šiame darbe, ES pageidavo, jog valstybės narės savarankiškai parengtų savo Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų planus (toliau – NEKSVP), kuriuose būtų išsamiai nurodomi jų nacionaliniai klimato kaitos politikos priemonių rinkiniai. Lietuva pirmąjį NEKSVP, buvo pateikė Europos Sąjungai dar 2019 m.¹⁷⁵.

Šiuo metu, Lietuva įgyvendina 2021-2030 metams, atnaujintą NEKSVP, kuris įgyvendinamas remiantis, Energetikos Sąjungos valdymo reglamentu. 2023 m. liepos mėnesį buvo parengtas atnaujinimo NEKSVP projektas, kuris buvo teiktas Europos Komisijai įvertinti. Atsižvelgus į komisijos pateiktas rekomendacijas 2024 m. buvo parengtas ir patvirtintas naujos redakcijos NEKSVP¹⁷⁶. Pagrindiniai šio veiksmų plano tikslai buvo: sumažinti ŠESD emisijas 21 proc. lyginant su 2005 m, atsinaujinančių energijos išteklių dalis bendrame galutiniame energijos suvartojime, didinti energijos vartojimo efektyvumą, vystyti atsinaujinančius energijos išteklius, remti inovacijas, tvarias technologijas, mokslinius darbus energetikos srityje¹⁷⁷.

Dar vienas aktualus aplinkosaugos politikos dokumentas buvo nacionalinis pažangos planas. 2020 m. rugsėjo 9 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimu Nr. 998. patvirtintas dokumentas, nustatė reikšmingiausius ekonominius bei aplinkos apsaugos prioritetus 2021–2030 m. laikotarpiui¹⁷⁸. Nacionalinis pažangos planas yra orientuotas į strategijos „Lietuva 2030“ įgyvendinimą, tvarios ekonomikos realizavimą bei darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą, į žaliųjų technologijų vystymąsi, švarios aplinkos kokybės palaikymą, taip pat siekiama aiškaus ekonominio augimo atsiejimo nuo ŠESD išmetimo apimčių, stiprinti atsparumą klimato kaitai.¹⁷⁹ Plane numatytos fiskalinės ir reguliavimo priemonės,

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“. Valstybės žinios, 2003-09-19, Nr. 89-4029.

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos energetikos ministerija ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Galutinis atnaujintas Lietuvos Respublikos nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m., p. 80.

¹⁷⁶ *Ibid.*, p. 8.

¹⁷⁷ *Ibid.*, p. 14-15, p. 72.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. Nr. 998. nutarimas „Dėl 2021-2030 m. nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“. TAR, 2020-09-16, Nr. 19293.

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos energetikos ministerija ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Galutinis atnaujintas Lietuvos Respublikos nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m. p. 9, p. 81.

skirtos įvairių rūšių teršalų išmetimui mažinti, taip pat numatytas perėjimas prie tvaresnių transporto rūšių, įgyvendinami transporto sektoriui keliami tikslai¹⁸⁰.

2021 m. birželio mėn. įvykęs Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės (toliau – NKKVD) priėmimas, turi didelę reikšmę Lietuvos aplinkos apsaugos politikai. Darbotvarkės priėmimas signalizavo Lietuvos perėjimą prie ilgalaikės bei aiškos aplinkos apsaugos strategijos formavimo. Šioje darbotvarkėje nustatyti ištisai ambicingi užmojai, išmetamo ŠESD kiekio mažinime, nurodyti tikslai iki 2030 m. – 70 proc., 2040 m. – 85 proc., o iki 2050 m. sumažinti 100 proc. išmetamųjų ŠESD kiekį, lyginant su 1990 m. Darbotvarkė, yra itin platus dokumentas, įtvirtinantis daugybę ES aplinkosaugos politikos prioritetų Lietuvos teisėje. Šio dokumento pagrindinis tikslas – nustatyti ilgalaikę Lietuvos klimato kaitos valdymo politikos kryptį, užtikrinti, jog būtų pasiekti tikslai, leidžiantys šalies ekonomikai tapti neutralia klimatui¹⁸¹. Taigi, priimdama šį dokumentą Lietuva siekė įgyvendinti Europos žaliojo kurso bei Europos klimato teisės akto reikalavimus. Tiesa, EBPO taip pat rekomendavo Lietuvai atnaujinti bei patobulinti NEKSV, kadangi dabartiniame plane nurodyti politikos instrumentai, deramai neatliepia NKKVD nustatytų užmojų¹⁸².

Norint iliustruoti realų, Lietuvos progresą siekiant ŠESD emisijų išmetimo mažinimo, reikia atsižvelgti į Europos Aplinkos agentūros 2025 m. pateiktą statistiką. Matyti, jog Lietuva padarė didelę pažangą – išmetamų ŠESD kiekis, neskaičiuojant žemės naudojimo, žemės naudojimo keitimo ir miškininkystės sektorių (LULUCF), nuo 1990 m. iki 2023 m., Lietuvoje matyti 62,4% mažėjimas. Vis dėlto pažymėtina, kad transporto sektorius yra didžiausiais išmetimų šaltinis Lietuvoje, sudarantis 34% išmetamųjų teršalų, nuo 1990 m. transporto išmetamųjų teršalų kiekis augo dėl didėjančio transporto priemonių naudojimo, o energetikos sektorius sudarė 29 % išmetamųjų teršalų. 2023 m. Lietuvos ŠESD išmetimų kiekis vienam gyventojui išliko mažesnis už ES vidurkį, o tai indikuoja teigiamas tendencijas¹⁸³. Europos Komisijos 2025 m. išleistoje aplinkos apsaugos priežiūros vertinimo ataskaitoje, Lietuva taip pat minima kaip šalis, kurioje stebimas vienas didžiausių ŠESD išmetimo kiekio mažėjimų 1990 – 2022 m. laikotarpiu¹⁸⁴. Be to, Europos

¹⁸⁰ OECD (2021) Environmental Performance Reviews: Lithuania 2021, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, p. 116.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. XIV-490 „Dėl nacionalinės klimato kaitos darbotvarkės patvirtinimo“. TAR, 2021-07-02, Nr. 15226.

¹⁸² (OECD). Climate Neutrality by 2050 – Opportunities for Reforms in Lithuania. Environment Directorate, Environmental Policy Committee, Working Party on Environmental Performance. Paris, 2023. p. 26.

¹⁸³ European Environment Agency. (2025). *Lithuania – Total greenhouse gas emissions (without LULUCF)*.

¹⁸⁴ Europos komisijos (2025) *tarnybų darbinis dokumentas: 2025 m. aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Šalies ataskaita - LIETUVA*. (SWD(2025) 316 final), p. 39.

Komisijos 2024 m. pateiktoje klimato veiksmų pažangos ataskaitoje, pažymima, kad 2023 m. ŠESD išmetimas Lietuvoje buvo 3,3% mažesnis nei 2022 m., o grynasis ŠESD kiekis (įskaitant LULUCF) 2023 m. buvo 71% mažesnis nei 1990 m.¹⁸⁵. Taigi, matyti, jog nuo 1990 m. Lietuvoje ŠESD išmetimas gana nuosekliai mažėjo, pastebimas pastovus progresas klimato politikos dokumentuose įvardytų tikslų, susijusių su ŠESD emisijomis, įgyvendinime. Tiesa, reikia painėti, jog šiame poskyryje aptarti tik aktualiausi strateginio planavimo dokumentai, su aplinkos apsauga susijusių dokumentų yra žymiai daugiau.

Lietuvos Vyriausybės vaidmuo įgyvendinant „žaliojo kurso“ strategijas taip pat yra ganėtinai svarbus. 2020 m. gruodžio mėn. 11 d. LR Seimo nutarimu (Nr. XIV-72), patvirtinta aštuonioliktosios LR Vyriausybės programa, kuri įtvirtino „žaliojo kurso“ įgyvendinimo siekį, kaip vieną pagrindinių vyriausybės prioritetų bei buvo nustatyti labai konkretūs, užsibrėžti tikslai. Vyriausybės programos VII skyriuje nurodoma, jog Lietuva siekia laipsniškai tapti neutralaus poveikio klimatui šalimi bei pereiti prie žiedinės ekonomikos, planuojama, kad didės Lietuvos miškingumas, 30 proc. mažėjo išmetamųjų ŠESD kiekis Lietuvoje, lyginant su 2005 m., bei norima, jog aplinkosauga taptų gyventojų pagrindiniu prioritetu¹⁸⁶. Reikia pažymėti, kad Lietuvos „žaliojo kurso“ prioritetai yra suskirstyti į šešetą Vyriausybės nustatytų projektų programų : žiedinės ir neutralios klimato ekonomikos, tvarių ir pasiekiamų miestų, žaliosios energetikos, gamtinio kapitalo apsaugos ir tvarus naudojimo, žemės ūkio ir maisto gamybos sistemų, visuomenės, kaip žaliojo kurso įgyvendintojos¹⁸⁷.

Apibendrinant, galima konstatuoti, jog nuo valstybinės aplinkos apsaugos strategijos iki nacionalinės aplinkos strategijos nuosekliai bei vis aiškiau buvo pabrėžiamas ekonominių priemonių vaidmuo aplinkos apsaugoje. Šios strategijos, visų pirma, išryškino aplinkosauginių mokesčių, kaip aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo priemonės reikšmę, nebebuvo akcentuojama biudžeto pajamų surinkimo funkcija. Pačioje nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje tiesiogiai minima, jog turi būti kuriama bei plečiama aplinkosauginių mokesčių sistema, o iš šių mokesčių surinktos lėšos būtų naudojamos inovacijoms skatinti, aplinkosaugos reikalavimų laikymuisi užtikrinti¹⁸⁸. Tuo tarpu, nacionalinėje energetikos strategijoje, pažymima, kad siekiant mažinti aplinkos teršimą bei neveiksmingą išteklių naudojimą, turi būti realizuojamas „teršėjas moka“

¹⁸⁵ European Commission. (2024). *Climate Action Progress Report 2024: Country profile – Lithuania.*, p. 2.

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio mėn. 11 d. nutarimas Nr. XIV-72, dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos. TAR, 2020-12-11, Nr. 27121.

¹⁸⁷ „Žaliasis kursas – tarp trijų pagrindinių Vyriausybės prioritetų“(2021), LR aplinkos ministerija.

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas Nr. XII-1626, „Dėl nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. TAR, 24.04.2015, Nr. 6178.

principas¹⁸⁹. Taigi, didelis strateginio planavimo dokumentų kiekis tik dar labiau aktualizavo bei išryškino aplinkosauginių mokesčių ir jų atliekamos reguliacinės funkcijos reikšmę.

3.3 Lietuvos aplinkosauginių mokesčių struktūros palyginimas su mokesčiais kitose ES valstybėse (stiprybės, silpnybės, galimas tobulinimas)

Bendrai apžvelgus Lietuvos aplinkosauginių mokesčių raidą ir ES aplinkosaugos teisės aktų integraciją į Lietuvos teisę, pravartu būtų palyginti Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemą, kitų Europos šalių kontekste bei išskirti Lietuvos stiprybes, silpnynes ir vietas, kuriose Lietuvos aplinkosaugos sistemai vis dar reikėtų tobulėti.

2023 m. Eurostat atliktas ES šalių, tarp jų ir Lietuvos, statistinis tyrimas aiškiai nurodė daugelio Europos šalių pajamų, gaunamų iš skirtingų rūšių aplinkosauginių mokesčių, su aplinka susijusių mokesčių mastą bei pasiskirstymą. 2023 m. Lietuvoje vien iš energijos mokesčių buvo surenkama maždaug 76-77% visų iš aplinkosauginių mokesčių surenkamų pajamų, o iš taršos mokesčių surinkta apie 12-13%, transporto maždaug 6-7%, o išteklių mokesčiai vos apie 4% pajamų, taigi su energija nesusiję mokesčiai, sudarė ganėtinai nedidelę visų, 2023 m. surinktų aplinkosauginių mokesčių pajamų dalį¹⁹⁰. Jei norime geriau suprasti Lietuvos situaciją bendrame kontekste, reikia valstybės rodiklius palyginti su tame pačiame Eurostat tyrime pateikiamais kitų Europos šalių duomenimis. Danijoje 2023 m. energijos mokesčiais buvo surenkama apie 52-53% (įskaitant CO₂ mokesčius), transporto mokesčiais, net apie 40-41% visų aplinkosauginių mokesčiams tenkančių pajamų, tuo tarpu išteklių ir taršos mokesčiai sudarė maždaug 6-7% pajamų. Taip pat, pastebėtina, jog apie 20% iš energijos mokesčių surinktų pajamų atiteko mokesčiams, turintiems CO₂ elementą. Galima teigti, jog Danijos aplinkosaugos mokesčių sistema 2023 m. buvo labiau orientuota į tiesioginį taršos mažinimą nei Lietuvos sistema, kadangi ženklėnę dalį pajamų sudarė įvairių rūšių mokesčiai. Vokietijoje, energijos mokesčiai sudarė maždaug 64-65% (neįtraukiant CO₂ elementą turinčių mokesčių), o transporto mokesčiams atiteko apie 15% iš aplinkosauginių mokesčių surinktų pajamų. CO₂ elementą, turintys mokesčiai sudarė apie 20% energijos mokesčiams atitenkančios pajamų dalies. Švedijoje energetikos

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2002 m. spalio 10 d. „Dėl nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“. 10.10.2002, Nr. 99-4397.

¹⁹⁰ Eurostat (2025) Eurostat Data browser. Environmental taxers by economic activity (Nace Rev.2). DOI: 10.2908/env_ac_taxind2.

mokesčiai (neįtraukiant CO₂ dėmenį, turinčių mokesčių) sudarė maždaug 46%, transporto – 24%, o taršos ir išteklių mokesčiai vos apie - 4%, surenkamų pajamų dalies. Ypatingai ryškūs, CO₂ elementą turintys mokesčiai, kurie sudarė net 35% energijos mokesčių pajamų dalies. Nyderlanduose energijos mokesčiai (įtraukiant mokesčius, turinčius CO₂ komponentą) sudarė apie 57% nuo visų iš aplinkosauginių mokesčių gaunamų pajamų, transporto mokesčiai sudarė maždaug 28%, taršos ir išteklių, atliekų mokesčiai bendrai sudarė apie 15% lėšų, vėlgi, matyti, jog šioje valstybėje didelis dėmesys buvo skiriamas transporto bei taršos mokesčiams¹⁹¹.

Vien tai, kad Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistema yra labiau orientuota į energijos mokesčių surinkimą, nėra laikytina dideliu išskirtinumu. Remiantis Eurostat tyrimu, matyti, jog daugumoje šalių energijos mokesčiai sudaro proporcingai didžiausią visų iš aplinkosauginių mokesčių surenkamų pajamų dalį¹⁹². Panašios tendencijos Europiniame kontekste fiksuotos dar 1997 metus atspindinčioje statistikoje, pateikti duomenys rodo, jog energijos mokesčiai Europos šalyse viršijo 77 % visų iš aplinkosauginių mokesčių surenkamų pajamų, o transporto sudarė beveik 19%, o taršos mokesčiai 3,7% pajamų¹⁹³.

Tačiau, kitos ES valstybės narės žymiai efektyviau integruoja CO₂ komponentą į energijos ir transporto mokesčius, labiau skaido tarifus pagal taršą. Danijai, Vokietijai bei Švedijai, būdingas stiprus CO₂ komponentas energijos mokesčiuose, tuo tarpu, Lietuvoje CO₂ mokesčiai nėra tokie aktualūs ar išplėtoti lyginant su šiomis valstybėmis. Tačiau, reikia paminėti, jog akcizų įstatymo pakeitimu Nr. XIV-1933, prie įstatymo objektų antrajame redakcijos straipsnyje buvo įtvirtinta, jog akcizais bus apmokestinami energiniai produktai ir jų išskiriamas anglies dioksido (CO₂) kiekis, o trečiojo straipsnio aštuntajame punkte apibrėžta pati CO₂ dedamoji. Taip pat buvo pakeistas akcizų įstatymo 37 straipsnis, jame tikslinama gazoliams taikomų akcizų tarifų, pastovioji dalis ir kintamoji dalis, nurodant, kad šiai daliai taikomas CO₂ elementas¹⁹⁴. Anglies dioksido elementas Lietuvoje buvo įvestas siekiant mažinti ŠESD emisijas ir prisidėti prie ES klimato politikos dokumentuose nustatytų tikslų įgyvendinimo.

¹⁹¹ Eurostat (2025). Eurostat Data browser. Environmental taxes by economic activity (Nace Rev.2). DOI: 10.2908/env_ac_taxind2.

¹⁹² Eurostat (2025). Eurostat Data browser. Environmental taxes by economic activity (Nace Rev.2). DOI: 10.2908/env_ac_taxind2.

¹⁹³ Environmental taxes - a statistical guide (2001). Luxembourg: Office for Official publications of the european communities, p. 13.

¹⁹⁴ Lietuvos respublikos akcizų įstatymo 2023 m. gegužės 9 d. Nr. XIV-1933 pakeitimo įstatymas. TAR, 2023-05-19, Nr. 9520.

Darytina išvada, jog aptartose ES valstybėse narėse (Danijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Olandijoje) pastebima platesnė mokesčių struktūros įvairovė nei Lietuvoje, įžvelgtinos labiau subalansuotos sistemos, kuriose taršos, išteklių ir transporto mokesčiai sudaro didesnę dalį pajamų, nei Lietuvoje, todėl, šiose šalyse gana didelis dėmesys skiriamas įvairiapusiškesniam aplinkos apsaugos tikslų įgyvendinimui. Lietuvos ir kai kurių kitų ES šalių aplinkosauginių mokesčių struktūros palyginimas atskleidė, jog mūsų šalyje aplinkosauginių mokesčių sistemą vis dar yra labiau orientuota į fiskalinės funkcijos realizaciją nei į tiesioginio poveikio taršos mažinimui ar klimato kaitos valdymui, siekimą.

2021 m. EBPO išleido Lietuvos aplinkosaugos politikos veiksmingumo apžvalgą. Šiame dokumente prie Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemos teigiamų požymių bei privalumų priskiriamas Lietuvos tikslas iki 2050 pasiekti nulinį anglies dioksido išmetimų kiekį. Teigiamai vertinami, Lietuvos 2021–2030 m. Nacionaliniame energetikos ir klimato srities veiksmų plane ir kituose su aplinkos apsauga susijusiuose dokumentuose nustatyti siekiai¹⁹⁵. Taip pat apžvalgoje pažymima, aplinkos ministerijos, kaip institucijos formuojančios aplinkosaugos politiką, svarba. Minima, jog būtent, aplinkos ministerija rūpinosi, kad būtų tinkamai realizuoti neutralaus anglies dioksido išmetimo iki 2050 m., žiedinės ekonomikos įgyvendinimo tikslais¹⁹⁶.

Tačiau išskiriami ir tam tikri trūkumai. Anot apžvalgos, Lietuvoje ribotas ir nepakankamas yra CO₂ komponento įtraukimas į aplinkosaugos mokesčius, taip pat šalyje taikomi vieni žemiausių akcizų benzinui ir dyzeliui bei pastebėtinai didėjantis oro užterštumas. Taigi, siūloma Lietuvai pradėti didinti dyzelino ir benzino akcizų tarifus, kad būtų mažinamas transporto sektoriaus sukeltas neigiamas poveikis klimatui taip pat Lietuvos valdžia yra raginama susieti degalų mokesčių tarifus su CO₂ išmetimu¹⁹⁷.

Pripažįstama, jog nuo 2005 m. Lietuva pasistūmėjo teigiama kryptimi, atsiedama aplinkai kenkiančius faktorius (pvz., šiltnamio efektą sukeliančių dujų ar kitų teršalų išmetimą) nuo ekonominės plėtos. Tačiau reikalingas tolimesnis kryptingas progresas aplinkosaugos srityje, norint visiškai sumažinti neigiamą poveikį aplinkai¹⁹⁸. Taigi, iš pateikto EBPO atsiliepimo matyti, jog Lietuvai reikėtų aktyviau bei tikslingiau vykdyti, klimato teisės aktuose iškeltus tikslus.

¹⁹⁵ EBPO (2021). *Aplinkosauginio veiksmingumo apžvalgos: Lietuva 2021. Vertinimas ir rekomendacijos*. (sutrumpinta redakcija), p. 4-5.

¹⁹⁶ *Ibid.* p. 10.

¹⁹⁷ *Ibid.* p. 15-16.

¹⁹⁸ EBPO (2021). *Aplinkosauginio veiksmingumo apžvalgos: Lietuva 2021. Vertinimas ir rekomendacijos*. (sutrumpinta redakcija), p. 4.

Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistema, pasak dar vieno EBPO vertinimo pasižymi administraciniu paprastumu ir lengvu įgyvendinimu, efektyviu aplinkosaugos reglamentavimu¹⁹⁹. Pozityviai vertinami Lietuvos ketinimai panaikinti lengvatinius akcizo tarifus iškastiniam kurui ir nuo 2024 arba 2025 m. į akcizo mokestį įvesti CO₂ elementą²⁰⁰. Galutinė šio dokumento išvada perspėjo, kad vien esama dabartinė Lietuvos aplinkosaugos politika ir dažnai priimami nauji teisės aktai, nėra pakankamos priemonės, norint realizuoti pasiekti ilgalaikius aplinkosaugos tikslus. Pastebima, jog bendras transporto sektoriuje išmetamų teršalų kiekis sparčiai didėjo, todėl EBPO siūlė spartinti Lietuvos perėjimą prie klimato neutralios ekonomikos. Taip pat rekomenduojama Lietuvoje skatinti viešąjį transportą, dviračius, gamtos neteršiančias ar kitų, mažiau aplinką neigiamai veikiančių transporto priemonių naudojimą. Apžvalga pažymi, kad visiems šiems tikslams pasiekti reikia didesnio Lietuvos valdžios įsitraukimo²⁰¹.

Reikia paminėti, kad Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė, nurodo ganėtinai aiškiai išvardina Lietuvai galimai galinčias kilti grėsmes, dokumente akcentuojama, jog pačios klimato kaitos sukeltas, gamtinių veiksnių kitimas, gali lemti neigiamų padarinių investicijoms Lietuvoje atsiradimą, klimato kaita gali neigiamai įtakoti Lietuvos ekonomikos augimą bei sukelti nestabilumą visame regione. Jeigu nebus imamasi veiksmų klimato kaitai stabdyti, gali iškilti pavojus netgi Lietuvos nacionaliniam saugumui²⁰².

Kitoje EBPO apžvalgoje, skirtoje siūlyti Lietuvai įstatymų pakeitimus, reikalingus klimato neutralumui pasiekti, pripažįstama, kad, pavyzdžiui, Lietuvoje planuojami akcizų pakeitimai yra pageidautina iniciatyva, kuri paspartintų Lietuvos progresą, siekiant aplinkos apsaugos tikslų. Šiuo atveju, kalbama apie Lietuvos planus 2023–2030 m. laikotarpiu, aktyviai didinti akcizus. Taip pat sveikintinomis laikytinos, planuojamos akcizų įstatymo pataisos, kuriose numatomi tikslai padidinti akcizo kurui tarifus bei įvesti anglies dioksido mokestinį elementą. Taip pat įstatymų projektuose planuojama didinti degalų akcizus, plėsti jų bazes, taip užtikrinant aplinkosaugos tikslų įgyvendinimą Lietuvoje bei didinti gamtinių dujų vartojimo tarifus²⁰³. Taip pat, Lietuvai buvo siūloma persvarstyti gamtinių dujų atleidimą nuo CO₂ mokesčio dedamosios dalies, kadangi tai

¹⁹⁹ OECD (2021), OECD Environmental Performance Reviews: Lithuania 2021, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris, p. 22-23.

²⁰⁰ *Ibid.* p. 83-86.

²⁰¹ *Ibid.* p. 132.

²⁰² Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. XIV-490 „Dėl nacionalinės klimato kaitos darbotvarkės patvirtinimo“. TAR, 2021-07-02, Nr. 15226.

²⁰³ EBPO (2023). *Poveikio klimatui neutralumas iki 2050 m. – reformų Lietuvoje galimybės*, p. 101-102.

sąlygotų iškastinio kuro naudojimą ilgesniam laikotarpiui, ateityje, kas nebūtų pageidautina pasekmė²⁰⁴.

Europos komisijos pateiktoje Lietuvos aplinkosaugos nuostatų įgyvendinimo peržiūroje, išskiriami 2022 m. prioritetai, rekomenduojama: išnaudoti atsinaujinančiosios energijos potencialą, padidinti atsinaujinančiosios energijos dalį Lietuvos elektros energijos sistemoje, stiprinti tvarų transportą. Patariama spartinti aplinkosauginių mokesčių kėlimą bei sparčiau naikinti galimas išimtis ar lengvatas, kadangi stabili aplinkosauginių mokesčių sistema neišvengimai prisidėtų prie švaresnės aplinkos, tvarios ekonomikos skatinimo, visgi, pažymima, jog Lietuva pastaruoju metu didino taršos mokesčius²⁰⁵.

Matyti, jog aktyvesnė taršos mokesčių diferenciacija pagal aplinkos poveikį ir CO₂ emisijas, taipogi didesnis dėmesys transporto bei taršos mokesčiams, galėtų sustiprinti aplinkosauginių mokesčių vaidmenį. Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistema ES kontekste yra labiau orientuota į biudžeto stabilumo užtikrinimą, todėl sistema turi didelį potencialą tobulėti, integruojant priemones, kurios labiau atlieptų klimato teisės tikslus.

²⁰⁴ *Ibid* . p. 34.

²⁰⁵ European Commission (2022). *Environmental Implementation Review 2022: Country Report – Lithuania.*, p. 33.

IŠVADOS

1. Terminas „aplinkosauginiai mokesčiai“ tai koncepcija, suformuluota metodologinėje, mokslinėje literatūroje bei naudojama tarptautinių organizacijų. Ši samprata turi daug sudedamųjų dalių, tačiau išskirtini pagrindiniai, būdingi bruožai: ryšys su negatyviu poveikiu aplinkai, specifinė mokesčių bazė bei aplinkosauginis pobūdis. Pagrindinis aplinkosauginių mokesčių išskirtinumas yra tai, jog šie mokesčiai, pirmiausia racionalizuoja gamtosaugą ir užtikrina aplinkos apsaugą, tačiau atlieką ir fiskalinę lėšų surinkimo funkciją. Viena svarbiausių, aplinkosauginių mokesčių funkcijų, yra pozityvaus ekologinio poveikio aplinkai užtikrinimas bei racionalaus gamtos išteklių panaudojimo skatinimas. Tačiau tam tikri mokesčiai, tokie kaip akcizai energetiniams produktams, gali būti laikomi aplinkosauginiais iš dalies, tiek kiek jie apmokestina aplinkai žalingą vartojimą bei daro poveikį ūkio subjektų elgsenai. Pagrindinės aplinkosauginių funkcijos išskirtinos šios: perskirstomoji, prevencinė, reguliacinė, kompensacinė.
2. Ankstyvasis Lietuvos nepriklausomybės periodas laikytinas, svarbiu laikotarpiu, kadangi savarankiškas aplinkosauginių mokesčių sistema dar tik pradėjo formuotis, buvo fragmentuota, o ekonominiai instrumentai, pasižymėjo ribotu reguliaciniu poveikiu, todėl buvo stipriai orientuoti į fiskalinių bei administracinių tikslų realizavimą. Šiuo laikotarpiu buvo įtvirtinti tam tikri aplinkosauginių mokesčių elementai, turintys reguliacinio pobūdžio bruožų, pavyzdžiui, padidintų tarifų taikymas už normatyvų viršijimą ar pažeidimus, taip pat „teršėjas moka“ principo įtvirtinimas teisės aktuose, mokesčiai dažniausiai atliko sankcionuojančių ekonominių priemonių funkciją.
3. 2004 m. ir po jų Lietuvos teisės aktai buvo aktyviai keičiami ir derinami su ES teisės aktais, kadangi atsirado poreikis įstatymus keisti, ruošiantis stojimui į ES. Pastebėtina, jog stengtasi aktyviau vykdyti, ES direktyvų nuostatas, svarbiomis laikytinos: direktyva dėl Pakuočių ir pakuočių atliekų 94/62/EB bei direktyva dėl atliekų 2008/98/EB. Direktyva 94/62/EB, kuri buvo įgyvendinama per mokesčio už aplinkos teršimą įstatymą gaminių ir pakuočių atliekoms, bei ir per Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymą. Mokesčiu už aplinkos teršimą gaminių ir pakuočių atliekoms buvo įtvirtintas tarifų diferencijavimas pagal pakuočių pobūdį, nustatant didesnius tarifus aplinkai kenksmingesnėms ir sunkiau perdirbamoms pakuotėms, o tvaresnėms pakuotėms yra taikomi žemesni tarifai, galima sakyti, jog taip yra netiesiogiai skatinamas perdirbamų pakuočių naudojimas. Taip pat

manyta, jog taip yra atliepiamos direktyvos 94/62/EB nuostatos, įtvirtinančios, kad pakuotės arba surinktos pakuočių atliekos turi būti naudojamos pakartotinai ir perdirbamos. Remiantis Energijos mokesčių direktyva (2003/96/EB) buvo nustatyti akcizai energetiniams produktams ir elektros energijai, tiesa, jie akcizų subjektų elgesį veikė netiesiogiai. 2003/96/EB direktyva tapo pagrindiniu impulsu pertvarkyti nacionalinį akcizų reguliavimą taip, kad energiniai produktai ir elektros energija būtų apmokestinami laikantis bendrų ES minimalių standartų. Tačiau reikia paminėti, kad, kad ES teisės įtaka Lietuvos aplinkosauginių mokesčių pakeitimams nebuvo vienoda, Europos Sąjungos teisės aktai neturėjo tiesioginės įtakos atskaitymų nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą bei naftos ir dujų išteklių mokesčio, mokesčio už valstybinius gamtos išteklius pakeitimams. Taipogi, vis labiau pradėjo ryškėti tendencija, nurodyti konkrečią aplinkosauginių mokesčių paskirtį – daugumoje aplinkosauginių mokesčių nuostatų, pradedamas aiškiai ir nedviprasmiškai įvardyti aplinkosauginis jų pobūdis, nurodant jog tam tikra, šiais mokesčiais, surinktų pajamų dalis, yra tiesiogiai skiriama įvairių aplinkosauginių reikmių ar programų rėmimui.

4. Nuo 2014 m. ganėtinai reikšmingą įtaką mokesčio už aplinkos teršimą pakeitimams formavo ES teisės dokumentuose numatyti aplinkosaugos tikslai. Matyti, jog 2014 metų, įvestas mokestis už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamoms atliekoms indikuoja, jog buvo siekiama įgyvendinti žiedinės ekonomikos siekius, apmokestinant sąvartynus netiesiogiai siekiama skatinti atliekų perdirbimą gamtai nekenksmingomis priemonėmis, tvariais būdais. Taip pat tvaresnį pakuočių atliekų naudojimą lėmė, per mokestį už aplinkos teršimą gaminių ir pakuočių atliekoms vykdytas pakuočių rūšių diferencijavimas. 2014 m. priimtas įstatymas (Nr. XII-1328) pirmiausia įgyvendino Sąvartynų direktyvos 1999/31/EB tikslą palaipsniui mažinti atliekų šalinimą sąvartynuose ir Atliekų pagrindų direktyvos 2008/98/EB įtvirtintą „teršėjas moka“ principą. 2018 m. (Nr. XIV-876), įstatymo pakeitimą jau reikia sieti su Direktyva (ES) 2018/850, nes būtent po jos ES atliekų politika sąvartynu atžvilgiu sugriežtėjo.
5. 2023 metų. akcizų įstatymo pakeitimu (Nr. XIV-1933) energetiniams produktams taikomiems akcizams, buvo įvesta CO₂ dedamoji, apskaičiuojama atsižvelgiant į emisijų koeficientus. Taigi, Akcizai energetiniams produktams ir elektros energijai iš fiskalinio instrumento palaipsniui tapo klimato politikos priemone, ypač įtvirtinus CO₂ dedamąją. Tuo tarpu, atskaitymų nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą, bei angliavandenilių išteklių mokesčio įstatymo nuostatos, buvo plačiai

reglamentuotos, aiškiai reglamentuojant ir nurodant, kokioms aplinkos reikmėms remti bus naudojamos, šių mokesčių lėšos. Atskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą, tapo miško reikmių bei gamtotvarkos finansavimo instrumentu, tačiau kartu išlaikė ir fiskalinio pobūdžio bruožų. Angliavandenilių išteklių mokesčiai išliko mišraus pobūdžio, tačiau jo raida parodė aiškiai stiprėjančią aplinkosauginę funkciją. Taip pat buvo nurodyti tarifai gamtos ištekliams: naudingosioms iškasenoms, vandeniui ir gruntui, stiprėjo mokesčio už valstybinius gamtos išteklius reguliacinė bei paskirstomoji funkcijos.

6. Mokesčio už aplinkos teršimą pakuočių atliekomis bei mokesčio už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamomis atliekomis atsiradimą įtakoją Europos Sąjungos atliekų teisė. Vis dėlto ES direktyvos tiesiogiai nenustatė pareigos valstybėms narėms įvesti būtent tokius mokesčius, o įtvirtino siektinus atliekų prevencijos, perdirbimo, pakartotinio naudojimo ir šalinimo mažinimo tikslus. Todėl šie mokesčiai gali būti laikomi ekonominėmis priemonėmis, pasirinktomis ES aplinkosaugos teisės tikslams realizuoti.
7. Aplinkosauginių mokesčių analizė rodo, jog viena šių mokesčių paskirčių yra, netiesioginis mokesčio subjektų elgsenos įtakojimas bei tiesioginis aplinkos apsaugos priemonių finansavimas.
8. Atlikus Lietuvos aplinkosauginių mokesčių surenkamų pajamų palyginimą su kitomis Europos valstybėmis, galima teigti, kad Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistema yra labiau orientuota į energijos vartojimo apmokestinimą, o taršos ir išteklių mokesčiai sudaro santykinai nedidelę pajamų dalį. Kitose ES valstybėse (pvz.: Švedijoje, Danijoje, Austrijoje, Vokietijoje, Olandijoje) pastebima labiau subalansuota mokesčių struktūra, kurioje reikšmingesnę dalį sudaro transporto, taršos ir išteklių mokesčiai, taip pat mokesčiai, turintys CO₂ elementą. Nepaisant to, Lietuvoje pastebimas aktyvus žiedinės ekonomikos tikslų realizavimas, taip pat, matyti, ryškus ŠESD emisijų išmetimo sumažėjimas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Specialioji literatūra:

1. BLÖCHLIGER, Hansjörg and STRUMSKYTE, Sigita (2021). Greening Lithuania's growth. *OECD Economics Department Working Papers* No. 1667 [interaktyvus].
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/04/greening-lithuania-s-growth_1915a5f2/5211d402-en.pdf
2. Bachus, K. (2011). *Environmental taxation: Effectiveness and institutional challenges* (PhD thesis). KU Leuven. Prieiga per internetą:
[file:///C:/Users/User/Downloads/PhD%20thesis%20Kris%20Bachus%20Environmental%20Taxation%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/PhD%20thesis%20Kris%20Bachus%20Environmental%20Taxation%20(1).pdf)
3. EOOD (2001). *Environmentally related taxes in OECD countries. Issues and strategies*. Paris: OECD Publishing. Prieiga per internetą:
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2001/10/environmentally-related-taxes-in-oecd-countries_g1gh2886/9789264193659-en.pdf
4. European Environment Agency. (2025). *Lithuania: Total greenhouse gas emissions (without LULUCF)*. Prieiga per internetą: https://www.eea.europa.eu/en/europe-environment-2025/countries/lithuania/total-greenhouse-gas-emissions?utm_s
5. EBPO (2021). *Aplinkosauginio veiksmingumo apžvalgos: Lietuva 2021. Vertinimas ir rekomendacijos* (sutrumpinta redakcija). Prieiga per internetą:
https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/EBPO%20rekomendacijos%20ir%20vertinimas_%20AM%20redakcija%2009%2023%20pdf.pdf
6. European Commission (2022). *Environmental Implementation Review 2022: Country Report – Lithuania*. Prieiga per internetą:
https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/EIR%202022_EN.pdf
7. „Žaliasis kursas – tarp trijų pagrindinių Vyriausybės prioritetų”(2021), LR aplinkos ministerija.
<https://am.lrv.lt/lt/naujienos/zaliasis-kursas-tarp-triju-pagrindiniu-vyriausybes-prioritetu/>
8. A. Miceikienė, A. Butvilaitė (2015). Evaluation of the experience in environmental tax reforms in the EU countries., *European Scientific Journal* July 2015 edition vol.11, No.19 ISSN: 1857 – 7881 (Print) e - ISSN 1857- 7431.

9. KPMG (2021). *The European Green Deal and Fit for 55: Insights on the revision of Renewable Energy Directive and Energy Efficiency Directive*. Prieiga per internetą:
https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2021/11/green-deal-and-fit-for-55-slip-sheet_v5_web.pdf
10. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. *Mokestis už aplinkos teršimą sąvartyne šalinamomis atliekomis*. 2026. Prieiga per internetą: <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/aplinkos-apsauga/aplinkosauginiai-mokesciai/mokestis-uz-aplinkos-tersima-savartyne-salinamomis-atliekomis/>
11. A. Marcijonas, B. Sudavičius (2003), *Mokesčių teisė*, Vilnius: Teisinės informacijos centras.
12. ČIEGIS, Remigijus; JANKAUSKAS, Vidmantas; ŠTREIMIKIENĖ, Dalia (2002). Achieving Environmental and Fiscal Goals in Lithuania Using Environmental Taxes. *Ekonomika*, 58, 37-48. ISSN 1392-1258., p. 37-50. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/ekonomika/article/view/16988/16096>
13. Zhou, R., Segerson, K. *Are green taxes a good way to help solve state budget deficits?* Sustainability, 2012, 4(6)p. 1329-1353. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/User/Downloads/sustainability-04-01329%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/sustainability-04-01329%20(1).pdf)
14. Stamatova, S., Steurer, A. (2012). *Environmental taxes in the EU27 in 2010*. Eurostat Statistics in Focus, 53/2012.
15. Bruvoll. A. (2009). On the measurement of environmental taxes, Discussion Papers No. 599, December 2009 Statistics Norway, Research Department.
16. European parliament briefing. Roadmap to EU climate neutrality – Scrutiny of member states. Lithuania's climate action strategy.
17. Europos komisijos (2025) *tarnybų darbinis dokumentas: 2025 m. aplinkos nuostatų įgyvendinimo peržiūra. Šalies ataskaita - LIETUVA*. (SWD(2025) 316 final. Prieiga per internetą:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025SC0316>
18. LR Aplinkos apsaugos agentūra, *Pasienio anglies dioksido korekcinis mechanizmas (CBAM)*. Prieiga per internetą: <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/siltnamio-efektasukeliamos-dujos-1/pasienio-anglies-dioksido-korekcinis-mechanizmas/>
19. NAGY. Z. (2013), The role of environmental taxation in environmental policy: Proceedings of Novi Sad Faculty of Law, vol. 47, issue 3.
20. European Commission. Carbon border adjustment mechanism. The EU's environmental policy tool for fair carbon emissions pricing.

21. Eurostat. *Environmental tax statistics*. Statistics Explained, 2024.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics
22. OECD (2006). *The Political Economy of Environmentally Related Taxes*. Paris: France.
23. MEDELIENĖ, A.; ŽVAIGŽDINIENĖ, I., 2012 Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas Lietuvoje: mokesčių aspektas. Verslo ir teisės aktualijos. nr. 7 (1), p. 144–163.
24. Environmental Tax Reform in Europe: Opportunities for the future. Final Report. 30 May 2014.
https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/ETR_in_Europe_-_Final_report_of_IEEP_study_-_30_May_2014.pdf
25. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerija (2026). *Mokestis už aplinkos teršimą savartyne šalinamomis atliekomis* [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/aplinkos-apsauga/aplinkosauginiai-mokesciai/mokestis-uz-aplinkos-tersima-savartyne-salinamomis-atliekomis/>
26. OECD (2021) *Environmental Performance Reviews: Lithuania 2021*, OECD Environmental Performance Reviews, OECD Publishing, Paris. Nuoroda:
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/09/oecd-environmental-performance-reviews-lithuania-2021_4f177f6c/48d82b17-en.pdf
27. OECD (2019), *Taxing Energy Use 2019: Using Taxes for Climate Action*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/058ca239-en>.
28. A. Bruvoll (2009). On the measurement of environmental taxes, Discussion Papers No. 599, December 2009 Statistics Norway, Research Department.
29. Europos Komisija (2019). *Europos žaliasis kursas*. Europos Sąjungos klimato ir aplinkos politikos strategija. Prieiga per internetą:
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_lt
30. VAIŠNORAS, Alfonsas (2011). *Europos Sąjungos aplinkos politika*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidykla. Prieiga per internetą:
<https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/35247aff-9ce3-4e92-af29-317565e338b4/content>
31. Withana, S., ten Brink, P., Illes, A., Nanni, S., Watkins, E. *Environmental tax reform in Europe: Opportunities for the future*. A report by the Institute for European Environmental Policy (IEEP) for the Netherlands Ministry of

- Infrastructure and the Environment. Final Report. Brussels, 2014. Prieiga per internetą:
https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/ETR_in_Europe_-_Final_report_of_IEEP_study_-_30_May_2014.pdf
32. European Commission. (2024). *Climate Action Progress Report 2024: Country profile – Lithuania*.
Prieiga per internetą: https://climate.ec.europa.eu/document/download/558191df-4b77-498c-bca0-127234c78279_en?filename=lt_2024_factsheet_en.pdf
33. UŽUBALIS, G. (2012). Mokesčių teisės paskirtis ir funkcijos (apmokestinimo teorijų kritinė analizė). Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
34. Eurostat. (2024). *Environmental taxes: A statistical guide* (2024 edition). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Prieiga per internetą:
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/18358719/KS-GQ-23-016-EN-N.pdf/011c3fcd-c6c3-604c-320f-bba5da058efe?version=1.0&t=1705926723782>
35. Eurostat (2024) . Environmental tax statistics. Statistics explained.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics#Environmental_taxes_in_the_EU
36. Astrida Miceikienė, Jūratė Lideikytė, Jūratė Savickienė, Jevgenija Cesnausk (2019). The Role of Environmental Taxes as a Fiscal Instrument for Mitigation of Environmental Pollution: Lithuanian Case.
37. TUSKENYTĖ, Valentina., VOLUNGEVIČIUS, Jonas. (2015). Aplinkos apsaugos raidos problema Lietuvoje. *GEOLOGIJA. GEOGRAFIJA*, 1(3), 105–113.
38. European Council (2014-10-24). European Council conclusions on the 2030 climate and energy policy framework. [online].
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-169-2014-INIT/en/pdf>
39. Eurostat (2001) *Environmental taxes: a statistical guide*. Luxembourg: Office for Official publications of the European Communities, 2001. Prieiga per internetą:
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5854253/KS-39-01-077-EN.PDF.pdf/5c97b328-6539-4290-9bca-97dea7b882bd?t=1414780347000>
40. ŠTREIMIKIENĖ, Dalia; ŠIKŠNELYTĖ, Indrė; ZAVADSKAS, Edmundas Kazimieras; CAVALLARO, Fausto (2018). The Impact of Greening Tax Systems on Sustainable Energy Development in the Baltic States. *Energies*, 11(5).

41. MAKUCH, Zen and MACDONALD, Karen (2006). Approximation of Environmental Law in Lithuania. *European Environmental Law Review*, 15(8/9), 248 – 260 [interaktyvus].
<https://doi.org/10.54648/eelr2006025>
42. MIERAUSKAS, Pranas (2019). Aplinkos apsaugos politikos formavimas ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. *VIEŠOJI POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS*, 18(1), 36-51. ISSN 2029-2872.
43. Eurostat Data browser. Environmental taxes by economic activity (Nace Rev.2).
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_ac_taxind2/default/table?lang=en&utm
44. Buckley R, 'Green taxes: legal and policy issues in using economic instruments for environmental management' (1991) 2(1) Revenue Law Journal 27 at pp 28, Produced by The Berkeley Electronic Press.
45. EBPO (2023). *Poveikio klimatui neutralumas iki 2050 m. – reformų Lietuvoje galimybės*. Prieiga per internetą:
https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/Poveikio%20klimatui%20neutralumas%20iki%202050%20m_%20%E2%80%93%20reform%C5%B3%20Lietuvoje%20galimyb%C4%97s%20%28LT%20vertimas%29.pdf?utm_

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos mokesčių už aplinkos teršimą įstatymas. 1991 balandžio 2d. I-1188. *Lietuvos aidas*, 1991, 75-0.
2. Lietuvos Respublikos prezidento 1994 m. balandžio 12 d. įstatymas Nr. I-427 „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių už aplinkos teršimą įstatymo papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 30-528.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. birželio 26 Nr. 497. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimų akcizų klausimais papildymo ir pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 10. 09. 1992, Nr. 25-751.
4. Lietuvos Respublikos 1994 m. balandžio 12 d. Nr. I-429 akcizų įstatymas. TAR, 1994, Nr. 30-530.
5. Lietuvos Respublikos 2001 m. spalio 30 d. Nr. IX-569 akcizų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001-11-23, Nr. 98-3482.
6. Lietuvos respublikos Akcizų įstatymo 2004 m. sausio 29 d. Nr. IX-1987 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 19.02.2004, Nr. 26-802.

7. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo Nr. IX-569, 2014 m. rugsėjo 23 d. Nr. XII-1120 pakeitimo įstatymas. TAR, 2014-10-03, Nr. 13632.
8. Lietuvos respublikos akcizų įstatymo Nr. IX-569, 2023 m. gegužės 9 d. Nr. XIV-1933 pakeitimo įstatymas. TAR, 2023-05-19, Nr. 9520.
9. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. I-1550 „Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*, 25.10.1996, Nr. 103-2347.
10. Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio 1992 m. spalio 7 d. įstatymas. Lietuvos aidas, 1992-10-21, Nr. 206-0.
11. Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio 1996 m. balandžio 30 d. Nr. I-1314 įstatymas. Valstybės žinios, 1996-05-17, Nr. 46-1109.
12. Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių įstatymo pakeitimo 2003 m. gegužės 20 d. Nr. IX-1564 įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 51-2253.
13. Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymo straipsnių 4,5 pakeitimo ir įstatymo priedėlio pakeitimo 2011 m. gruodžio 21 d. Nr. XI-1831 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 163-7745.
14. Lietuvos Respublikos naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymo Nr. I-2944 2014 m. gruodžio 4 d. Nr. XII-1381 pakeitimo įstatymas. TAR, 2014-12-15, Nr. 19666.
15. Lietuvos Respublikos angliavandenilių išteklių mokesčio įstatymo Nr. I-2944 8 straipsnio 2015 gruodžio 10 d. Nr. XII-2158 pakeitimo įstatymas. TAR, 2015-12-16, Nr. 19856.
16. Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas Nr. XII-1626 „Dėl nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. TAR, 2015-04-24, Nr. 6178.
17. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 pakeitimo 2018 m. gruodžio 11 d. Nr. XIII-1711 įstatymas. TAR, 2018-12-20, Nr. 20969.
18. Lietuvos Respublikos prezidento 1994 m. balandžio 12 d. įstatymas Nr. I-427 „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių už aplinkos teršimą įstatymo papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, 30-528.
19. Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. XIV-490 „Dėl nacionalinės klimato kaitos darbotvarkės patvirtinimo“. TAR, 2021-07-02, Nr. 15226.

20. Lietuvos Respublikos mokesčių už aplinkos teršimą įstatymo 11, 12, 13 straipsnių pakeitimo įstatymas. 1996 m. balandžio 30 d. Nr. I-1315. *Valstybės žinios*, 1996, 46-1110.
21. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, 47-1469.
22. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 1, 4, 7, 9, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir 1 priedėlio pakeitimo įstatymas. 2008 m. sausio 29 d. X-1438. *Valstybės žinios*, 2008, 18-631.
23. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183 pakeitimo įstatymas, 2014 m. lapkričio 13 d. Nr. XII-1328, TAR, 2014-11-25, Nr. 2014-17733.
24. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2020 m. birželio 25 d. Nr. XIII-3158 pakeitimo įstatymas, TAR, 2020-07-07, Nr. 15136.
25. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183 2021 m. gruodžio 23 d. Nr. XIV-876 pakeitimo įstatymas. TAR, 2022-01-06, Nr. 168.
26. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183 pakeitimo įstatymas, 2015 m. gruodžio 23 d. Nr. XII-2244, TAR, 2015-12-31, Nr. 2015-21118.
27. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2022 m. gruodžio 20 d. Nr. XIV-1708 pakeitimo įstatymas, TAR, 2022, Nr. 27556.
28. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2025 m. rugsėjo 25 d. Nr. XV-446 pakeitimo įstatymas. TAR, 2025-10-06, Nr. 16799.
29. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą 2005 m. kovo 31 d. Nr. X-152 priedelių papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 47-1560.
30. Lietuvos Respublikos 2009 m. balandžio 28 d. miškų įstatymo 7 straipsnio papildymo Nr. XI-239 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009-05-12, Nr. 54-2137.
31. Lietuvos Respublikos 2010 m. lapkričio 25 d. miškų įstatymo 7 straipsnio papildymo Nr. XI-1176 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010-12-11, Nr. 145-7431.
32. Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 2001 m. balandžio 10 d. Nr. IX-240 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 35-1161.
33. Lietuvos Respublikos miškų įstatymo Nr. I-671 2014 m. sausio 23 d. Nr. XII-761 pakeitimo įstatymas. TAR, 2014-01-30, Nr. 719.
34. Lietuvos Respublikos miškų įstatymo Nr. I-671 2017 m. liepos 11 d. Nr. XIII-628 pakeitimo įstatymas. TAR, 2017-07-14, Nr. 12233.

35. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2002 m. spalio 10 d. „Dėl nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“. 10.10.2002, Nr. 99-4397.
36. Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimas Nr. XII-1626, „Dėl nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. TAR, 24.04.2015, Nr. 6178.
37. Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio mėn. 11 d. nutarimas Nr. XIV-72, dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos. TAR, 2020-12-11, Nr. 27121.
38. Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 2023 m. gruodžio 14 d. Nr. XIV-2379 pakeitimo įstatymas. TAR, 2023-12-23, Nr. 25330.
39. Europos Komisija. (2010). *Europa 2020: pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija* (KOM(2010) 2020 galutinis).
40. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/956 2023 m. gegužės 10 d. kuriuo nustatomas pasienio anglies dioksido korekcinis mechanizmas. *OL L*, 2023. Prieiga per internetą:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R0956>
41. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183, 2014 m. lapkričio 13 d. Nr. XII-1328 pakeitimo įstatymas, TAR, 2014-12-01, Nr. 18284.
42. Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. I-1550 „Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“, Valstybės žinios, 1996, Nr. 103- 2347.
43. 2011 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 691/2011 dėl Europos aplinkos ekonominių sąskaitų.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011R0691>
44. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 11 straipsnio 2003 m. birželio 10 d. Nr. IX-1609 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003-06-27, Nr. 61-2762.
45. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius 2008 m. liepos 1 d. Nr. X-1658 11 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008-07-17, Nr. 81-3170.
46. Lietuvos Respublikos mokesčių už aplinkos teršimą įstatymo 7, 9, 10 straipsnių pakeitimo įstatymas. 1996 m. balandžio 30 d. Nr. I-1313. *Valstybės žinios*, 1996, 46-1108.

47. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. 1999 gegužės 13 d. VIII-1183. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1469.
48. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 11 straipsnio 2018 m. gruodžio 11 d. Nr. XIII-1711 pakeitimo įstatymas. TAR, 2018-12-20, Nr. 20969.
49. Lietuvos Respublikos 1991 kovo 21 d. I-1163 mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas. Lietuvos aidas, 1991-04-05, Nr. 67-0.
50. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 1320 „Dėl mokesčių už valstybinius gamtos išteklius“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 85-1921.
51. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. 482 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 1320 "Dėl mokesčių už valstybinius gamtos išteklius" dalinio pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 1997-05-23, Nr. 44-1087.
52. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas „Dėl mokesčio už valstybinius gamtos išteklius taikymo instrukcijos“. *Valstybės žinios*, 1996-11-08, Nr. 107-2468.
53. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 4,6,7 straipsnių ir 1,2 priedų pakeitimo bei 4 priedo pripažinimo netekusius galios įstatymas. 2009 m. liepos 23 d. Nr. XI-400. *Valstybės žinios*, 2009-08-04, Nr. 93-3989.
54. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 6 straipsnio 2000 m. spalio 12 d. Nr. VIII-2027 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-10-27, Nr. 90-2774.
55. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą 2002 m. sausio 22 d. Nr. IX-720 įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002-02-06, Nr. 13-474.
56. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 2022 m. gruodžio 22 d. Nr. XIV-1751 11 pakeitimo įstatymas. TAR 2022-12-30, Nr. 27571.
57. Lietuvos Respublikos energetikos ministerija ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Galutinis atnaujintas Lietuvos Respublikos nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m. Prieiga per internetą:
<https://enmin.lrv.lt/public/canonical/1727959588/5212/Galutinis%20atnaujintas%20NEKSVP.pdf>
58. European Commission, *Smarter energy taxation for the EU: Proposal for a revision of the Energy Tax Directive*, COM(2011) 168 final, Brussels, 15.09.2011.

59. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 2006 m. gegužės 25 d. Nr. X-616 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006-06-10, Nr. 65-2382.
60. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 11 straipsnio 1 dalies pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas.
61. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 11 straipsnio. 2000 m. spalio 12 d. Nr. VIII-2028 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-10-27, Nr. 90-2775.
62. Lietuvos Respublikos 2009 m. liepos 7 d. klimato kaitos valdymo įstatymas Nr. XI-329, Valstybės žinios, 2009-07-23, Nr. 87-3662.
63. Lietuvos Respublikos klimato kaitos valdymo įstatymo Nr. XI-329, 2024 m. birželio 20 d. Nr. XIV-2783 pakeitimo įstatymas. TAR 2024-06-30. Nr. 12129.
64. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. Nr. 998. nutarimas „Dėl 2021-2030 m. nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“. TAR, 2020-09-16, Nr. 19293.
65. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas 2018 m. birželio 21 d. Nr. XIII-1288 „Dėl Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“ įstatymo pakeitimo. TAR, 2018-06-30, Nr. 10958.
66. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“. Valstybės žinios, 2003-09-19, Nr. 89-4029.
67. Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 2,7,11 straipsnių pakeitimo ir papildymo 2013 m. birželio 18 d. Nr. XII-386 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 73-3651.
68. 2021 m. birželio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/1119, kuriuo nustatoma poveikio klimatui neutralumo pasiekimo sistema ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 401/2009 ir (ES) 2018/1999 (Europos klimato teisės aktas).
69. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. *Policies & Measures and Projections of Greenhouse Gas Emissions in Lithuania. Report pursuant to Articles 18 and 39 of Regulation (EU) 2018/199*. Vilnius, 2025. Prieiga per internetą:
https://aaa.lrv.lt/public/canonical/1743763154/3410/PaMs%20and%20Projections%202025_FINAL.pdf
70. European Council (2014). *European Council Conclusions (23–24 October 2014)*, EUCO 169/14. Brussels: European Council. Prieiga per internetą:

<https://www.consilium.europa.eu/media/24561/145397.pdf?utm>

71. Europos komisija (2019). Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų tarybai, Tarybai, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos žaliasis kursas“ COM (2019) 640 final. Prieiga: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640>
72. Europos Komisija. (2010). *Europa 2020: Pažangus, tvaraus ir integracinio augimo strategija*, COM(2010) 2020 final. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020>
73. Lietuvos Respublikos pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo 2001 m. rugsėjo 25 d. Nr. IX-517 įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 85-2968.
74. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 10 d. nutarimas Nr. 1229 „Dėl privalomųjų atskaitymų nuo pajamų už parduotą žaliavinę medieną ir nenukirstą mišką nustatymo miškų valdytojams ir surinktų lėšų paskirstymo į savivaldybių biudžetus tvarkos aprašo. *Valstybės žinios*, 2002-08-14, Nr. 80-3415.
75. 2018 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/850, kuria iš dalies keičiama Direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų (Tekstas svarbus EEE). *OL L 150*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0850>
76. 1999 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų. *OL L 182*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0031>
77. 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas. *OL L 312*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0098>
78. 1994 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų. *OL L 365*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994L0062>
79. 2003 m. spalio 27 d. Europos Tarybos direktyva 2003/96/EB, pakeičianti Bendrijos energetikos produktų ir elektros energijos apmokestinimo struktūrą. *OL L 283*, 2003. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0096>

Teismų praktika:

80. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-2019-602/2021.

SANTRAUKA

Aplinkosauginių mokesčių raida Lietuvoje

Marius Kalvinskas

Šiame magistro darbe stengiamasi identifikuoti bei analizuoti Lietuvos aplinkosauginių mokesčių vystymąsi, reguliavimą bei reglamentavimą. Šiame darbe Aplinkosauginiai mokesčiai yra įvairiapusiškai nagrinėjami.

Pirmajame skyriuje, remiantis aktualiais straipsniais, įvairių autorių nuomonėmis, gana detalai buvo apžvelgtos tiek tarptautiniuose dokumentuose, tiek Lietuvos autorių darbuose įvardijamos aplinkosauginių mokesčių sampratos, sąvokos taip pat gilintasi į šių mokesčių reguliacinės, prevencinės, perskirstomosios, kompensacinės funkcijų reikšmę.

Antroji darbo dalis yra skirta Lietuvos aplinkosauginių mokesčių teisinio reguliavimo raidai apžvelgti, analizuojant šių mokesčių: mokesčio už valstybinius gamtos išteklius, mokesčio už aplinkos teršimą, mokesčio už naftos ir dujų išteklius, vėliau pakeisto angliavandenilių mokesčiu, energetiniams produktams bei elektros energijai taikomų akcizų, įstatymų pakeitimus bei atskaitymus nuo pajamų pagal Miškų įstatymą. Siekiama atskleisti šių įstatymų teisinio reguliavimo raidai būdingus bruožus. Darbe nustatyta, jog įtaka aplinkosaugai šiais mokesčiais atliekama ne tik pasitelkiant mokesčių aplinkosauginę funkciją, kuri dažniausiai yra tiesiogiai įvardijama mokesčių nuostatose, bet ir netiesioginėmis priemonėmis, tokiomis kaip tarifų didinimas bei diferencijavimas, yra daromas reikšmingas poveikis aplinkos apsaugai.

Trečiojoje dalyje apžvelgiami svarbiausių ES teisės aktų bei aplinkos apsaugos politikos dokumentų, tokių kaip „Europos žaliasis kursas“ raida Europos Sąjungoje. Be to, aptariamas Lietuvos aplinkos apsaugos politikos dokumentų priėmimas bei kitimas, svarbiausi keliama tikslai. Taip pat nagrinėjama Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistema, surenkamas lėšų kiekis ir pateikiamas šios sistemos palyginamas su aplinkosauginių mokesčių struktūromis kitose Europos valstybėse. Remiantis viešai prieinamais šaltiniais, temai aktualiais EBPO tyrimais bei statistikos duomenimis, taipogi aptariami Lietuvos aplinkosauginių mokesčių sistemos ypatumai.

SUMMARY

Development of environmental taxes in Lithuania

Marius Kalvinskas

This master's thesis attempts to identify and analyze the development of environmental taxes in Lithuania. In this paper, environmental taxes are comprehensively examined in various ways.

The first chapter of this work, is based on relevant articles and opinions of various authors, chapter also provides a detailed overview of the main concepts and terms of environmental taxes and extensively delves into the meaning of regulatory, preventive, redistributive, and compensatory functions of these taxes.

The second part is dedicated to an overview of the development of the legal regulation of environmental taxes in Lithuania, analyzing the amendments to the laws on the following taxes: State Tax on Natural resources, Tax on environmental pollution and Tax on oil and gas resources, that was later replaced by a Hydrocarbon Resources Tax, and Excise duties applied to energy products and electricity and deductions from income under the Forest law. The aim of this paragraph is to reveal the most significant features characteristic of the development of the legal regulation of these tax laws. To establish this, the influence on environmental protection by these taxes is carried out not only by directly naming the environmental function of taxes in tax provisions, but also by indirect means, such as tariff increases and differentiations, which have a significant impact on environmental protection.

Finally, the third part reviews the development of the most important EU legal acts and policy documents in the sphere of environmental protection, such as such as the „European Green Deal“. Also this paper discusses the adoption and development of Lithuanian environmental policy documents, the most important goals set in the documentation are also discussed. This paper also reviews the amount of funds that are collected through Lithuanian environmental tax system and presents a comparison of this system with environmental tax structures in other European countries. Based on publicly available sources, relevant OECD studies, statistical data and peculiarities of the Lithuanian environmental tax system are also discussed in this thesis.